110 СРПСКА КЊИЖЕВНА ЗАДРУГА 110

ЕНЕЈИДА

Публија Вергилија Марона

ЕПСКИ СПЕВ

с латинског превео

Dr. Н. Вулић

I.

PA
6816
S4A5
1907
knj.1

Srpska Književna Zadruga
[Redovna izdanja]

110 СРПСКА КЊИЖЕВНА ЗАДРУГА 110

ЕНЕЈИДА

ПУБЛИЈА ВЕРГИЛИЈА МАРОНА

ЕПСКИ СПЕВ

С ЛАТИНСКОГ ПРЕВЕО

Dr. Н. ВУЛИЋ

I.

БЕОГРАД
ШТАМПАРИЈА Д. ДИМИТРИЈЕВИЋА, ИВАН-БЕГОВА УЛИЦА БРОЈ 1.
1907.

584862
2. 7. 54

PA
6816
S4A5
1907
kn. 1

ПУБЛИЈЕ ВЕРГИЛИЈЕ МАРОН

РИМСКИ ПЕСНИК

Класична, старо-грчка и римска, поезија ужива код оних, који је познају више по чувењу него из интимног контакта, глас једне сухопарне и досадне поезије, која има занимљивости једино за класичног филолога и која може интересовати само стручњака; која је, истина, посматрана с историјске тачке гледишта, у историјској перспективи, од врло великог значаја, али која је ипак зато била само за своје време. Ништа, међутим, нетачније од тог тако раширеног мишљења. Нису, истина, сва песничка дела која су нам остала од Грка и Римљана, тих оснивача, главних стубова наше, модерне, духовне културе у опште, и за данашње читаоце у маси; има међу њима доиста таквих која из руку неће избацити само стручњак, и таквих која су и сувише античка, да би могла занимати векове. Али има у класичној песничкој градини у изобиљу и таквих цветова, који ће вечито мирисати; има међу производима грчких и римских „пророка“ доста и таквих, које ће увек имати радо људи од осећаја, од укуса, од уметности. Тугованке Грка Мимнерма, који плаче за прошлом младошћу и јадикује што је дошла старост која му крв мрзне у жилама; љубавне конфесије славне Сапфе, те искрене поеткиње, пуне страсти која сажиже, љупке; лаке песмице, сваком бар по

имену познатог Анакреонта; Катул,[1] Тибул,[1] Проперције[1], духовити и даровити верзификатор Овидије читају се и данас без мало не с оним истим уживањем, с којим су читани у своје време, без мало не, кажемо, јер свако доба мора оставити на савременим делима људским по нешто што је специјално његово. И то нису сви грчко-римски песници који су и за данашња поколења, који су уз пркос хиљадама година исто тако модерни, као и ма који данашњи чувени песник. Је ли потребно споменути нпр. да ту спада и Омир, с Илијадом и Одисејом, та два епска спева која доцнији песници за цело нису надмашили, ни Данте, ни Торквато Тасо, ни Ариосто, ни Милтон? Далеко би нас одвело, кад бисмо хтели побројати све те старе песнике. А и шта бисмо имали од тога? Шта бисмо имали од тога, што бисмо горњим именима додали још неколико, нпр. име бесмртног комедиографа грчког Аристофана? Поменућемо још само Вергилија. У ред ових дела спада несумњиво и Енејида, коју, ето, Српска Књижевна Задруга пружа у српском преводу својим читаоцима. То је, без спора, један спев који ће и широка публика читати докле траје, како каже наш народ, сунца и месеца, с оним ненадмашним уживањем, с којим се читају само права уметничка дела, плодови истинског осећања и праве уметности.

*

Публије Вергилије Марон родио се године 70 пре Хр. 15 октобра. Као готово сви велики римски писци, као Јувенал[1], који бије сатиром као Зевс муњом, већ поменути Катул, Проперције и Овидије, Хорације и Марцијал[1], тако исто и наш песник није био

[1] Види наше чланке о овим песницима у „Делу“ за 1897, у „Колу“ и у „Срп. Књиж. Гласнику“ за год. 1901 и 1902.

родом из Рима. Он је угледао света у малом месту Анду близу Мантове у северној Италији. Отац му је био из нижег сталежа, али човек доста имућан. Он је желео да му син добије што боље образовање, те ми видимо песника у његовој дванаестој години у Кремони, где учи реторику (беседништво). Ту је Вергилије био три године, за тим отиде у Милано, да продужи науке, а после краћег времена у Рим, где су, дабогме, били најбољи учитељи. Наш песник није имао ни мало говорничког дара, на језику је био, напротив, врло тежак. Зато науку о беседништву није много волео и учење је у реторској школи било за њега пре мучење. На против философија му је била јако у вољи, он је имао наклоност да уђе у суштину ствари, у тајне природе и света. Према томе за њега су настали бољи дани, кад је свршио с ториком, и у Риму почео учити философију. Али што је он највише волео и за што је имао највише дара, то је била поезија. Зато је он и провео свој век певајући.

Будући миран, повучен, Вергилије није волео великоварошки живот, него је њему претпостављао сеоски. Кад доврши науке, он се, дакле, врати кући, да ту живи у тишини, уживајући у зеленилу и природним лепотама, посматрајући своје земљаке, ратаре и пастире, гледајући како живе и раде своје послове. Већ раније се он био окушао писати стихове. А сад овде почне издавати своје прве знатније песничке производе „Буколика“. У том задовољном начину живота буде Вергилије узнемирен године 41. Године 42. победе Октавијан, доцнији римски цар Август, и његов пријатељ, после супарник, Антоније, републиканце, које су предводили Брут и Касије, убице славног Јулија Цезара, основача римске монархије. После те чувене победе војници Октавијанови навале, да им се испуни обећање и раздели имање оних Римљана, који су били уз Брута и Ка-

сија. Октавијан учини то и да им земљу многих градова у северној Италији. Међу њима беше и Кремона. Вергилијево место рођења, које је било неутрално у борби између монархиста и републиканаца, остане ван те поделе. Али Октавијановим војницима није било доста што су добили. Једнога дана неки од њих упадну у околину Мантове и у Анд. Становници побегну у Рим, голи и боси, а међу њима и Вергилије. Ту, захваљујући својим новим пријатељима, он буде пуштен пред Октавијана. Песник је молио не само за себе него и за своје земљаке. Октавијан, увек велики поштовалац песника, а можда и школски друг Вергилијев, прихвати његову молбу и нареди да се њему врати све имање, а Мантованцима известан део. На жалост, на скоро је Вергилије имао да искуси сличну недаћу. Исте године упадну неки војници у његово имање с намером, да га присвоје. У мало он није том приликом и главом платио. Песник се успротиви војницима, те један од њих истргне на њега мач и хтеде га пробости, да се он није бегством спасао. Вергилије опет оде у Рим, и опет успе да му се његово добро врати.

После тога он је живео делом на селу, а делом у Риму или Напуљу. У Риму он је јако био цењен на двору, у круговима блиским двору и међу песницима. Август и чувени заштитник књижевности, Мецена живели су с њим у великом пријатељству. Свој живот пак Вергилије посвети поезији. Он није, по тадашњем обичају, ушао у државну службу; њега су потпуно заузели редом његова Буколика, Георгика и Енејида.

На кратко време пред смрт (године 19. пре Хр.) он се крене у Грчку и М. Азију. Мислио је тамо остати три године и довршити дефинитивно Енејиду, коју је у главном већ био написао. На жалост усуд му је био досудио још мало дана. Он дође у Атину и ту нађе Октавијана, који га, због његовог

порушеног здравља, приволи да се махне свог пута и да иде с њиме. У Мегари, једној вароши на коринтској превлаци, удари Вергилија сунчаница. И ако болестан, он ипак пође у Италију. Али на мору му позли и он на скоро по доласку у Бриндизи умре, 21. септембра године 19. пре Хр., у педесет другој години. По његовој жељи, његово тело буде сахрањено близу Напуља, украј пута. На надгробном споменику буду му изрезане ове дивне речи, за које се вели да их је он сам испевао: „Роди ме Мантова, Калабрија[1] ме уграби, сад сам у Партенопи[2]; опевао сам пашњаке, поља, јунаке.“

Вергилије је био стасом висок, мршав, црне масти. Био је неугледне спољашности и неспретан. Као што смо већ споменули, тешко је говорио. Али је зато дивно умео читати својим врло пријатним гласом. Будући нежног здравља, живео је умерено. Нарав је имао красну, био је тих, доброћудан, одан. Зато су га пријатељи много волели. Био је добар син и добар брат. Захваљујући особито Августу и Мецени, који су га богато обдаривали — Август га је само за оно неколико стихова о његовом љубимцу Марцелу, у спеву шестом, наградио с неких педесет хиљада динара, — на материјалне прилике није могао да се пожали. У раду је био врло озбиљан и савестан; сва знатнија своја песничка дела он је испевао у зрелим година и на свима је радио дуго и савесно, на Буколикама три, на Георгикама седам, а на Енејиди једанаест и радио би на њој још, да га смрт није омела. За Енејиду је спремао материјал као какав научник, историју римске прошлости и историјску литературу био је проучио као да је спремао какво историјско дело. Имао је обичај да у јутру издиктира већи број стихова

[1] Област у јужној Италији, на јужној њеној обали.

[2] Напуљ.

и онда је цео дан проводио на њима бришући, гладећи, дотерујући и обично плод целог дана било би пет шест стихова. Колико је Вергилије био савестан писац, можда ништа боље не показује него ово што ћемо сад рећи. Поменули смо да је он пред смрт ишао на Исток да тамо „метне последњу руку“ на свој спев, да углача и дотера по нешто у њему. На жалост, он је имао још мало дана живота, да би могао извршити тај посао, смрт га спречи у тој намери. Скрупулозан до краја, песник на самртничкој постељи тражи да му се донесе спев, јер хоће да га спали; ову дивну Енејиду, коју ми имамо у рукама, он сматра да није достојна да изиђе пред читалачку публику! И кад му пријатељи, дабогме, нису хтели ту жељу услишити, он оставља у тестаменту последњу вољу, да се његов еп никако не сме издати.

*

Осем четири пет песмица од по неколико стихова од Вергилија нама су позната и сачувана три песничка дела. То су Буколика, Георгика и Енејида.

Буколика то значи пастирске песме. Те песме, којих има свега десет, написао је Вергилије под утицајем свог чувеног претходника у овој врсти поезије, Грка Теокрита (живео махом на острву Сицилији око 300 год. пре Хр.). Утицај овог славног буколичара на нашег песника често је врло велики: Вергилије позајмљује од Теокрита много пута слике и мисли, а не ретко преводи га чак од речи до речи. Колико је наш песник следовао свом угледу, види се и из тога, што сви његови пастири имају грчка имена и што су обично места, где се они крећу, грчка — ма да има и италијских. Али је Вергилије и у овим песмама велики песник. И онда кад позајмљује из Теокрита, кад од елемената узетих од њега гради своје стихове, он је уметник, јер показује танан укус и дубоко артистичко

осећање. Ипак ово му је дело најслабије, и по форми и по садржини. Истина, он је усавршио буколички стих, али стил у Буколикама далеко заостаје по савршености од стила у Георгикама и Енејиди. Што се садржине тиче, она тешко може да очара, најмање пак модерног читаоца. У Буколикама личности које говоре то су махом пастири. Неки од њих се јадају због драгине невере, тугују што им се не одговара љубављу на љубав, надмећу се у певању. Али осем тих Теокритовских, правих буколичких песама, има у Вергилијевим Буколикама и таквих, у којима се под пастиром крије управо сам песник, које су у ствари алегорије. Тако у једној он узноси Октавијана, што му је вратио имање први пут, а у другој се жали на несрећу која га је задесила, кад је морао по други пут оставити пољско добро и бежати. Напослетку, у овом делу има још једна група песама, које не стоје ни у каквој вези с пастирском поезијом. У једној се нпр. од њих пева о песнику Галу кога је оставила драга, у другој се објављује један нов златан век и тако даље.

Друго, по реду којим је написано, песничко дело Вергилијево, то су Георгика. То име, које значи „спев о земљорадњи“, не одговара садржини целог дела него само садржини првог од четири мала спева из којих се оно састоји: само се у њему говори о земљорадњи, док се у другом пева о гајењу дрвета, а особито винове лозе, у трећем о сточарству, у четвртом о пчеларству. Садржина овог дела, као што се лако може погодити, махом је сухопарна, за човека од књижевности мало занимљива. То су питања која се расправљају у пољопривредним списима: о условима за напредовање усева, о пољопривредним справама, особито плугу, о гумну, о времену кад који ратарски посао треба радити, о шуми, о воћкама и другом

дрвећу, о лози, па о коњу и говечету, овци и кози, о сточним заразама и како се лече, о пчелама, њиховим особинама, њиховим болестима итд. Истина има и где се говори о овим предметима допадљивих места, особито у спеву о пчелама, где се прави упоређење између тих занимљивих животињица и људи, на које оне много личе, између њихове и људске државе; али то је изузетак. Само, у главном, поједине епизоде и описи, изврсни и величанствени, освежавају читаоца као оно оазе путника у пустињи. Доиста су изванредни комади: опис непогоде у првом, похвала сеоском животу, опис пролећа и слика пожара шуме у другом, опис куге, зиме у Тракији и борбе између два бика супарника у трећем, рат пчела у четвртом спеву. Таква су Георгика по предмету који опевају. Па ипак зато она су једно изванредно песничко дело, свакојако најбољи дитактични еп у целој светској књижевности, „један од најскупоценијих“ накита у римској поезији, и најсавршеније дело Вергилијево. Оно је, пре свега, оригиналније од Буколика и Енејиде, у њему има више песниковог, него у њима. Кроза њ, даље, веје једна нежна, топла, истинска љубав према природи, према селу и животу у њему, према земљи, извору свега блага, и биљу, и стоци. Али што је назнатније то је, да су Георгика једно скроз артистично дело. Уметност на сваком кораку, у сваком стиху, у свакој речи. Језик и стил тог спева Вергилијевог представљају доиста савршенство. То је чистота, то је благогласност, то је ритмичност, то је елеганција, то је отменост. И што човек више чита, све то више опажа, све то више осећа, и све више ужива.

*

Енејида, и ако у сваком погледу изврстан спев, није најсавршеније дело Вергилијево; то су Георгика. Ипак је она у сва времена од његових дела

најрадије и највише читана. То долази отуда, што је Енејида по садржини најзанимљивија. Док Георгика певају о орању и копању, сетви и жетви, плугу и гумну, коњу и волу, кошници и рОју, предметима који образованог човека по правилу врло мало интересују, које он мало познаје и за које мало мари, дотле Енејида пева о путовању преко морâ, о чудноватим догађајима и доживљајима на њему, страшним опасностима, о бојевима у којима учјествују витешки јунаци. У нашем спеву Вергили е опева романтичну пропаст града Троје, како се Енеја спасао одатле и како је путовао преко мора тражећи Италију, описује буре које је преко главе претурио, љубав коју је водио с краљицом Дидоном и која се свршила врло трагично, казује занимљиве игре које је Енеја приредио у почаст свом умрлом оцу, проводи Енеју кроз Доњи Свет, на послетку приповеда нам бојеве које је његов јунак водио с италским племенима и у којима видимо дивне италске јунаке, Турна, Мезенција, Камилу итд.

Али из овог што смо споменули о садржини Енејиде, још се ни из далека не може закључити о разноврсности и занимљивости њеној. Кажемо „бојеве“ и при том мислимо на садржај целе друге половине Енејиде, на спевове VII—XII! Далеко би нас, међутим, одвело, кад бисмо Енејиду хтели рашчланити у детаљима; то у осталом није ни потребно, јер читаоци имају дело у целини у рукама. Али вредно је начинити једну сумарну анализу, корисно је скренути читаоцу пажњу на главне елементе, из којих је наш спев састављен, и на оно, што чини његову главну драж и вредност.

Многобројне су и разноврсне личности које носе радњу у Енејиди. Ту у опште не влада монотонија. Има деце и младића, као што су Асканије и Еуријал, Низ и Палант; зрелих људи, на пример Енеја, Турно, Мезенције; стараца, као Ан-

хиз, Еуандар, Латин, девојака, жена и старица: Дидона и сестра јој Ана, Амата и кћи њена Лавинија, Камила. У главном Вергилије не карактерише индивидуално, него генерално, али чини каткад изузетак, ма да ни онда не улази у детаље, него се задовољава с главним потезима. Али су његови карактери јасно одређени, они су увек исти, увек доследни. Енеја је на пример управо тип Римљанина, он има да буде образац Вергилијевим савременицима и доцнијим поколењима. Зато је он побожан, јунак, добар син, муж, отац, ваљан краљ. Он је нешто више од човека, у ствари он је једно оруђе у рукама судбине и богова. У љубави према Дидони он је и сувише мало човек од крви и меса и на први миг, дат му с неба, он оставља драгану до лудила заљубљену у њега и коју и сам, изгледа, страсно воли. Зато нам он, као на пример у овом случају, није увек симпатичан. Али баш зато, што је он тако рећи само пола човек, а пола више биће, није била мала вештина насликати га тачно. Простији је каракрер Турно. То је једна јуначина, за каквог знају само приче из старих времена, један небојша, један средњевековни ритер. Сличан је Мезенције који презире богове и сву наду полаже у своје оружје. И Камила је јунакиња којој чини радост само делити мегдане. Напротив Латин је доброћудан, тих, мирољубив. Такав је и Анхиз. Дивни су Низ и Еуријал. Мајсторски је песник насликао и Јунону — да и њу поменемо овде —. која никако не може да заборави увреду што јој је нанео Парис, и која никако не престаје да мрзи његове земљаке Тројанце и да их гони на путу из Троје у Италију.

Вергилије веома често, по угледу на Омира, — а то је после постао у опште обичај код епских песника — меће својим личностима говоре у уста. Те су беседе врло речите. Зато је песник код

старих упоређиван у беседништву с Цицероном, највећим римским говорником.

Бојеве прича наш песник врло живо, чини ти се дешавају ти се пред очима. Можда је то тачно да његове битке не одговарају много правим биткама, стварности, како тврде неки, али то ништа не смета да ми у њима уживамо у највишем степену. Човек ипак зато с усхићењем прати његове јунаке у њиховим витешким подвизима, учествује са свом пажњом у њиховој борби, радује се успеху, страхује пред опасношћу, тужи над њиховом несрећом. Исто тако изврсни су призори које налазимо у причи о пропасти Троје. То су слике рађене мајсторском кичицом и које очаравају читаоце страхотом и живошћу.

Говорећи о Георгикама, ми смо споменули велику љубав нашег песника према природи и њеним лепотама. И у Енејиди нису ретки случајеви да се говори о природи. Шума и поље, ноћ и зора, бура и ведро небо, море, реке и потоци — често су предмет о ком се његове Музе баве. Дивни су описи: ноћи у четвртом спеву, једне шумице кроз коју пролази Енеја и уласка у Доњи Свет у седмом спеву (прво у почетку, друго даље) итд.

Енејида је сва проткана епизодама. Многе од њих су јединствене лепоте. Тако, на пример, прича о Низу и Еуријалу, тој двојици младих нераздвојних пријатеља, који иду ноћу кроз непријатељски окô к Енеји, да му јаве о опасности, у коју је запао тројански табор, па их страст да кољу непријатеља упропашћује и они погину на путу. Или прича о страховитом чудовишту Каку кога убија Херкул.

Један од најсимпатичнијих елемената у нашем спеву, то су зацело упоређења. Вергилије врло често упоређује, особито у описима бојева. Та упоређења махом су просто изредна. Она су тачна, поетска, елегантна, снажна или нежна.

Да поменемо још неколико места од велике вредности. Дивно је на пример описана смрт Камилина у једанаестом спеву. Дирљив је опис мртвачког спровода младог јунака Паланта, у истом спеву. Опис Фаме у четвртом спеву не може се заборавити. Прича о љубави између Дидоне и Енеје уопште једно је мало ремек-дело — у њој је све природно, страст се развија постепено, — али особито треба истаћи почетак те љубавне трагедије.

Вергилије је песник доброга, честитога, племенитога. Његове су жене добре мајке, нежне сестре, верне љубе. Низ и Еуријал су пример добрих пријатеља. Побожност, витештво, правичност величају се кроз целу Енејиду. Наш песник је био велики родољуб, он воли свој народ изнад свега. И зато је Енејида за Римљане несумњиво морала имати много више дражи него за нас данас, и они су у њој морали далеко више уживати. Није тешко доиста замислити како је било њима, кад би читали она места у којима Вергилије описује стара италијска племена, њихово одело и оружје, обичаје и градове, краљеве и војводе. Или кад им прича будућност — Енејиди је управо смер да изнесе прошлост и будућност римску, — сјајну будућност која их очекује, кад изводи пред њих људе који ће доћи да оснују светско царство под римском заставом. Вергилије, истина, често опева Октавијана, узноси га до небеса, али се никад није спустио до дворског ласкавца, удворице. Ако га толико уздиже, то је зато, што је испуњен истинским, искреним поштовањем и одушевљењем према том доиста великом човеку, који је спасао Рим од грађанских ратова и револуције и повратио му мир.

Видели смо да је Вергилије често узајмљивао у Буколикама од Теокрита. Исто тако и у Георгикама и Енејиди има пуно позајмица из других песника. У нашем спеву особито су честе позајмице

из Омира, из Одисеје, којој одговара прва половина Енејиде, и из Илијаде, којој одговарају спевови VII до XII. У Вергилија Енеја приређује на гробу очеву игре које се састоје из трке на лађама, пешачке трке, песничања, гађања из стреле, битке између деце, а у Илијади приређује Ахил на гробу пријатеља Патрокла игре које се састоје из трке на колима, песничања, хрвања, пешачке трке, борбе с оружјем, бацања гвоздене лопте, гађања из стреле, метања цилита. Код Омира силази Одисеј у Доњи Свет и о том се у Одисеји на широко прича; у Енејиди је цео шести спев посвећен Енејином силаску у подземно царство. У Вергилија на молбу Венерину кује Вулкан Енеји оружје, исто тако као што га кује на молбу богиње Тетиде у Илијади за сина њеног Ахила. Те су позајмице често и врло ситне. На пример и код Вергилија и у Илијади при пешачкој трци оклизне се на једном месту, где су жртве клане те је земља љигава, онај тркач, који је најдаље био измакао. Вергилије је узео од Омира и многа упоређења, многе описе, поједине изразе и т. д. Резуме се, међутим, да у Енејиди има, с погледом на садржину, доста и Вергилијевог. Исто тако и кад позајмљује, он често или додаје свога или мотивише друкчије но његов извор. Али, у опште узевши, инвенција није његова јака страна. Ипак и онда кад узајима, Вергилије остаје, као што смо већ споменули и код Буколика, велики песник. Оно што он узима из другога, то он тако асимилира, тако присвоји, да се при читању никако не да опазити позајмица. Често је он читав комад саставио из туђих елемената, али те елементе он је тако спојио, да се нигде не познају места где су они слепљени, он их доводи у потпуну хармонију, он начини од њих једну органску целину, у којој је све на свом месту, где ништа не штрчи, где је све као саливено. То је зато, што он осећа онда

кад позајми као што је осећао његов образац, што се он уживи у осећање свог извора, што он дотична места дубоко схвати. Истина има случајева, где му позајмица није тако испала за руком, али то су изузеци.

И, на послетку, неколико речи о форми, о стиху, стилу, језику у Енејиди. И у овом спеву свом Вергилије је у овом погледу постигао савршенство. Његов стих, дивни, мајестетични хексаметар (шестостопац), склопљен је врло уметнички из стопа, пун је музике, ритмичан је, звучан, благогласан. Стил му је крепак или мек, час грми а час опет жубори, увек је жив, пун је боје. Изванредне су фигуре које су у изобиљу расуте на свакој страници. Језик је пробран, коректан, изразит. На жалост, све ове особине један превод, ма како ваљан био, и најбољи, био он у стиху или у прози, једва може дати осетити. Преводити, у опште, класичне писце, старо-грчке и римске, који су друкчије мислили и друкчије писали него модерни народи, на језицима, који су по конструкцији јако различни од наших данашњих, посао је врло деликатан и рискантан. Може се онда замислити шта преводилац може учинити с једним делом у стиховима и тако артистичким, као што је Енејида.

Таква велика уметност, такав фини укус, тако осетљива и упечатљива душа, такав богат дух, таква пламена љубав према своме народу, таква нежност према природи морали су освојити сва времена и све народе. Римљани су сматрали Вергилија за једног од својих највећих песника, а од Енејиде ниједан се спев није код њих више читао. Колико су се неки њоме одушевљавали у то доба, може се видети из тога, што је један не незнатан римски песник, из I века по Хр., Силије Италик, писац једног великог и такођер слављеног епа „Пунски рат“, славио

Вергилијев дан рођења као празник и на тај дан ишао му на гроб, да положи венце. Други један песник римски, Стације (I век по Хр.), каже на крају једног свог епа: „Немој покушавати да достигнеш божанствену Енејиду; али је подражавај из далека и обожавај увек њене трагове“. А фини и духовити литерарни критичар римски Квинтилијан (I век по Христу) овако се изражава о Вергилију: „Вергилије је без сумње од свих како грчких тако и наших епских песника најближи Омиру. Служим се речима, које сам чуо као младић од Афра Домиција, који ми је, кад сам га питао, који се песник по његову мишљењу највише примакао Омиру, одговорио овако: „Други је Вергилије, али је он ближе првом него трећем“. И зацело, у колико Омир надмаша Вергилија својим небеским и бесмртним даром, у толико овај њега наткриљује брижљивошћу израде“.

И у Средњем Веку велика је била Вергилијева слава. Сетимо се само да Данта у паклу и чистилишту проводи наш песник. На послетку и наше доба високо мисли о њему. И модерна критика сматра његова Георгика за изврсно поетско дело, а Енејиду рачуна међу прве епове у целој светској књижевности.

Н. В.

СПЕВ ПРВИ

Опевам јунака, који је први дошао из тројанске земље у Италију и на лавинијску обалу, пошто га је Јунона дуго бацала овамо онамо, и по суху и по мору, јер је била љута на њега, и који је много пропатио и у рату, док је унео пенате у Лацију и основао град Лавинију, одакле воде порекло латинско племе, преци римски из Албе, и високи зидови Рима.

Музо, кажи ми, која то жеља није испуњена краљици богова и шта је њу болело, те је толико гонила Енеју, чувена с побожности, родољубља и поштовања према родитељу. Зашто је он морао доживети толике догађаје и издржати толике муке? Зар се небески богови тако страшно гневе?

Био је стародревни град Картагина — у њему су становале тирске колонисте — тамо преко од Италије и далеко од Тиброва ушћа, богат и страшан са своје ратоборности. Тај град је, како се прича, Јунона волела више од свих крајева на земљи, па чак и од Сама: ту је било њено оружје, ту њена кола. Већ тада је она желела и радила на том, да ту буде престоница свима народима, ако би то судбина допустила. Али је она била чула да ће доћи један народ од тројанске крви, велики

и силан у рату, па ће једном покорити тирска утврђења и уништити Либију: да су тако досудиле парке. Бојећи се тога, и сећајући се тројанског рата, у ком се она борила, у првом реду, на страни својих драгих Аргивљана — још јој из срца нису били ишчезли узроци гневу и љути болови; још су јој у памети дубоко урезани Парисов суд и увреда коју јој је нанео Парис, кад јој је потценио лепоту, мрско племе[1] и част коју је указао Јупитар украденом Ганимеду — па, раздражена и тиме, Сатурнија је држала Тројанце, који су се били спасли од Данајаца и неумољива Ахила, далеко од Лације, те су они много година лутали по свима морима. С таквим је тешкоћама био скопчан постанак римског народа!

Тек што су били изгубили из вида сикулску земљу и запловили весели у дебело море, разапевши једрила и пенушећи предњим окованим делом лађâ воду, а Јунона, којој још никако да зарасте рана на срцу, стаде овако говорити у себи: „Зар ја да подлегнем и да оставим што сам почела? Зар ја да не могу спречити тројанском краљу долазак у Италију? Дабогме, не да ми судбина! А Палада је могла потопити Аргивљане у море и њихове лађе спалити само због кривице и лудила једног човека, Ајакса Ојилејевића! Она је просула из облака Јупитрову брзу ватру, растурила лађе и ветровима узбуркала море, а Ајакса је, пошто му је муњом пробола груди, те је из њих посуктао пламен, дохватила вихором, па га онда лупила о оштру стену, на коју се набоо. А ја, краљица богова, и сестра и жена Јупитрова, водим с једним народом толике године рат! Па може ли онда још ко обожавати Јунону и у побожности приносити на олтарима њеним жртве?“

[1] Тројанци воде порекло од Дардана, а њега је родио Јупитар с Електром. С тога Јунона мрзи тај народ.

У тим мислима, које су јој распињале разјарену душу, дође богиња у Еолију, отаџбину кишоносних облака, у места плодна бесним ветровима. Ту влада у пространој пећини краљ Еол над непокорним ветровима и над хучним бурама, и држи их затворене у тамници. Они бесне због тога и страшно ричу око врата од пећине; Еол седи на узвишеном месту са скиптром у руци, па утишава духове и ублажава гнев њихов. Кад то не би чинио, они би, брзи, однели са собом мора и земље и високо небо, па их ваљали кроз просторе; али свемоћни отац богова, бојећи се тога, затворио их је у црну пећину, па још озго набацао тешка и висока брда, и дао им краља, који се обавезао да ће им или притезати или пуштати узде, како му он кад нареди. Тог Еола стаде Јунона молити овим речима:

„Еоле, теби је отац богова и цар људи дао да утишаваш таласе и да их подижеш ветром. Зато чуј ме. Једно племе које мрзим плови Тиренским Морем и хоће да пресели у Италију Тројy и побеђене пенате. Дај маха ветровима и потопи им лађе или их растури на разне стране и побацај људство у море. Ја имам четрнаест дивних нимфа, међу којима је најлепша Дејопеја; ето, за ту услугу, поклонићу ти њу навек за жену, да до смрти живи с тобом и да ти изроди дивну децу“.

На то ће Еол: „Ти, краљице, треба само да изјавиш жељу своју, а моје је да је испуним. Јер ја теби имам да захвалим за овај краљевски положај (ако се може назвати краљем онај који влада ветровима), за скиптар, за то што ми је Јупитар пријатељ, што долазим на гозбе које дају богови, и што владам над бурама и олујама“.

Чим то изусти, он забоде скиптар у слабину шупљем брду, и ветрови појуре као какав бојни ред кроз начињени отвор и разлете се по земљама.

Бацише се на море и ускомешаше га из дна, и Еур и Нот и Африк, који често доноси олује, и грдне таласе почеше ваљати к обалама. Стаде вика људи и шкрипа ужади на лађама. Облаци наједанпут заклонише небо и светлост од тројанских очију, и на море паде црна ноћ. Небо се пролама од грмљавине, а кроз ваздух севају честе муње. Од свуд прети блиска смрт. Енеји се тело охлади од страха и снага му клону. Онда он подиже обе руке к небу и завапи овако: „О другови, којима је било суђено да паднете пред очима својих отаца под високим зидовима тројанским, благо вама по сто пута! О Тидејевићу, најхрабрији Данајче! Зашто нисам пао од твоје руке и испустио ову душу на тројанском пољу, где лежи Хектор од Ахилова копља, где је погинуо џиновски Сарпедон, где Симоентови таласи ваљају толике штитове и шлемове и јуначке лешине!“

Још он беше у речи, кад али хукну северац, па лупи у једрила и подиже таласе до неба. Скрхаше се весла; предњи део лађе окрете таласима бок; дижу се стрма брда од воде. Јадни Тројанци! Они висе на врху таласа, а под њима се отворило море до дна, па и ту, по песку, бесни олуја. Три лађе гони северац на скривено стење које стрчи усред таласа изнад морске површине као некаква страховита грбина (Латини га зову олтарима), три тера Еур с пучине у плићаке и на прудове (жалосно је погледати), па их баца и зарива дубоко у песак. Једну, на којој су били Ликијанци и верни Оронт, страшан талас лупи — баш пред Енејиним очима — озго у крму. Стрмоглавце паде крманош у море, а лађа се трипут обрте у месту, па је онда прогута брзо вртлог. По пространој пучини види се овде онде по неко где плива, таласи носе оружје и даске и тројанско благо. Већ је бура савладала и јаку Илијонејеву лађу, већ и лађу храброг Ахата, и ону на којој се возио Абас, и ону на којој се

налазио стари Алет. Све су почеле пропуштати воду, непријатеља свог, јер даске на боковима попуштају, те се појављују пукотине.

Међутим осети Нептун да се море комеша уза страшну хуку, да на њему бесни бура и да чак и из највеће дубине вода, која је обично мирна, јури горе. То га јако дарну и он промоли своју мирну главу из мора и погледа шта се то збива. Он опази лађе Енејине растурене по целом мору и Тројанце, и виде како су на њих навалили оздо таласи, а озго ветрови и муње. Одмах му је било јасно да је то дело његове гневне сестре, Јуноне. Он позове Еура и Зефира, и стаде им овако говорити: „Зар се ви толико поуздавате у своје порекло? Зар ви смете саставити без мог мига небо и земљу и дићи такве таласе? Ако ли вас —! Али најпре треба утишати узбуркано море. А други пут ћете ми већ друкчије платити своју дрскост. Вуците се одатле и реците краљу свом ово: Није њему, већ мени Усуд дао власт над морима и страшни трозубац. Нека он чува грдно стење, вашу кућу; ту, у својој пећини, нека се он размеће и у затвореној тамници ветрова нека господари“.

Тако рече и тек што је довршио, он умири бурно море, растера густе облаке и поврати сунце. Кимотоја и Тритон ослобођавају лађе с оштрог стења. Помаже им сам Нептун својим трозупцем: отвара простране спрудове, стишава море и јури на лаким колима преко таласа. Као што, кад плане велика буна, те проста светина стане беснети, и већ полете запаљене буктиње и камење, а бес даје оружје, сви зађуте и нађуле уши, ако се појави човек, који се одликује родољубљем и заслугама, па почне утицати речима на духове и стишавати срца, — тако се стиша сва хука на мору, кад господар пусти коњма узде и полете на својим колима испод ведра неба, разгледајући пучину.

Уморни Тројанци окрену либијској обали, која им је била најближа, и похитају да стигну што пре њој. Има ту један дубок усек и пред њим острво, о чије се бокове ломи сваки талас што дође с пучине, па се тако сломљен враћа натраг. На уласку у тај залив, десно и лево, стрче грдне стене; две се дижу у небо, претећи му, а под њима на далеко ћути море у безбедности. Даље унутра види се црна шума, која се чини као какав зид у позадини позорнице и којој се врхови блистају;[1] она баца страшну сенку. У дубини опет надвиле се стене, па направиле пећину, у којој станују нимфе; у њој слатке воде и седишта од жива камена. Ту уморним лађама не требају никаква ужад, да се вежу, нити котва, која би се забола у земљу. Ту дође Енеја, сакупивши лађе које су му биле остале, свега њих седам, и Тројанци, жељни земље, изиђоше, па се дохватише песка и бацише се на њ, да одморе тело с којег је цурила со. Први Ахат кресну из кремена варницу, запали лишће и набацавши на њ сухо грање, распали ватру. Онда други, уморни, стадоше вадити жито, које је вода била искварила, и справе за прављење хлеба, па се спремају да пеку жито на пламену[2] и да га туку каменом.

За то време попне се Енеја на један гребен и стане гледати на све стране по пучини, не би ли где спазио Антеју, кога је ветар био бацио некуда, и фригијске лађе с два реда весала, или Каписа или Кајика и његово оружје на високој крми. Он не виде ниједне лађе, али смотри на обали три јелена где лутају и за њима читаво стадо, које у дугој поворци пасијаше по долини. Он стане, шчепа руком лук и хитре стреле (то му је оружје носио

[1] У старије доба била је код старих позадина позорнице начињена од лисната грања.

[2] Да би га лакше самлели.

верни Ахат), па најпре простре на земљу воће, који су носили високо главе с роговима налик на дрвета, затим почне гађати у стадо, те се у њему начини лом и оно појури у зелену шуму. Он не престаде стрељати, док не сравни са земљом седам великих јелена, дакле толико колико је било лађа. Одатле пође у залив и ту подели плен међу све другове. Даде им затим и вина, којим им је добри Акест при поласку с тринакријске обале био напунио крчаге, и овако поче тешити њихова тужна срца: „О другови, ми смо и веће невоље препатили (нисмо, разуме се, заборавили јаде које смо раније претрпели), па ће бог и овима учинити крај. Ви сте били и на домаку страшне Скиле и гребена из чије се утробе хори тутањ, ви сте видели и киклопско стење. Охрабрите се и разагнајте жалост и страх; можда ћемо се и ових тренутака негда с радошћу сећати. Ми идемо у Лацију кроз разне догађаје и многе опасности, али тамо нам судбина обећава миран живот и тамо ћемо моћи обновити тројанско царство. Истрајте и чувајте се за срећна времена која ће доћи“.

Тако он говори и лице му изражава наду, али срце му распињу страшне бриге. Његови другови лате се да спреме добивени део од плена за јело: они скидају кожу с ребара, па онда једни секу месо које још дрхти и набадају комаде од њега на ражњеве, а други намештају по обали котлове и подстичу ватру. Затим се растуре по трави и стану повраћати снагу старим вином и дебелом дивљачи. Пошто тако утоле глад, и уклоне софре, развезу дуг разговор о изгубљеним друговима, па се час надају и мисле да су они још живи, а час се боје да су изгинули и да их не би могли чути, кад би их звали. Особито Енеја јадикује. Он сад оплакује несрећу плаховита Оронта или јадна Амика, сад свирепу судбину Ликову и несрећан удес храбра Гианта и јуначког Клоанта.

Таман они довршише разговор, а Јупитар, разгледајући из етра море, по ком бродови с једрилима плове, и земље и обале и народе, који се на далеко шире, застаде на врху неба и баци одатле поглед на либијску државу. Он се тако задубио у мисли, пун брига о земљи, док му приступи Венера, тужна, претужна, и са сјајним очима пуним суза, па му стаде овако говорити: „О оче, који вечно владаш над људма и боговима и застрашаваш муњом! Шта су ти то могли згрешити мој Енеја и Тројанци, те им је цео земаљски круг према Италији затворен и не могу ни после толиких погибија стићи у њу? Ти си обећао да ће од њих временом постати Римљани, да ће се родити војводе, у чијим ће жилама тећи обновљена крв Теукрова, а који ће овладати морем и земљама. Зашто сад одустајеш од намере да то учиниш? Ја сам се надала да ћу тако добити накнаду за неправду, која им је учињена, за то што је тужна Троја разорена; али ето: иста судбина гони те људе који су толико несрећа претрпели. Кад ћеш, велики царе, учинити крај њиховим патњама? Зар је Антенор могао, пошто се пробио кроз Ахајце, ући у Илирски Залив и здрав и читав прећи преко либурнске земље и преко извориштa реке Тимава, која јури из једног брда на девет отвора, правећи велику хуку, па се разлева по пољима у читаво море? Он је ипак ту основао град Патавију, населио у њему своје Хенете, којима је дао име Венети, окачио о клин тројанско оружје,[1] и сад живи у угодном миру. А ми, твој пород,[2] коме си обећао двор на небу, зар због гнева једне богиње да изгубимо (страшно!) лађе и да не можемо приспети на италску земљу? Зар је то награда за оданост нашу? Тако ли ти нама враћаш царство?“

[1] Пошто му више није било потребно.
[2] Венера и Енеја.

Насмеши се на кћер своју отац људи и богова и с изгледом, који ведри небо и разгони олује, пољуби је нежно, а затим јој рече овако: „Не бој се, Китереја! Судбина твојих остаје непромењена. Видећеш град Лавинију и његове зидове, као што ти је обећано, и узнећеш на небеса храбра Енеју. Ја нисам променио намере своје. Твој ће Енеја (ето рећи ћу ти, кад те гризе брига, и открићу ти још више тајну судбине) водити страшан рат у Италији и потући ће дивље народе, па ће дати људма питомије обичаје и поградиће им градове. Он ће тако владати у Лацији три лета и три ће зиме Рутули бити под њиме. А дете његово, Асканије, које се сад зове Јуло (звало се Ило, док је постојало илијонско краљевство), владаће пуних тридесет година и преселиће краљевску столицу из Лавиније у Алба-Лонгу, коју ће јако утврдити. Ту ће Хекторови потомци владати пуне три стотине година, док Илија[1], једна свештеница из краљевске породице, не буде родила с Марсом близанце. Онда ће предузети владу у тој држави Ромул, који ће носити на плећима кожу сиве курјачице, своје дојиље, и он ће сазидати Марсов град и назваће поданике по свом имену Римљанима. Том народу ја не стављам границе ни у простору ни у времену, дао сам му царство без краја. Шта више, и љута Јунона, која сад из страха покреће море, земље и небо, мениће расположење и заједно са мном потпомагаће Римљане да постану господари света. Тако сам одлучио. Пролазиће лустри и доћи ће време, кад ће Асаракова кућа покорити Фтију и славну Микену и владати над побеђеним Аргом.[2] Од исте славне крви биће и Тројанац Јулије Цезар[3] —

[1] Илија = Тројанка.

[2] Отаџбина Диомедова.

[3] Цар Август († 14 год. по Хр.)

име Јулије је изведено од имена великог Јула —, који ће државу проширити до Океана, а славу уздићи до звезда. Њега ћеш ти једном дочекати на небу, куда ће ти доћи с богатим пленом с Истока; од тада ће се и њему људи обраћати с молитвама. После Цезара престаће ратови, дивља ће се столећа ублажити, седа Верност и Веста и Квирин с братом Ремом делиће правду, затвориће се врата на храму страшног бога рата[1] гвозденим полугама,[2] безбожни Бес седеће унутра на страшном оружју и, везан с леђа стотином тучних окова, урлаће грозно и закрвављених уста".

То он рече, па пусти с неба Мајина сина, са заповешћу да нова земља, Картагина, отвори капије Теукрима и да им укаже гостопримство, да им не би Дидона, незнајући вољу божју, забранила приступ у државу своју. Појури Меркур кроз велике ваздушне просторије веслајући крилима и брзо стигне у либијску земљу. Он одмах саопшти заповест. Чувши шта бог хоће, Пени утишаше бесна срца; особито је краљица добро расположена према Тројанцима.

Међутим храбри Енеја премишља свакојаке мисли целу ноћ и одлучи, чим се у зору појави прва, блага, светлост, да изиђе и да извиди нову земљу, да види, на какву су то обалу дошли, ко на њој живи, људи или зверови (јер види да је земља пуста), па да саопшти друговима што сазна. Он сакрије лађе у једну шуму под шупљу стену, тако да их је од свуда окружавало дрвеће и биле су у страшном мраку, па онда пође, праћен једино Ахатом и витлајући у руци два копља са широким вршком. Усред шуме њему изиђе на су-

[1] Јана.

[2] Врата на храму Јановом затворена су само за време мира, а за време рата су отворена.

срет његова мати, прерушена у лицу и у свему као девојка и наоружана као каква Спартанка или као Трачанка Харпалика, која мори коње и престиже брзи Хебар. Обесила о раме хитар лук, распустила косу, да је ветар носи, колена јој гола, а скутове који се лепршају свезала у чвор. Она прва проговори. „Хеј младићи“, рече, „кажите ми, јесте ли видели можда коју од мојих сестара да лута овуда, с тобоцем за стреле и кожом пегавог риса, или да јури халакајући запенушеног дивљег вепра?“

Тако рече Венера, а син јој поче овако одговарати: „Нисам ни чуо ни видео ниједне од твојих сестара, о — како ћу те назвати, девојко? Јер лице твоје не чини ми се ни мало да је људско, нити твој глас звони као глас у човека. Ти си јамачно какво божанство. Да ниси Фебова сестра, или једна од нимфа? Буди нам милостива и ублажи нам, која си да си, невољу; поучи нас под којим смо небом и на ком се крају света налазимо. Ветар и грдни таласи дотерали су нас овамо, ми лутамо непознајући људе и места. Многа ће жртва пасти од наше деснице пред твојим олтарима“.

Онда ће Венера: „Ја не сматрам себе за достојну толике почасти. Обичај је код тирских девојака да носе тоболац за стреле и да облаче на ноге чизмице. Ти видиш пунско царство, Тирце и Агеноров град; али су земља и народ, који се не може савладати ратом, либијски. Државом влада Дидона, која је побегла од брата из тирског града. Далеко би ме одвело, кад бих ти стала причати све о неделу, због кога је она оставила родно место; зато ћу ти казати само главно. Дидона је била удата за Сихеја, који је имао највише имања међу Феничанима. Она се, јадница, била страсно загледала у њега, и отац му је дао. Али на тирском престолу седео је њен брат, Пигмалијон, страшан

злочинац, да горег није било. Између њега и Сихеја изроди се омраза. Пигмалијон, безбожник, прободе изненада Сихеја пред олтаром, заслепљен његовим златом и нехајући за сестрину љубав. Свој злочин он је дуго крио и кад се Дидона од туге разболела, несрећник, дуго је, заљубљену, варао и давао јој наде. Али једном њој дође у сну несахрањени муж, његова сен, па подигавши чудновато бледо лице своје показа јој страшан олтар и груди прободене мачем, и тако откри злочинство. Затим јој саветова да бежи што пре из отаџбине и открије јој једно благо, много злата и сребра, које је он раније био без њена знања закопао у земљу, да би јој се нашло на путу. Дидона прими савет и стане се припремати за бегство и скупљати друштво. Једног дана скупе се они, који су страшно мрзили тиранина и који су били у великом страху од њега, па навале на лађе, које су биле случајно спремне, и натоваре их златом. Заплови у море благо лакома Пигмалијона. Предузећу је на челу жена. Дођоше на место где сад видиш оне големе зидове и где се ено диже тврђава нове Картагине, па ту купе земље колико могу опасати једном волујском кожом (отуда име Бирса)[1]. Али ви, ко сте ви, из које земље долазите и куда путујете?“ Она запита тако, а он јој уздишући одговори гласом који је долазио из дна груди:

„О богињо, кад бих почео из почетка и кад би ти била докона слушати историју наших јада, пре би Веспер затворио Олимп и тако закључио дан, него што бих ја довршио причу. Ми смо из старе Троје — ако сте кадгод чули име Троја — лутали смо по разним морима и на послетку нас је бура догнала на либијску обалу. Ја сам Енеја, чувен до неба. Носим са собом на лађама пенате

[1] Бирса значи грчки: одерана кожа; отуд та прича.

које сам спасао од непријатеља. Тражим своју отаџбину Италију и свој народ, који води порекло од свемогућег Јупитра. Пошао сам из Фригијског Мора с двадесет лађа, како ми је пророштво казало; пут ми је показивала моја мајка, богиња. Од тих лађа остало ми је једва седам, па и њих су јако оштетили таласи и ветрови. Непознат и оскудан, идем по либијској пустињи, отеран из Европе и Азије". Венера му не даде даље тужити и прекиде његово јадиковање овако:

„Ма ко да си, ја мислим да не дишеш ваздух, који даје живот, мрзак боговима, кад си доспео до тирског града. Продужи само пут и одавде отиди на краљичин праг. Јер јављам ти да се твоји другови враћају, да су ветрови променили правац и дотерали лађе на поуздано место, ако ме родитељи нису узалуд учили да предсказујем по лету птица. Погледај оно јато од дванаест лабудова, што их је Јупитрова птица слетевши из етра гонила, преко ведра неба, под којим су они у кругу пловили певајући весело песму своју; видиш их где се у дугом реду спуштају на земљу или гледају другове, који су се већ спустили (а кад сиђу, они од радости стану шуштати крилима). Исто тако и твоје лађе и твоји другови или су ушли у залив или с разапетим једрилом улазе у њ. Продужи само пут и иди куда те води стаза".

Рече, па окрете главу, те јој заблиста ружичасти врат, а из косе јој духну божански мирис на амброзију; хаљина јој се спусти до стопала и она пође достојанствено, права богиња. Кад Енеја познаде мајку, стаде за њом говорити ове речи: „Зашто си тако немилосрдна и вараш своје дете толико пута прерушавајући се? Зашто ми се не дâ да стегнем десницу твоју у своју, да чујем прави глас твој?" Тако јој пребацује, па се упути к зидовима. А Венера окружи њега и дру-

гове му тамним ваздухом и разастре око њих густ слој магле, да их не би ко могао опазити ни зауставити или питати, зашто долазе. Сама се пак диже у вис и врати се весела на Паф, свом дому, где има храм и где јој на стотину жртвеника гори сабејски тамјан и свежи венци миришу.

За то се време Енеја и Ахат примакну мети. Већ се стадоше пети уз брдо, које се високо издиже над градом и гледа у тврђаву што је према њему. Диви се Енеја грдосији од вароши, на које су месту некад биле колибе; диви се капијама и хуци и буци и патосаним улицама. У послу су ватрени Тирци: једни дижу бедеме, зидају тврђаву и рукама ваљају камење, други бирају место за кућу и копају око њега јарак. [Бирају судије и власти и честити сенат]. Овде једни копају пристаниште, други опет тамо траже широк темељ за позориште и одсецају из стена грдне стубове, који ће красити позорницу. Као што се пчеле ужурбају у лето по пољима, окићеним новим цвећем, кад изведу нови рој, или кад купе бистар мед и пуне слатким нектаром саће, или кад примају оно што им друге доносе, или кад начинивши ред одбијају лене трутове од кошница — ради се грозничаво, а топал мед мирише на мајкину душицу. „О да срећних људи; они већ дижу зидове!“ узвикну Енеја гледајући на кровове грађевина. Он уђе обавијен маглом (чудо дивно!) међу људе и стаде пролазити кроз свет, а нико га не види.

Усред града био је један гај с дивном хладовином. Ту су таласи и вихор били избацили Пуне, који беху с Дидоном побегли из Тира, и на том су месту они били ископали главу ватрена коња. То је било знамење, које им даде краљица Јунона, да ће се њихов народ вековима одликовати у рату и да ће у свему обиловати. Ту је Сидоњанка Дидона зидала голем храм Јунони, који је, захваљујући заштитници својој, био врло богат поклонима. Уврх

степеница налазио се праг од туча, од туча су и диреци у вратима, тучна су и сама врата која шкрипе окрећући се на шаркама. У овом гају опази Енеја нешто што му ублажи страх; тек од тог је тренутка он смео очекивати спас и надати се, у невољи, бољему. Јер док је са висока трема око храма посматрао ово и оно, очекујући краљицу, док се дивио срећи у којој је град, пословима који су изискивали велику вештину и тешке напоре, он спази слике што су представљале редом тројанске бојеве и рат, који се био прочуо по целом свету, Атрејевића и Пријама и Ахила, љута на обојицу. Застаде и рече плачући: „Које је то место, Ахате, који ли крај на земљи, где уста нису пуна о нашим ратним патњама? Ено Пријама. И овде награђују оно што заслужује похвалу; и овде наша несрећна судбина измамљује сузе и дира у срца смртне. Охрабри се; ова ће слава допринети да се спасеш.“ Тако он говори и наслађује душу празном сликом јецајући гласно, а сузе му потоком теку и купају лице. Јер је гледао како овде око Пергама беже Грци, а гони их тројанска младеж, тамо опет Фрижани, за којима се дао на колима Ахил с перјаницом од коњске длаке на шлему. Мало даље одатле он распозна, са сузама у очима, шатор Резов од снежна платна, који, прве ноћи по Резову доласку, пустоши крвави Тидејевић лијући многу крв, па онда окреће коње у табор, пре него што су окусили тројанску траву и пили воде из Ксанта. Мало даље виде се Тројанке како иду у храм гневне Паладе, с распуштеном косом и у пеплосу, тужне и грувајући се рукама у груди; богиња одвраћа очи од тог призора и гледа у земљу. На другој страни судара се несрећно дете Троило с много јачим Ахилом, изгубивши оружје, даје се у бегство. Носе га коњи, глава му виси из кола, али он још држи узде; врат и коса вуку му се по земљи, а копље, окренуто наопако, шара по песку.

Види се и Ахил где продаје за злато мртво тело Хекторово, пошто је три пута оптрчао око Троје вукући га за собом. Кад Енеја спази ратну опрему, кола и леш свог пријатеља и краља Пријама, где је без оружја пружио руке, њему се оте из дубине груди тежак уздах. Па и себе опази у бојној гужви међу првацима ахајским, и војску с истока, и оружје црног Мемнона. Амазонке са штитовима у облику полумесеца предводи бесна Пентесилеја; закопчала златан појас под голом дојком, па улеће међу хиљаде и сме, делија-девојка, да се бије с људма.

Док се Енеја диви овим сликама и стоји задубљен у посматрање, уђе краљица, предивна Дидона, достојанствено у храм, с великом пратњом од младића. Каква је Дијана, кад на обалама реке Еуроте или на врховима Кинтовим води коло ореада, које су се стекле хиљадама око ње са свих страна: обесила тулац о раме и све надвисила (Латони игра срце од радости), — таква је била Дидона, тако је весело ишла између осталих, старајући се за рад на грађевинама и за будућност краљевства. Она седе у храму, на високи престо, окружена оружјем. Затим стаде изрицати пресуде и делити људма посао на једнаке делове или распоређивати га коцком. Наједанпут Енеја опази, где се приближују храму у гомили Антеј и Сергест и храбри Клоант и остали Теукри, које је црни вихор био растурио по мору и отерао на друге обале. Запањише се и он и Ахат од радости и страха. Горе од жеље, да им стегну деснице, али не знају, од куда они ту, па их то буни. Још се крију и, обавијени облаком, хоће да сазнаду, какве су судбине били њихови другови, на којој су им обали лађе, зашто долазе. А они су, пробрани са свих лађа, ишли да моле за милост и хитали су у храм дижући грају.

Пошто су ушли у храм и пошто им је допуштено да говоре, најстарији међу њима, Илијонеј,

почне мирољубиво беседити овако: „О краљице, којој је Јупитар дао основати нов град и законима зауздати бесне народе, ми јадни Тројанци, које су ветрови бацали по свима морима, молимо те: немој допустити да нам попале лађе, поштеди нас; ми смо побожан народ, прими к срцу нашу ствар. Ми нисмо дошли, да пустошимо либијска огњишта, или да задобијемо какав плен и укрцамо га на наше лађе; ми смо побеђени. те нам и не пада на ум чинити насиља и бити обесни. Има један крај, који Грци зову Хесперија, једна стара земља, јака у наоружаним људма и врло плодна; у њој су живели Енотри. Сад су је, каже се, потомци назвали Италијом по имену свог вође.[1] Тамо смо ми пошли, кад али се наједанпут диже Оријон који носи кишу, па нас однесе на таласима у скривене спрудове и разузданим ветровима разнесе преко таласа и непроходна стења. Неколико нас допловили смо на вашу обалу. Какви су овде људи? Каква је то варварска земља која допушта такво понашање? Не даје нам се да уживамо гостопримство песка; прети нам се ратом и забрањује нам се да изиђемо на обалу. Ако се не бојите људи и њихова оружја, а ви се бојте богова који памте правду и неправду. Ми смо имали краља Енеју, кога нико није надмашао у поштовању према боговима и људма нити у рату и оружју. Ако је њега Усуд спасао, ако он удише ваздух и још не почива међу страшним сенкама умрлих, ми се не бојимо ничега, а и ти се нећеш кајати, што си нам прва указала помоћ. Тројанци имају и у сицилијским областима градова и оружаних људи и славног Акеста од тројанске крви. Допусти нам да искрцамо на обалу лађе наше које су ветрови расклиматали, да издељемо у шумама греде и да направимо весла, па да пловимо весело у Италију и Лацију, ако нам

[1] По Италу.

је дано да одемо тамо, нашавши опет своје другове и свог краља; ако ли нам пак нема спаса и ако си се ти, предобри оче Тројанаца, утопио у Либијском Мору и нема наде да ћемо икад видети Јула, а ми потражимо краља Акеста и Сицилијско Море, одакле смо овамо бачени. Ту нас чекају спремна места". Тако рече Илијонеј; остали Дарданци заграјаше одобравајући.

На то ће Дидона, гледајући у земљу, рећи ово неколико речи: „Одагнајте из срца страх, Теукри, растерајте бриге. Услед нашег тешког положаја и услед тога, што нам је држава још млада, ја морам тако радити и држати чуваре на граници. Ко не зна за Енејин род, ко не познаје тројански град и врлине његових јунака и њихове ватрене бојеве? Ми Пуни нисмо тако тврда срца, нити сунце преже коње тако далеко од тирског града[1]. Ишли ви у велику Хесперију или ишли у Сатурнове земље или Ериксову област или краљу Акесту, ја ћу вам дати заштите и потпомоћи ћу вас свачим. Хоћете ли пак да живите овде са мном у мом краљевству, ето, град који оснивам ваш је. Искрцајте лађе. Ја ћу поступати према Тројанцу и Тирцу без икакве разлике. Камо среће да је северац овамо догнао и Енеју! Ја ћу разаслати по најудаљенијим обалама либијским поуздане људе и наредићу им да их прегледају, да случајно није где избачен и да не лута по каквим шумама и селима".

Охрабрени тим речима, и храбри Ахат и отац Енеја већ одавна горе од жеље, да разагнају маглу око себе. Најпре навали Ахат на Енеју: „Сине богињин, шта мислиш ти сад у души? Видиш да нема никакве опасности, видиш да су ти се другови и лађе вратили. Једног само нема, који је пред нашим очима потонуо у море; остало одговара оном што нам је рекла твоја мати". Тек што је то изустио, а облак, којим су били обавијени, наједан-

[1] Т. ј. и ми живимо међу људма, а не преко света.

пут се раздера и расплину по ваздуху. Појави се Енеја и на светлости блесну, у лицу и плећима налик на бога. Сама му мати Венера даде дивну косу и лепо млађано лице, које се сијало као пурпур, а очи му запахну слатком љупкошћу. Имао је изглед који дају вештакове руке слоновој кости или који има сребро или парски камен, кад се опточи златом. Онда он овако ослови краљицу и осталима изненада рече ово: „Ја сам, ево, Тројанац Енеја, кога тражите; спасао сам се из либијских таласа. О Дидона, ти си се једина ражалила на грозне невоље тројанске, јер хоћеш у град и дом свој да примиш нас, остатке данајске, исцрпене свакојаким несрећама на мору и на суху, оскудне у свему. Ми нисмо у стању да ти на томе захвалимо како треба, ни ми ни сви Дарданци, колико их год има растурених по великом свету. Нека би ти богови дали достојну награду, ако божанства још обраћају какву пажњу на добре људе, ако правичност значи још штогод и савест која зна да ли се ради право. Срећан ли је век који те донесе на свет! Велики ли су родитељи који те родише! Догод буду реке јуриле у заливе, догод се буду сенке од дрвета кретале по планинским косама, док звезде буду пасле по небу, дотле ћемо ти одавати част и дотле славити, ма у којој земљу ја отишао“. То рекавши, он пружи пријатељу Илијонеју десну а Сересту леву руку, па онда стеже руке и храбром Гианту и јуначком Клоанту.

Задиви се Сидоњанка Дидона најпре изгледу, затим таквој судбини Енејиној, па ће му проговорити: „Богињин сине, каква те то судбина гони кроз толике опасности? Која те то сила догна на ове страшне обале? Ти ли си онај Енеја, кога је родила блага Венера с Дарданцем Анхизом на фригијској реци Симоенту? Ја се сећам, кад је Теукро, прогнат из своје отаџбине, долазио у Сидон, да тражи с Беловом помоћу нову краљевину. Тада

је мој отац Бел пустошио богати Кипар, па га је био покорио и у власти држао. Већ од тог доба позната ми је судбина тројанског града и твоје име и пелашки краљеви. И сам Бел, ма да је био непријатељ Теукрима, јако их је хвалио и тврдио је да води порекло од једне теукријске породице. Зато, хајте, о јунаци, под наше кровове. И за мене је хтела судбина да најпре претрпим силне муке сличне вашима, па је тек онда допустила да се настаним у овој земљи. Ја знам шта је несрећа и моје патње су ме научиле да притичем у помоћ беднима". Тако она говори; у исто време поведе Енеју у двор и нареди да се у храмовима принесу жртве у част његова доласка. Његовим друговима на обали опет пошље двадесет волова, сто великих свиња с накострешеном длаком на леђима, стотину дебелих јагњаца с њиховим матерама, дарове за радостан дан. Дотле у двору чине припреме за дочек и гозбу; све се блиста од краљевске раскоши; на све стране ћилими, обојени дивним пурпуром и с уметничким сликама, а по столовима грдно сребрно посуђе, на ком су златом израђена јуначка дела прадедовска, дуг низ подвига које су извршили Сидонци од постанка свог народа.

Енеја — јер му очинска љубав није дала да мирује — пошље хитрог Ахата к лађама, да исприча све ово Асканију и да га доведе у град. Сва је брига нежну родитељу усредсређена на Асканија. Осем тога нареди му да донесе поклоне, које су били спасли из рушевина несрећне Троје, женску хаљину, сву изаткану златом, и вео, везен по ивици акантом, жутим као шафран, диван поклон краљице Леде својој кћери, Аргивљанци Јелени, који је она била понела са собом из Микене, кад је пошла у Пергам на грешну удају; осем тога скиптар, који је некад носила Илијона, најстарија Пријамова кћи, и ђердан од крупна бисера и круну од драгог камења и злата. Ахат се упути к лађама, да то брзо изврш

Али Венера смишља у срцу ново лукавство и нов план: да Купидон, прерушен у умиљата Асканија, дође краљици, па да јој запали срце. Јер она се боји вероломне[1] куће и дволичних Тираца; мучи је неумољива Јунона и под ноћ враћа јој се брига. Зато она овако проговара крилатом Амору: „Сине, снаго моја, једина моја велика моћи, сине мој, ти што се не бојиш муња, којима је врховни господар победио Тифеја, к теби прибегавам и твоје божанство молим. Познато ти је да твог брата Енеју неправедна Јунона из мржње баца овамо онамо по морима и често си делио са мном бол због тога. Он је сад код Феничанке Дидоне, која га задржава љубавним речима. Са страхом помишљам, на што ће изићи ово картагинско гостопримство, јер Јунона неће пропустити ову згодну прилику. С тога намеравам да ухватим раније краљицу у мреже своје, хоћу да јој разбуктим пламен у срцу тако, да никакво божанство[2] не може расхладити њену љубав према Енеји и да га воли исто тако силно као и ја. Чуј сад, како би ти то могао учинити. Краљевић Јул, моја највећа брига, спрема се, на позив драгог оца, да отиде у сидонски град, поневши поклоне што су их поштедели море и тројански пламен. Ја ћу њега успавати, па ћу га онда сакрити на врху Китере или на светом месту на Идалију, да не би могао сазнати за моје сплетке и да их не би могао осујетити. А ти узми, свега за једну ноћ, познати изглед његов — дете си као и он — па кад те радосна, прерадосна Дидона узме у крило за време краљевске гозбе, и уз Бахово пиће, и кад те почне грлити и слатко љубити, удухни јој тајно пламен и отрујe“. Послуша Амор речи драге матере, па

[1] Картагињане су сматрали Римљани за вероломне.

[2] Мисли нарочито на Јунону.

скиде крила и пође весело Јуловим ходом. А Асканију Венера пусти у удове тих санак, па га узе на крило, помилова га и диже у високе идалијске гајеве, где га цвеће од благог мајорана задахну мирисом и обави сенком. Дотле је већ Купидон, како му је било речено, ишао и носио Тирцима краљевски поклон, весео што има за вођу Ахата.

Кад он стиже, Дидона се већ била наместила на златну софу под небом од прекрасних ћилимова и већ су се отац Енеја и тројанска младеж били скупили и почели легати[1] на прострт пурпур. Посипају им слуге да умију руке водом, ваде хлеб из корпа и доносе им фине убрусе. У побочним одајама има педесет слушкиња, којима је посао да ређају многа јела на столовима редом којим ће се служити, и да каде пенате паром од жртава. Сто других слушкиња и толико слугу истих година доносе јела на столове и међу чаше. И многи Тирци дошли на весеље, и, на позив, полежу на везене диване. Сви се диве Енејиним поклонима, диве се и Јулу, његову жарком божанском лицу и речима које подражава, женској хаљини и велу, оперважену жутим акантом. Особито јадна Феничанка, намењена несрећи, не може заситити срца, гори гледајући и диви се колико детету толико и поклонима. Пошто Јул загрли Енеју и обисне му око врата и задовољи велику љубав тобожњег оца, дође краљици. Дидона пиљи у њега, притискује га на груди, милује га на крилу, а не зна каквог бога, јадна, држи. Али он, сећајући се мајке Акидалије, почне полако брисати Сихејеву слику и труди се да пробуди живу љубав у души, која је одавна била мирна, и у срцу које се било одвикло волети.

Пошто се свршила гозба и пошто су уклоњени столови с јелом, донесу велике кратере и напуне чаше до врха. Настане жагор који испуни

[1] Стари су јели лежећи.

пространи атријум. Са тавана, украшена златом, висе упаљени лустри и воштане свеће у њима својим пламеном разгоне ноћни мрак. У том затражи краљица чашу, сву окићену драгим камењем и златом, чашу, из које су пили Бел и сви његови потомци, напуни је чистим вином и онда, пошто се начини тишина, рече:

„Јупитре, — теби се обраћам, јер ти си, кажу, заштитник гостију — дај да овај дан буде весео и Тирцима и гостима из Троје и да га се наши потомци сећају. Нека буде с нама и Бах који даје радост и добра Јунона; а ви, Тирци, прославите овај састанак с наклоношћу". Рече и просу у част боговима на сто мало пенушава вина и онда прва додирну златну чашу уснама. Затим је пружи Битији, нукајући га. Он се не даде молити, него је одмах испи до дна. За њим други великаши. Дугокоси Ијопа удари у златну китару, у коју га је научио свирати Атлас. Он пева о лутању месечеву и о борбама сунчевим, о пореклу људи и животиња, о том одакле су киша и ватра, о Арктуру и кишним Хијадама и близанцима Тријонима, о том зашто зимње сунце толико хита, да утоне у Океан, и шта задржава кратке летње ноћи, те споро долазе. Запљескаше одушевљено Тирци, а за њима и Тројанци. Несрећна Дидона проводи ноћ у разноврсном разговору с Енејом, а љубав јој све више осваја срце. Она га много запиткује о Пријаму и Хетору, сад га пита с каквим је оружјем дошао Аурорин син,[1] сад опет какви су били Дијомедови коњи, сад колики је Ахил. „Али хајде, госте, испричај нам од почетка", рећи ће она наједанпут, „данајска лукавства и догађаје, које сте доживели ти и твоји, и ваше лутање. Јер ти луташ, ево већ седма је година, по целом свету, на копну и по морима".

[1] Мемнон.

СПЕВ ДРУГИ

Ућуташе сви и упреше погледе у оца Енеју. А он стаде с високе софе овако говорити: „Тражиш, краљице, да обновим страшни бол, да ти испричам, како су Данајци срушили тројанску моћ и тужно тројанско краљевство, и да ти кажем претужне догађаје, које сам видео сâм и у којима сам и ја имао видна учешћа. Камо га тај Мирмидонац или Долопљанин, камо војник страшног Одисеја, који би се, причајући о томе, могао уздржати од суза? Осем тога већ се и влажна ноћ жури преко неба и звезде залазе, те опомињу да треба спавати. Али, ако баш толико желите сазнати наше невоље и у кратко чути о последњим борбама тројанским, ја ћу почети, и ако се душа моја грози и избегава да се тога сети, бојећи се да је не обузме жалост.

Сломљени ратом и одбијени од Троје (тако је судбина хтела), вође данајске, после толико година, сагради, с помоћу Паладе, богиње досетљивости и вештачких радова, једног коња, великог као брдо. Ребра му начине од јелових дасака. Онда пусте глас да су га подигли боговима, да би им дали да се врате кућама. Међутим они затворе тајно у његову мрачну утробу један број јунака, које изберу коцком, и испуне грдосију наоружаним људма. На домаку Троје има чувено острво Тенед, које је било

врло богато, док је постојало Пријамово царство, а сад је само једна лука и једна, мало поуздана, станица за лађе. Тамо они доплове, па се сакрију по пустој обали. А ми смо мислили да су отпловили и да су отишли пут Микене. С тога у свој Тројади преста жалост, која је тако дуго трајала. Отворише се капије и људе обузе жеља, да иду и виде пусти дорски логор и остављену обалу. „Овде су биле чете долопљанске, овде се дизао чадор страшног Ахила, ово је место где су стојале њихове лађе, овде су се обично били бојеви“ говоре једни. Други се диве злокобну поклону, намењену девичанској Минерви, грдосији од коња. Тимет први предложи да се он увуче у град и да се смести у тврђаву, или с издајничком намером или што је тако хтела судбина Тројина. Али Капис, и они који су били увиђавнији, захтевају да се та данајска замка и сумњиви поклон баце у море, или да се под њом упали ватра, или да се пробуши утроба, па да се испита. Народ се подели, неодлучан, на двоје.

У том дотрчи, праћен великом гомилом, с тврђаве Лаокоон, помаман од гнева[1], и стане још из далека овако говорити: „О несрећни грађани, што сте тако полудели? Зар ви мислите да су непријатељи отпловили и држите да данајски поклон у опште може бити без преваре? Зар тако ви познајете Одисеја? У овом коњу или се крију Ахајци, или је то машина, саграђена да поруши наше зидове и да, наднесена над град, гледа озго у наше домове, или се ту крије каква друга превара. Не верујте коњу, Тројанци. Било шта било, ја се бојим Данајаца, и кад поклоне дају“. Тако рече и онда силно хитну грдно копље чудовишту у обли трбух од дасака. Забоде се оно дрхћући, а шупљина одјекну од удара и зајечa. И да је то била

[1] Јер је он прозрео превару грчку.

судбина, а ми да нисмо били такве памети, ми бисмо онда уништили мачем сакривене Аргивце, и ви би, Тројо и висока Пријамова тврђаво, још стојали.

Кад али ето ти неких дарданских пастира, где с великом виком воде једног младића, с рукама везаним наопако. Он им је, непознат, био изишао намерно у сусрет, како би извршио своје лукавство, то јест да би Ахајцима могао отворити улаз у Тројy, пун поуздања у себе и готов или да изврши намеру или да подлегне извесној смрти. Ода свуда похитају тројански младићи у гомили, да виде заробљеника, па се надмећу, ко ће му се више наругати. Чуј сад, каква беше замка данајска и по злочинству једнога Грка суди о осталима.

Кад младић, наоружан, збуњен, стане усред Тројанаца и очима погледа по њима, он рекне овако: „Авај, где је та земља или море, које би ме могло спасти? Шта мени несрећнику још остаје, кад код Данајаца за мене нема више нигде места, а Дарданци опет, кивни, траже крваву казну нада мном?“ На то јадиковање промени се наше расположење према њему и утиша се сав гнев наш. Навалимо да нам каже од које је крви, какав нам глас доноси, и у шта се нада, те се предао.

Пошто се поврати од страха, он почне овако: „Краљу, признаћу ти све, макар шта било са мном. Најпре не поричем да сам од арголидског племена. Ако је судбина Симона начинила несрећним, неће га, клета, зато начинити и варалицом и лажљивцем. Ако ти је кадгод дошло до ушију име чувеног и славног Паламеда Беловића, кога су Пелазги, невина, погубили, што их је тобоже хтео издати, а у ствари што је био противан рату, а сад га, мртва, жале, — ето њему ме је отац мој послао за пратиоца овамо у рат још првих година. (Он је био сиромах, а Паламед му је падао сродник.) Док

је он био у моћи и док се његова слушала на кнежевским већима, и ми смо уживали неко име и част. Али пошто је, услед мржње лукавог Одисеја, — помињем познате ствари — оставио овај свет, ја сам проводио живот у мраку и жалости и бунио сам се у себи, што убише мог пријатеља невина. Био сам луд и не умедох ћутати, него се заклех да ћу га осветити, ако се икад вратим, као победилац, кући у Арг. Тим речима изазвах страшну мржњу. То је био почетак мојој несрећи, од тада ме је увек Одисеј плашио све новим кривицама, од тада је пуштао у свет сумњиве гласове и тражио је начина да ми дохака. И није мировао, док није с Калхантовом помоћу — али нашто да причам даље, кад ми то ништа неће помоћи? И зашто да се задржавам на томе, кад ви стављате све Ахајце у један ред и кад вам је доста што чујете да сам Грк? Казните ме већ једном. То би тако волео Итачанин, за то би Атрејевићи толико платили“.

Онда нас обузе велика жеља да разберемо удес његов, и неслутећи какве су нам несреће спремљене, и непомишљајући на пелашко лукавство. Он продужи дрхћући, и претварајући се стаде овако говорити: „Данајци су често желели да оставе Троју, па да побегну од ње, уморени дугим ратом. Камо да су то учинили! Често им то није дала бесна бура на мору и често их је, кад би пошли, застрашавао ветар. Особито пак стадоше грмети облаци по небу, кад довршише градити овог коња од јаворова дрвета. У страху пошљемо Еурипила, да пита Фебово пророчиште и он нам донесе из светилишта ове жалосне речи: „Крвљу девојке, коју сте принели на жртву, ви сте, Данајци, утишали ветрове, кад сте први пут дошли на обалу илијонску;[1] крвљу треба да измолите и повратак и

[1] Прича вели да је Агамемнон морао принети на жртву своју кћер Ифигенију, да би могао стићи под Троју.

једну душу арголидску треба да принесете на жртву“. Кад нам тај глас дође до ушију, ми се запањисмо и кроз срж од костију прође нам ледена дрхтавица; мислили смо у ужасу, коме ли се то спрема смрт и кога то тражи Аполон. Онда Итачанин с великом лармом изведе пред Грке пророка Калханта и запита га шта хоће то богови. И већ многи почеше да ми предсказују грозну смрт, коју ми је био спремио лукави Одисеј, већ су видели шта ће бити, али су ћутали. Калхант ћути десет дана и неће гласа да пусти, нити икога да преда смрти. Али на послетку Итачанин га натера, вичући на њ страшно, да прекине ћутање, и он одреди мене за жртвеник, како му је Одисеј био наредио. Одобрише сви и били су задовољни, што ће мени, јаднику, да се деси оно, чега се сваки бојао. Већ је био дошао кобни дан и већ су били почели спремати што треба за жртву: посољено брашно[1] и траке, које ће ми везати око слепих очију. Отмем се, признајем, од смрти, прекинем везе и ноћу, захваљујући мраку, сакријем се у једној блатњавој бари у трску, па станем чекати да отиду, мислећи да ће можда ипак отпловити. Већ сам био изгубио сваку наду да ћу икад видети отаџбину и милу децу и жељеног оца, који ће можда испаштати због мог бегства и животом својим платити ову кривицу моју. Због тога преклињем те вишњима и боговима који знају истину, преклињем те и поштењем, ако га има још међу смртнима, сажали се на толике патње, сажали се на моје срце, које трпи што није заслужило“.

Те сузе учине, те му поклонисмо живот и сажалисмо се на њега. Сâм главом Пријам заповеди први да му се скину лисице и уски окови, и овако му пријатељски рече: „Ма ко да си, заборави од сад Грке, који су изгубљени за тебе, и буди наш.

[1] Брашном, измешаним са сољу, стари су посипали живинче које су хтели жртвовати.

А сад ћу те нешто питати, и реци ми истину. Зашто су саградили ову грдосију од коња? Ко је то саветовао? Шта хоће с њим? Је ли то неки заветни дар или нека ратна машина?“ Рече он, а младић, пун лукавства и пелашке вештине, подиже к небу руке, ослобођене окова, па одговори: „О вечне ватре,[1] и ваше божанство које се не сме вређати, ви жртвеници и ви страшни мачеви, што сам вам умакао, и ви траке божје које сам имао као жртва, вас узимам за сведоке, да имам права погазити свете дужности према Грцима, и мрзети те људе и изнети на светлост све што крију. Мене више не везују никакви закони моје отаџбине. Само ти, Тројо, остани при речи својој и одржи обећање, ако будем рекао истину и ако ти будем учинио велику услугу и спасао те. Данајци су сву наду и веру, да ће успети у рату који су били предузели, полагали у Паладину помоћ. Али су безбожни Тидејевић и зликовац Одисеј упали у свети Паладин храм и из њега извукли свету статуу богињину, побивши чуваре тројанске тврђаве, и усудили се да се крвавим рукама дотакну трака девичанске божице. — Тада стаде слабети и опадати нада данајска, снага се њихова сломи, а богиња окрете од њих главу. Тритонија начини чудеса, која им то несумњиво дадоше на знање. Тек што њену статуу наместише у табору, очи се њене отворише и из њих севну сјајан пламен, по удовима поцури јој слан зној, она сама три пута — чудо право! — подскочи са земље, са својим штитом и копљем које је дрхтало. На то одмах рекне Калхант да треба бежати морем и да се Пергам не може разорити арголидским оружјем, ако не обнове ауспиције у Аргу и ако не врате натраг украдену статуу, коју су однели са собом морем на кривим лађама. И сад, пошто су, захваљујући повољним ветровима, стигли у Микену, они спремају оружје и богове који ће их пратити, и пре-

[1] Звезде.

шавши опет море, доћи ће изненада овамо. Тако Калхант тумачи предсказања. По његову савету Грци су саградили, место статуе богиње Паладе, коју су увредили, овог коња од храстовине, да би покајали свој велики грех. А он им је саветовао и то, да га сагради високо до небеса, како га не бисте могли увући у град кроз капије и како не би, према томе, могао штитити народ ваш као оно Паладин храм (пре него што су га Тидејевић и Одисеј оскврнили). Јер ако би ваша рука оскврнила Минервин дар, тада ће се, рече, Пријамову царству и Фрижанима десити велика несрећа (нека би богови то пророчанство обрнули на Калханта самог!); ако ли га пак ви својим рукама увучете у град, то ће на против Азија, с грдном силом, допрети до зидина Пелопсова града[1] и та велика несрећа очекује наше потомке.“

Таквим лукавствима и таквом вештином обману нас варалица, те му поверовасмо, и тако лукавствима и лажним сузама бише савладани Тројанци, које нису могли савладати ни Тидејевић ни Тесалац Ахил, којима нису могли дохакати десет година и хиљаду лађа.

У том им се, јадницима, деси и узнемири изненада њихова срца један још много крупнији и страшнији догађај. Лаокоон, који је коцком био изабрат за свештеника Нептунова, приносио је на олтару голема бика на жртву. Кад али ето ти од Тенеда преко мирне пучине (грозим се, кад то причам) ваљају се две змијурине и заједно јуре обали. Груди и крваве кресте издигнуле изнад воде, те се виде између таласа, реп им се вуче по води, а грдна им се леђа вију десно и лево. Море се пени и шушти, где оне пролазе. Већ стигоше на земљу. Очи им закрвављене и севају гневно, а језик палаца и облизује уста која сикћу. Кад их угледасмо,

[1] Овде се мисли особито на Арг и Микену.

ми пребледимо као мртваци и разбегнемо се. Оне пођу право на Лаокоона, па се прво обавију једна око једног, а друга око другог од два његова детета и стану их уједати, јадне. За тим шчепају и њега самог, кад дотрча деци у помоћ с оружјем у руци, па и њега стегну својим грдним вијугама. Два пута му обавише труп својим краљуштавим леђима, два пута му се обмоташе и око врата, а врат и главу издигле високо изнад њега. Он се мучи да одвије рукама узлове, попрскан змијињом пеном и црним отровом по тракама око главе, риче страшно, да се до неба чује, као оно бик, кад га обраниш пред олтаром, па он стресе с врата несигурну секиру и нагне да бежи. За тим змајеви одмиле брзо к храму богиње Тритоније, на брежуљку где је тврђава, и ту се сакрију под њен округли штит, код њених ногу. Онда у свачије срце уђе нов страх, сви мисле да је Лаокоон платио по заслузи за злочинство, што забоде дрвеном коњу у леђа проклето копље, те га тако оскврнио. Сви повичу да коња треба довући у тврђаву и да се треба богињи молити.

Пробијемо зид над градском капијом. Сви се лате посла, подметну ваљке под ноге коњу, а око врата вежу му конопце од кучине, па стану вући к зиду кобну машину, пуну оружја. Око ње дечаци и девојке певају свете песме и уживају у том, да руком додирну конопац. Тако тај дрвени коњ допре до прага, па га онда пређе и доспе усред града. О отаџбино, о Илијоне, доме богова, о дардански граде, славан са борба! Четири пута је он застао на прагу од капије и четири пута је зазвечало у његовој утроби оружје; али ми ипак продужујемо што смо почели, неслутећи у слепој ревности, да то предсказује зло, и наместимо несрећну грдосију у свету тврђаву. Тада и Касандра отвори уста и прорече будућу судбину; али

њој, по божјој заповести, није никада нико веровао. Ми опет, јадници, станемо китити храмове божје по граду лишћем, као што је обичај о празницима, а тај нам је дан био последњи.

Међутим за то време небо се окреће и из мора јури ноћ, па обавија великом сенком земљу и небо и мирмидонску замку. Тројанци полегају, у граду дубок сан обузме уморна тела, настане мир. И већ аргивске лађе уређене пођу од Тенеда под окриљем тихе месечине већ познатој им обали, пошто је краљевска лађа дала знак Синону пламеном с крме. На то Синон, кога је штитила неправична судбина, отвори тајно Данајцима тамницу од оморике и пусти их из коњске утробе напоље. Весело изиђу из свог скровишта војводе. Тесандар и Стенел и страшни Одисеј, који се сиђоше низ спуштени конопац, па Акамас, Тоас, Пелејевић, Неоптолем, Махаон и Епеј, који је ово лукавство био измислио. Навале на град, који је био сахрањен у сан и вино, побију стражаре, отворе капије, па пусте кроз њих своје другове и здруже се са четама, којима је била позната тајна.

Било је време, кад први сан — диван божји дар — уморне смртне ухвати и у удове им умили. У спавању мени се учини да ми дође пред очи Хектор, тужан, претужан, лијући потоком сузе, онакав какав је био, кад га је Ахил вукао за својим колима с два коња, умрљан крвавом прашином, с отеченим ногама, кроз које беху провучени кајиши. Авај мени, какав је био, како је био друкчији него онда, кад се био вратио с упљачканим Ахиловим оружјем или кад је био бацио ватру на данајске лађе: с прљавом брадом, с косом улепљеном крвљу, у силним ранама које задоби под зидинама родног града! Учини ми се да се заплаках и да проговорих ове тужне речи јунаку: „О звездо дарданска, о највећа надо тројанска, где

си се толико задржао? Хекторе очекивани, од куда долазиш? Каквог те видимо, пошто су изгинули толики твоји земљаци, пошто смо и ми и град претрпели толике муке, уморили се од толиких напора! Који ти је несрећник нагрдио ведро лице? Од куда ове ране?“ Он ми не одговори ништа на та бескорисна питања, него, уздахнувши из дубине груди, рече: „Бежи, богињин сине, избави се из ове ватре. Непријатељ је заузео зидове славне Троје. Доста си учинио за отаџбину и за Пријама. Да се Пергам могао одбранити десницом, ова би га мишица била већ одбранила. Троја поверава теби светиње и пенате своје. Узми их за пратиоце на путу, који ти је одредила судбина, потражи место где ћеш им подићи високе зидине, пошто се налуташ по мору“. Тако рече, па извуче из Вестина храма статуу моћне богиње, украшену тракама, и вечну ватру.

Дотле се у граду на више места пролева крв, гласови и звека оружја све су јаснији, и ако је кућа мог оца Анхиза на склонитом месту, скривена међу дрвећем. Тргнем се иза сна, попнем се на врх крова и станем одатле слушати с начуљеним ушима, као што слуша пастир на врху стене, незнајући шта је, ларму која се диже, кад ватра по бесном ветру дохвати жито или кад бујица појури низ брдо, па пустоши њиве, обара веселу летину, оно што су волови урадили, и носи, плаха, шуму. Сад ја видех, колико је требало веровати Синону и какву су нам замку Данајци наместили. Већ се велика Дејфобова кућа била срушила и из ње лизаше пламен, већ гори и кућа његова првог суседа Укалегона, а залив сигејски блиста се на далеко од ватре. Хори се вика људи и јека од труба. Дохватим као луд оружје. Не знам да ли ми оно може штогод помоћи; али горим да скупим чету људи и да с друговима појурим у тврђаву. Обузео ме бес и

гнев, у глави ми само једна мисао, како је лепо умрети с оружјем у руци.

Али гле Панта Отрисовића, свештеника тврђаве и Аполонова храма. Умакао ахивском оружју, па у једној руци носи свете утвари и побеђене богове, а другом вуче малог унука свог и као луд трчи к мојој кући. „Панте, викнух ја, како стоје ствари? Коју ћемо тврђаву сад заузети“?[1] Тек што то изустих, а он поче јецајући овако: „Дошао је Дарданији последњи дан и час, који се не да избећи. Свршено је с нама, и с Тројом, и с великом теукарском славом. Јупитар све бесно пренесе у Арг. Данајци су господари у нашем граду, који запалише. Коњ, што се високо диже у средини града, бљује наоружане људе, а победилац Синон руга нам се и шири пожар. Грци, колико их је год дошло из велике Микене, или улазе кроз двокрилну капију, широм отворену, или супо сели с оружјем у руци уске улице, па не даду бежати: сјаје се врхови од исуканих оштрих мачева, који су готови да секу. Наши стражари на капији покушавају с муком, да задрже непријатеље и опиру се у слепој борби.

На те речи полетим ја у пламен и у оружје, куда ме је позивала страшна Еринија и вика која се до небеса дизала. Уз мене пристану Рипеј и Епит, велики јунак, које опазих на месечини; придруже ми се и Хипанис и Димас, на послетку и млади Мигдонов син Кореб: он је случајно тих дана био дошао у Троју, јер беше заљубљен у Касандру, и довео је био, као будући Пријамов зет, Фрижанима помоћ. (Сиромах, није хтео да послуша савете своје видовите веренице).

Кад их видех сакупљене и готове да иду у бој, почнем их соколити овако: „Младићи, ви сте велики јунаци, али у залуд вам је јунаштво. Ако хоћете

[1] Пошто је тројанска пала непријатељу у руке.

пратите ме у смрт, јер ја идем да погинем. — Ви видите како стоје наше ствари: богови, који су држали ово царство, напустили су све храмове и олтаре и отишли су из града; ви идете запаљеној вароши у помоћ. Јурнимо усред оружја и умримо. Побеђенима је само у једном спас — да се не надају никаквом спасењу". Тако распалим још више духове њихове. Онда, као грабљиви вуци, које је нагнала голема глад, да изиђу у мрак и које њихови младунци чекају с осушеним чељустима, јурнемо кроз оружје и непријатеље у сигурну смрт средином града, обавијени црним ноћним мраком. Ко је тај што би могао испричати покољ који је био те ноћи и оплакати све те невоље? Руши се град који је толике године владао, по улицама свуда и по кућама и на праговима од храмова падају непомична тела. Али не пролевају крв само Теукри; по некад се и побеђенима поврати храброст, те падају и победиоци Данајци. Свуда грозна жалост, свуда страх, свуда обилато смртних призора.

Први од Данајаца изиђе пред нас Андрогеј, с великом пратњом, мислећи да смо од њихових, па нам стане пријатељски говорити: „Пожурите се, јунаци. Што сте се толико задржали? Други већ пљачкају запаљени Пергам, а ви тек сад идете с високих лађа". Рече и у истом тренутку по нашем одговору осети да је запао међу непријатеље. Ућута и устукну. Као што се човек уплаши и устукне, кад изненада нагази у трновитом шипрагу змију, те раздражена дигне главу и надме плавичасти врат, — тако се уплаши и устуче Андрогеј. Ми јурнемо у њихове густе редове, измешамо се с њима и, како они нису познавали место и страх их је био обузео, станемо их обарати. Тако нам се на првом кораку осмехну срећа. На то Кореб, опијен успехом и пун храбрости, кликне: „Другови, хајдмо одмах путем, којим нам се показује и на ком нам се

осмехује срећа. Променимо штитове и метнимо на себе данајске знакове. Лукавство или храброст, ко то пита, кад имаш посла с непријатељем? Оружје ће нам дати они сами". Тако рече. За тим метне на главу Андрогејев шлем с перјаницом, скине с његова штита сјајан знак[1] и метне га на себе и припаше уз бедро аргивски мач. То учине и Рипеј и Димас и сва омладина весело; сваки се наоружа оружјем које је мало час заплени о. За тим пођемо измешани с Грцима — али богови нису били с нама —, па у мрачној ноћи станемо често нападати Данајце и многе од њих слати на онај свет. Једни од њих пројуре к лађама и трком потраже безбедне обале, други опет попну се у гадном страху на грдног коња и сакрију се у његову утробу.

Али авај, не треба се ничему надати, кад богови нису наклоњени! Наједанпут опазимо како неки Грци вуку Пријамову кћер, Касандру, из храма Минервина: расута јој коса, очи, које севају од гнева и бола, дигла узаман к небу, очи, јер су јој нежне руке везане. Не могаде Кореб поднети тај призор и, бесан од љутине, јурне усред непријатеља, да погине. За њим нагнемо сви и полетимо у густом реду. Тада наши, јер нас не познаше због оружја нашег и због челенака грчких, оспу на нас с крова висока храма стрелама, те међу нама настане једна жалосна погибија. У исто време, Данајци, побеснели од љутине, што им отесмо девојку, кликнувши навале са свих страна на нас. Ту су страшни Ајакс и два Атрејевића и сва долопска војска. Тако се по некад сударе противни ветрови, Зефир и Нот и Еур, поносит што тера Зорине коње, фијучу кроз шуме, а Нереј, пеном покривен, покреће својим трозупцем мора из дна њихова. Сад се опет појаве и они Грци,

[1] Штитови су били украшени рељефним сликама.

које смо били, захваљујући лукавству своме, разбили и који су се били распрсли у мраку по целом граду. Они први познаду да смо узели њихове штитове и клето оружје и први примете да заносимо у говору. Не могосмо одолети грдном броју. Најпре паде код жртвеника богиње рата Кореб од Пенелејеве деснице, паде и Рипеј, најправичнији међу Тројанцима — богови не хтедоше водити рачуна о том — погину и Хипанис и Димас, прободоше их сграђани. Ни тебе, Панте, не спасе велика побожност твоја нити Аполонова трака,[1] него и ти паде. Пепео тројански и ватра, у којој су изгорели моји рођаци, нека ми буду сведоци, да нисам избегавао ни оружје ни ударце данајске и да сам заслужио пасти од непријатељске руке (али није хтела судбина). Ту нас раздвоје; Ифит и Пелија остану са мном, обојица спори, први због старости, други због ране, коју му је био задао Одисеј. Тек што остадосмо сами, зачу се нека вика код Пријамове куће и ми отрчимо тамо.

Ту је велика битка. Колико је бораца, помислио би да се више нигде не бије бој и да никог више нема у целом граду. Грци начинили корњачу и наваљују бесно на дворе. На зидове, чак и пред самим вратима, наслоњене лествице, и по њима се пење непријатељ, заклањајући се од оружја левом руком, у којој је штит, а кад се попне, маша се десном за кров. С друге стране, Дарданци руше куле и кров и, видећи да су на ивици пропасти, они се бране комађем од њих. То им је оружје; бацају на непријатеља позлаћене греде, којима су њихови преци били украсили своје високе таванице. Други, с исуканим мачевима, заузели доња врата и чувају их у густој гомили. Мени и мојим друговима поврати се храброст и ми потрчимо краљевом двору

[1] Коју је имао око чела.

да га бранимо, да помогнемо пријатељима и поткрепимо побеђене.

На задњој страни Пријамова двора имала су једна скривена врата, кроз која се могло доћи до сваке одаје. Туда је несрећна Андромаха, док је постојало тројанско краљевство, често без пратње, долазила свекру и свекрви и доводила деди сина свог Астијанакса. Попнем се на највиши врх крова, одакле су јадни Теукри бацали своја немоћна копља. Ту се налазила на ивици једна кула, која се дизала до под звезде и с које смо ми обично гледали целу Троју и данајске лађе и ахајски табор. Са секирама у руци навалимо ми са свих страна на њу, па је ишчупамо из седишта које се љуљало и гурнемо је доле. Она се одједанпут сруши с грдном праском и паде на данајске четe. Али на место погинулих дођу други. Међутим ни камење ни друго оружје не престаје сипати.

Пред самим предворјем, на прагу, подскакује Пир; блиста му се оружје од туча. Он изгледа као оно змија, пуна отрова, посисана из отровних трава, кад изиђе из хладне земље, где је провела зиму, на светлост: оставила је стару кошуљицу, те изгледа као нова и блиста се од младости, гамиже подигавши врат к сунцу, вијуга глатким леђима и палаца по устима језиком с три крака. С њиме су заједно Перифас, дивска стаса, и Аутомедон, некадашњи штитоноша и кочијаш Ахилов, и сва младеж скирска; јуришу на двор и бацају ватру на кров његов. Пир међу првима, са секиром, оштром на обе стране, у руци, сече тврди праг и чупа тучна врата из шарака: већ је пробио јаку храстовину и начинио један велики отвор. Види се унутрашњост двора: дугачки атријум и одаје Пријама и старих краљева. На уласку у двор стоје наоружани тројански јунаци. Унутра пак у кући јаук и забуна, све

се хори од женске писке, кукњава се диже до злаћаних звезда. По великим просторијама блуде жене овамо и онамо, грле, преплашене, врата и љубе их. Пир наваљује очинском[1] снагом; не могу му одолети ни браве ни стражари: под његовим честим ударцима попуштају врата и испадају из шарака. Силом је прокрчен пут. Данајци провале унутра, побију стражу, на коју прво наиђу, и испуне све просторије. Тако плаховита није ни река, кад пробије насип и савлада велике препоне, што јој стоје на путу, па јурне, пенушећи се и беснећи, кроз њиве и поља и носи преко њих стоку и стаје њине. Видех Неоптолема, где бесно коље, и оба Атрејевића на прагу; видех Хекубу и Пријама, где крвљу својом скврни на жртвенику ватру коју је сам био ужегао боговима; видех и њихових сто кћери и снаха.[2] Педесет ложница Пријамових синова, које су обећавале толику унучад, срушило се, падоше и врата, која су се блистала од фригијског злата и уплењена непријатељског блага. А где не гори, ту свуда Грци.

Можда ћеш запитати и каква је била судбина Пријамова. Кад седи краљ виде, да је град освојен, да су врата на двору ишчупана и да је непријатељ продро у његове одаје, он узме, али у залуд! на плећа, која су дрхтала од старости, одавно остављено оружје, опаше мач, који му неће бити ни од какве користи, па пође на густу гомилу непријатеља, да погине. Усред дворишта, под отвореним небом, стојао је један велики жртвеник и близу њега прастара ловорика, која се наднела над жртвеник и која је бацала сенку на пенате. Ту је седела Хекуба са својим кћерима, збијене једна уз другу, као оно голубице, кад беже од црне олује, око олтара, загрливши (али у залуд) кипове богова.

[1] Ахил је отац Пиру.

[2] Педесет једних и педесет других.

Кад опази Пријама с оружјем, које је носио у младим годинама, она повика: „Јадни мужу мој, јеси ли ти полудео, те си се тако наоружао? Не треба таква помоћ ни такви браниоци. Ах, да је мој Хектор овде, он би могао помоћи. Ходи овамо; овај жртвеник ће нас све заштитити или ћеш умрети заједно с нама.“ То рече; па привуче старца к себи и посади га на то свето место.

Кад али ето Полита, једног од Пријамових синова, спасао се из руку Пирових, па бежи рањен кроз оружје и непријатеља дугим пустим тремовима и обазире се, неће ли наћи где склоништа. За њим се надао ватрени Пир, да га дотуче; и, ено, већ хоће руком да га дохвати и копљем га додирује. Кад изиђоше пред Пријама и Хекубу, Полит паде и, с много крви, испусти душу. Ту се седи краљ, и ако му је смрт за вратом, ипак не мога уздржати. Он плану љуто и цикну: „А теби нека би богови, ако на небу има још правде, дали награду коју си заслужио, што си ми, злочинче, на моје очи убио сина, што си ми тим призором оскврнио поглед. Такав није био према непријатељу Пријаму Ахил, за чијег се ти сина лажно издајеш; он није хтео погазити моја права, него је услишио молбу моју, дао ми је Хекторово мртво тело, да га сахраним, и пустио ме, да се вратим у краљевство своје.“ Тако рече старац, па хитне немоћно копље, али оно не може да пробије потмули туч, него остане висећи поред пупка од штита.[1] Њему Пир одврати: „Иди и испричај то оцу мом Пелејевићу; буди гласник мој. Сети се да му испричаш жалосна дела моја и реци му да се Неоптолем изметнуо. А сад умри.“ Говорећи то он повуче старца, који је дрхтао, преко локве од крви његова сина, к жртвенику, дохвати га левом ру-

[1] Испупчење на средини штита.

ком за косу, а десном тргне светли мач и забоде му га у груди до балчака. Тако је свршио Пријам. Удес је хтео, да он, поносити владалац над толиким народима и земљама, умре гледајући Троју где гори и Пергам како се руши. Лежи осакаћен на обали, глава му откинута од рамена, лешина је без имена.

Сад тек и мене обузме дивљи ужас. Запањим се. Дође ми пред очи слика драгог родитеља, кад спазих краља, његова вршњака, где смртно рањен испушта душу; обузме ме жеља да видим Креузу коју сам био оставио и кућу која је можда већ опљачкана; помислих шта се могло десити малом Јулу. Обазрем се и погледам, колика ми је пратња: били су ме сви оставили, сви су, исцрпени и сити живота, били скочили с крова на земљу или у ватру.

Кад тако остадох сам, почнем лутати овамо онамо, бацајући погледе на све стране, при светлости од пожара. Наједанпут опазим Тиндарејеву кћер, где стоји скривена у Вестином храму и ћути. Бојећи се Тројанаца, који су били љути на њу, што је Троја разорена, и Данајаца, да је не казне, и мужа, што га је оставила, она, Еринија која је бацила ватру између Троје и своје отаџбине, била се склонила ту и сећаше скривена код жртвеника. Пламен ми обузе срце; горим гневан, да осветим отаџбину која пропада и да казним несрећницу. „Зар она да види здрава и читава отаџбину, Спарту и Микену, као краљица, у тријумфу, да види мужа и кућу и родитеље и дете своје, праћена гомилом Тројанака и фригијских заробљеника? А Пријам да падне од мача? А Троја да изгори у пламену? А дарданска обала толико пута да се натопи крвљу? Не тако! Јер и ако није никаква слава казнити једну жену, и ако такво дело не доноси никакву част, ипак ћу заслужити похвалу, ако уништим чудовиште и казним по заслузи, и годиће ми, ако испу-

ним срце светом осветом и задовољим пепео сродника својих“.

Тако сам говорио, сав у пламену, кад али ми се пред очима појави, јасно као никад дотле, моја мила мајка, и заблиста својим божанским сјајем у ноћи, не кријући да је богиња, онаква каква је, кад је међу небеским боговима. Она ме задржа десном руком и ружичастим устима стаде ми овако говорити: „Сине, какав бол распаљује у теби тај необуздани гнев? Зашто бесниш и куда се деде твоја љубав према мени? Зар нећеш да видиш где си оставио остарела оца Анхиза, да ли су ти још живи супруга Креуза и син Асканије? Око њих свуда крстаре грчке чете и, да се ја не бринем за њих, они би већ били жртва пламена или би их покосио непријатељски мач. Не руши ти силну Троју из темеља мрска Лаконка Тиндарејева кћи, ни Парис кога кривиш. него је руше немилосрдни богови, да, богови. Погледај — ја ћу разагнати облак који ти слаби поглед и, влажан, обавија те мраком (а ти се немој плашити, макар шта ти мајка наређивала, и послушај ме у свему). Ено тамо, где видиш оне разбацане гомиле камења од разрушених зидова и дим, што се вије измешан с прашином, ту Нептун својим великим трозупцем удара у зидове и темеље, који се клате, и чупа цео град из седишта његова. Ту љута Јунона стоји на Скејској капији и, бесна, наоружана, дозива војску с лађа. Ено, окрени се и погледај, чак се и Палада Тритонија посадила на врх тврђаве, и, блистајући се из облака, чини се страшна, са Горгоном на штиту. И сам Јупитар храбри и снажи данајска срца, он и саме богове подиже против дарданског оружја. Ја се нећу никуд од тебе удаљавати и одвешћу те здрава и читава дому твом“. Рече и обави се густим ноћним мраком. Пред очима мојим лебде страшна лица великих богова, који су били љути на Троју.

Видех онда како Нептунове Троје нестаје у пламену и како се из темеља руши. Тако изгледа стари јасен на врху планине, кад га сељаци стану ударати секирама, да га оборе; дуго се он држи и пркоси, крошња му се тресе и врх повија, док мало по мало, савладан ударцима, не пусти последњи крик и не сруши се доле, све пустошећи што нађе на путу. Сиђем с тврђаве и, у пратњи богињиној, пођем кроз пламен и непријатеље; оружје се склања испред мене и ватра узмиче.

А кад већ стигох на праг старинске очеве куће, прво потражим родитеља, хотећи да га однесем у високе планине. Али он изјави како неће више да живи, кад је Троја пропала, и неће да живи као изгнаник. „Бежите ви — рече — у вама тече млада крв и ви имате снаге. Да су богови хтели да живим, они би ми сачували ово место. Много је и премного и то, што сам видео један пут пропаст града свог.[1] Пустите ме да лежим овако на мртвачком одру свом; реците ми последње збогом, па идите. Ја ћу већ наћи смрт; сажалиће се на мене непријатељ, који ће бацити око на моју опрему. Лако ћу прегорети, што ћу остати без гроба. Већ одавна богови мене не воле и већ одавна ја проводим празан живот — од како ме је отац богова и цар људи ошинуо муњом и опржио ватром!“[2]

Тако је он говорио и није се хтео маћи. Ја опет, и моја жена Креуза, и Асканије, и цела кућа мољасмо га, окупани у сузама, да нас не упропашћује све и не ускорева што му је су-

[1] Херкул спасе Троју од једног морског чудовишта, кад му Лаомедон обећа кћер Хезијону за жену. Али Лаомедон не хтеде после одржати реч, и Херкул за то освоји град, а Лаомедона и његове побије.

[2] Анхиза је Јупитар, због љубави Венерине према њему, био ударио муњом.

ђено. Он остаје при свом и не миче се с места. Опет хтедох полетети на непријатеља и, несрећан, опет пожелим смрт. Јер шта сам могао друго чинити, и каквој сам се срећи могао надати? „Оче, зар ти мислиш да ја могу отићи оставивши те, зар је могла из уста оца мог изићи тако безбожна реч? Ако је воља вишњих богова, да од овако великог града ништа не остане, и ако имају намеру и жељу да пропасти Тројиној додаду и погибију твоју и твојих — отворена су врата нашој смрти и за час, ето, појавиће се овде Пир, попрскан Пријамовом крвљу, Пир, који убија сина пред очима очевим и оца код жртвеника. Мила мајко моја, зар си ме зато провела здрава и читава кроз оружје и ватру, да гледам усред куће своје непријатеља, и Асканија, оца свог, и жену Креузу, где се купају једно у крви другога? Момци, дајте ми оружје моје, последњи дан зове побеђене. Одведите ме натраг к Данајцима и пустите ме, да се вратим опет у бој. Нећемо ми ни по што сви умрети данас без освете.“

На то опашем опет мач, натакнем на леву руку штит и пођем из куће. Али онда моја жена падне на праг, пред моје ноге, и пружи ми малог сина Јула, говорећи: „Ако идеш гинути, поведи и нас са собом у опасности; ако ли пак полажеш какву наду у оружје, које си узео, онда чувај прво ову кућу. Коме остављаш малог Јула, коме оца, коме ли жену, која се некада звала твојом?“

Тако је она јадиковала — јаук јој беше испунио целу кућу —, кад али се наједанпут деси једно чудо невиђено. Док смо ми држали Јула на рукама, и љубили га, на глави његовој засветли се пламен у облику језика, па стане лизати по мекој коси његовој и играти око слепих очију. Ми се уплашимо и станемо трести косу и гасити во-

дом свету ватру. Али отац Анхиз дигне весело очи и руке к небу и стане говорити овако: „Свемогући Јупитре, ако те у опште каква молитва може умилостивити, погледај на нас! То само, и, ако то заслужујемо побожношћу, дај нам, оче, још један знак, који ће нам то рећи.“

Тек што то изговори старац, а с леве стране[1] грмну изненада гром и с неба полете кроз мрак једна звезда вукући за собом сјајан реп. Видесмо је где, сјајна, јури изнад нашег крова к идејској шуми, да се у њој сакрије, остављајући за собом дугачку и сјајну бразду и пуштајући око себе на далеко сумпорни дим. То сломи оца, те устаде, па подиже руке и очи к светој звезди и рече боговима овако: „Сад више не може бити оклевања; полазим и ићи ћу куда ме водите. Богови мојих отаца, чувајте ми кућу, чувајте ми унука. Овај знак долази од вас, Троја је под вашим окриљем. Сине, ево попуштам и не противим се да те пратим“.

Тако он рече. Међутим праскање ватре у вароши постаде јасније, пожар се све више приближава. Онда ја викнем: „Драги оче, деде намести се на моја плећа, ја ћу те понети и то ми неће бити тешко. Макар шта било, ми ћемо бити заједно; пропашћемо заједно или ћемо се обојица спасти. Мали Јул нека иде са мном, а жена моја нека нас прати мало издаље. Ви пак, слуге, утубите што ћу вам рећи. Има, кад се изиђе из града, на једном склонитом и слабо похађаном брдашцу један стари храм Церерин, а поред њега један древни кипарис, који су годинама и годинама чували наши преци, сматрајући га за свет. Ту ћемо се са разних страна састати сви. Ти, оче, узми руком својом свете утвари и пенате наше; био би грех, да их ја додирнем, док се не оперем водом живом од крви

[1] Кад знамење дође с леве стране, онда је оно повољно.

која ме је испрскала малочас у борби". То рекнем, па савијем врат, који покријем, као и широка плећа, жућкастом лавовском кожом, и онда узмем бреме своје. Мали Јул дохвати ме за руку и пође својим ситним корацима са мном. Иза нас Креуза. Идемо журно кроз мрак, и сад ја, који се нисам плашио ни стрела што су бацане на мене, ни грчких густих редова, презам од сваког ветрића и сваког шушња, у бризи и страху за пратиоца и за бреме своје.

Већ сам се приближавао капији и већ сам мислио да сам изишао из сваке опасности, кад али ми се учини да ми до ушију дође топот од много ногу. На то ми отац, гледајући оштро кроз мрак, викне: „Сине, бежи, сине; приближују се. Видим им сјајне шлемове и блиставо оружје од туча." Неко непријатељско божанство узе ми онда, преплашеном и збуњеном, памет. Скренем с познатог пута и станем бежати странпутицом, и, авај! у том изгубим Креузу. Уграби је несрећни удес. Да ли је где застала или је залутала или је негде села уморна? Не знам; само више је моје очи нису виделе. Него ја нисам опазио да сам је изгубио, све док нисмо стигли до оног брежуљка и стародревног Цереринога храма. Дотле нисам ни помислио на њу. Тек овде, кад смо се скупили сви, видимо да ње нема. У очајању клео сам цео свет и све богове; све што сам доживео у разореном граду није било ни из далека тако страшно као ово. Препоручим Асканија и оца Анхиза и тројанске пенате друговима, сакријем их у једну дољу, па узмем светло оружје и пођем натраг, идући све својим трагом, у град, решен да опет пркосим свима невољама, да прођем кроз целу Троју и опет изложим главу свима опасностима. Најпре се вратим зидовима градским и мрачној капији, кроз коју сам био изишао у поље, па пођем кроз мрак путем, којим сам малочас био прошао, гледајући

на све стране. Све ме плаши, чак и тишина. Упутим се кући, да видим да Креуза није можда тамо. Кад тамо, а у кућу провалили Данајци и она пуна непријатеља. У исто време пламен, услед ветра, диже се у вис до изнад крова, а ваздух се страшно угрејао. Пођем напред и погледам опет Пријамов двор и тврђаву. У напуштеним тремовима Јунонина храма већ Феникс и страшни Одисеј; одредили их за чуваре, и они чувају плен. Ту довлаче са свих страна из попаљених храмова благо тројанско, ту доносе свете трпезе, кратере од сува злата и упљачкане ћилимове. Унаоколо, у дугом реду, стоје заробљена деца и уплашене матере. Ја се, тужан, усудим викати Креузу, звах је, звах, и моја вика испуни улице. Тако сам је тражио као махнит по граду. Наједанпут изиђе ми пред очи слика Креузина; сушта жена моја, само већа него што је она била у природи. Пренеразим се, коса ми се диже, а глас застаде у грлу. На то ће ми она проговорити (и те ме речи стадоше умиривати): „О драги мужу, зашто толико тужиш? Буди паметан. Не дешава се ово без воље божје. Удес и господар високог Олимпа не допуштају да одведеш одавде Креузу. Теби предстоји дуго лутање по мору. Најзад ћеш доћи у хесперијску земљу, где кроз богате њиве тече мирним током лидска[1] река Тибар. Ту те чекају радосни догађаји и краљевство и жена из владалачке куће. Утри сузе за Креузом, коју си волео. Нећу видети земљу охолих Мирмидонаца и Долопљана, нити ћу ићи, да робујем грчким женама, ја, Дарданка и Венерина снаха, него ме узвишена мајка богова задржава на овим обалама. А сад збогом и чувај плод наше узајамне љубави!“ Чим то изусти, остави ме и,

[1] Етрурска. За Етрурце се мислило, да су дошли у Италију из Лидије.

ваздушаста, диже се у вис; хтео сам јој много што-шта рећи, али ми не даде времена, и ја остадох плачући. Три пута сам јој хтео обавити руке око врата, и три пута ми се њена сенка измаче из руку, сенка која је личила на ветар и била сушти крилати сан. Тако ми прође ноћ и ја се на послетку вратим друговима.

Ту нађем, на своје чудо, велики број нових пратилаца, жена и људи, који су се, несрећници, били скупили, да беже. Дошли су били са свих страна, поневши што су могли понети, и били су готови, да иду преко мора, куда год их поведем. Иза врхова Иде већ се беше стала помаљати Даница, објављујући дан, а Данајци беху посели капије, те није било никакве наде на спас. Повучем се, узевши родитеља на плећа, и пођем у планину.

СПЕВ ТРЕЋИ

Тако се испуни божја воља, да пропадне Азија и Пријамов народ, који то није био заслужио. Порушена лежи Троја, Нептунов поносити град, и из рушевина њених диже се дим. А ми, следујући знамењима божанским, пођемо далеко, да тражимо пусту земљу, у којој ћемо наћи уточишта. Под самим Антандром, на подножју брда Иде, саградимо лађе, незнајући куда ће нас одвести судбина, где ћемо стати, и почнемо купити људе. Тек је било настало пролеће, а отац Анхиз нареди, да се лађе пусте у море. Тако ја плачући оставим обалу нашу и залив, и поља, где је била Троја, и пустим се на море с друговима и сином и киповима домаћих и других великих богова тројанских.

Има далеко од Троје једна земља, посвећена Марсу.[1] На пространим њеним пољима живе Трачани. Њоме је некада владао строги[2] Ликург. Док је Троју служила срећа, та је земља с њом била у врло пријатељским односима и имала је пенате, које и ми. Пођем дакле тамо и пошто уђем у залив, подигнем (али богови ми нису били наклоњени) први свој град[3] и назовем прве његове становнике, по имену свом, Енејевићима.

[1] Трачани су врло ратоборни.

[2] Он се дуго борио против службе богу Баху.

[3] Енус на ушћу Марице.

Принесем жртву мајци својој, Диониној кћери, и боговима заштитницима мог предузећа и закољем краљу небеских богова дебела бика на обали. Ту близу била је једна хумка, на којој су густо расли дрен и мирта. Приђем и покушам ишчупати из земље једно стабло, како би покрио жртвенике зеленим лиснатим грањем његовим. Али имам шта видети — страшно и невероватно чудо! Из дрвета, које прво ишчупах из земље, прекинувши му корен, стане капати црна крв и ишара земљу. Хладан страх почне ми трести удове, од ужаса следи ми се крв. Покушам ишчупати витко стабло другог једног дрвета, не бих ли сазнао узрок том чуду. Црна крв потече и испод његове коре. Премишљајући свашта у памети, почнем се молити пољским нимфама и силном оцу Градиву, који влада гетском земљом,[1] да окрену то чудо на добро. Али кад повукох с већом снагом трећи шиб, упрвши коленима у песковиту земљу — да ли да говорим или да ћутим? — из дубине хумке чу се плачеван уздах и до мојих ушију допре овај глас: „Енеја, зашто ме, јадног, растржеш? Поштеди гроб, немој скрнавити свете руке своје. Мене је родила Троја и твој сам сродник; ова крв што капље није из овог шиба. Хај, бежи из ове грозне земље, бежи с ове обале, на којој влада лакомство. Ја сам Полидор. Ја сам овде пао, прободен силним стрелама, из којих су изникла ова оштра копља“.[2] На те речи обузе ме још већи страх, ја се запањих, коса ми се диже у вис, а глас застаде у грлу. Овог је Полидора некад несрећни Пријам био послао кришом од Грка с товаром злата краљу трачком, да га он одгаји, кад је већ био изгубио веру у оружје и видео како непријатељ опсађује дарданског

[1] Тракијом.

[2] Шибље, које Енеја трга.

град. Али тај трачки краљ, кад тројанска моћ би сломљена и кад Тројанце срећа остави, пређе на страну победиоца Агамемнона и оскрвни светињу гостопримства: убије Полидора и отме му злато. Проклета жеђи за златом, на шта не наводиш људска срца! Пошто се повратих од страха, ја испричам одабраним дарданским првацима, а најпре оцу, чудо, које су богови учинили и које сам видео, и запитам их, шта мисле да треба радити. Сви су били једног мишљења, да треба разапети једрила, па ићи из те проклете земље, где је тако погажено гостопримство. Ми дакле приредимо погребну свечаност[1] Полидору и дигнемо му велику хумку;[2] наместимо посмртним боговима тужан жртвеник и украсимо га зеленкастим тракама и црним кипарисовим грањем. Унаоколо стоје Тројанке, с распуштеном косом, како је то обичај у жалости, а ми прелијемо гроб пенушавим млаким млеком из чаша и освећеном крви из здела, и сахранивши тако душу јадног пријатеља гласно јој узвикнемо последњу реч.[3]

За тим, чим смо могли поклонити мору веру, чим су ветрови престали, те су се таласи утишали, и чим нас је благи Југ, жуборећи, позвао на пучину, моји другови спусте лађе у море. Пођемо из залива, и земље и градови стану се удаљавати од нас. Усред мора има једна света земља,[4] веома драга матери Нерејидâ и Нептуну Јегејцу; она некад није била непокретна, него је лутала покрај обала, али је после стрелац Аполон, из захвалности, утвр-

[1] Он је био већ раније сахрањен, али не са свечаношћу, која му је припадала.

[2] Био би грех оставити га под хумком, која се дотле дизала над њим, јер она крије један злочин.

[3] Т.ј. три пута збогом.

[4] Острво Дел у Јегејском Мору.

дио између високе Миконе и Гиара, како би је, непомичну, могли људи населити и да би она могла презирати ветрове. К њој пођем и она нас, врло пријатељски, прими уморне, у свој безбедни залив. Изиђемо из лађа и поздравимо с поштовањем Аполонов храм. Краљ Аније, који је био у исто време свештеник Фебов, с тракама и светим ловором око слепих очију, истрчи нам у сусрет и позна старог пријатеља Анхиза. Он нам пружи руку, у знак да смо му гости, и онда уђемо у кућу његову.

Ја се станем пун страхопоштовања у древном храму молити овако: „Тимбрејче, дај нам да и ми дођемо до своје куће; дај нам уморнима град, у ком ће за вечита времена живети наше племе [illegible]чувај други тројански Пергам, и оно што је остало од Данајаца и од неумољива Ахила. За ким треба да идемо? Куда заповедаш да пођемо и где да се настанимо? Јави нам се, оче!“ Тек што сам то био изустио, а ја опазим да све дрхти, и храм, и гај од ловора, посвећеног Аполону, да се брдо Кинт из темеља креће, да се олтар у храму отвори и да у њему котао[1] рикну. Бацимо се на земљу и зачујемо овај глас: „Дарданци, јунаци, она иста земља, одакле су ваши преци, она ће вас примити на своје радосне груди. Потражите некадашњу мајку своју. Ту ће Енејина кућа и деца његове деце и сви његови потомци владати целим светом“. Тако Феб. Диже се грдна граја од радости и сви стану питати, који ли то град мисли Феб и куда ли нам то он заповеда ићи. Онда ће мој отац, претурајући по глави приче о својим прецима, рећи: „Слушајте, господо, и чујте чему имате да се надате. Усред мора лежи Крит, острво великог Јупитра,[2] где се налази брдо Ида и где је колевка

[1] У храму има котао на једном троношцу. Овде метафорички, пренесено, пророштво.

[2] Јупитар је рођен на Криту.

нашег племена.[1] На том острву има стотину великих вароши, стотину особито плодних држава, и одатле је, ако се добро сећам оног што сам чуо, наш најстарији предак, Теукро, дошао на ретејску обалу и на њој потражио место где ће основати државу. Тада још нису постојали Илијон с пергамском тврђавом; његови људи су становали доле у долини. С Крита је и мати богова[2] која станује на брду Кибелу, одатле су дошли корибанти с њиховим цимбалима од туча, отуда је Идејски Гај добио име; с тог острва воде порекло тајанствена служба Кибелина, позната само вернима, и обичај да се у богињина кола упрежу лавови.[3] Дакле устајте, па пођимо куда нам богови заповедају; ублажимо ветрове и кренимо се у гноско царство. Оно није тако далеко, нека нам само Јупитар буде у помоћи, и наше ће лађе трећега дана бити на критској обали". Тако рече и принесе код олтара жртве: Нептуну бика, бика и теби, лепи Аполоне, Бури[4] црно а повољним Зефирима бело јагње.

У том нам дође глас, да је краљ Идоменеј прогнат из државе, коју је од оца био наследио, да су наши непријатељи Грци оставили критске обале и да има тамо за нас места. Оставимо артигијско пристаниште и полетимо морем. Прођемо поред Накса, на чијим се бреговима хучно слави Бах, и Зелене Донизе и Олеара, снежног[5] Пара и Киклада који су раштркани по мору, идући кроз рукаве у

[1] Тројанци воде порекло од Теукра, а он је у Троју дошао с Крита.

[2] Кибела.

[3] У Кибелина кола прежу се лавови.

[4] Бури се приноси на жртву црно јагње, као и боговима доњег света, јер она доносе уништење.

[5] Због белог мрамора, с кога је Пар чувен.

којима је вода, због многих гребена, увек немирна. Мрнари се надмећу, хори се вика, другови траже од нас да идемо на Крит, где су нам живели преци. С леђа се диже ветар и стане нас терати напред и на послетку пристанемо уз обалу, на којој су у старо доба становали Курети. Ту ја одмах лакомо почнем дизати један град, назовем га Пергамом, па онда посаветујем наше људе, којима је то име било врло мило, да љубе нова огњишта и да подигну у новом граду тврђаву. Већ су лађе биле извучене на суво, већ је младеж почела ступати у бракове и радити нову земљу, а ја сам раздавао домове и делио правду; кад али наједанпут страшна куга дође — ваздух се беше окужио —, па стане сатирати људе, и дрвета, и летину. Настаде једна ужасна година: људи су испуштали душу, која је човеку тако драга, или су се вукли болесни. Сирије спржи њиве, те ојаловише, трава изгоре, а жито спопаде болест, те није могло родити. Онда отац навали, да идем натраг преко мора, опет Ортигијском пророштву и Фебу, па да их молим за милост и питам, кад ће нашим патњама бити крај, одакле да тражимо помоћи, куда да пођемо.

Била је ноћ и на земљи све је живо спавало. Мени се учини да ми стоје пред очима, на јакој светлости, коју је пун месец бацао кроз прозоре, свети кипови богова, фригијски пенати, које сам био спасао из пожара и донео са собом из Троје. Учини ми се, даље, да ми овако проговорише и да ме овим речима стадоше тешити: „Оно што би ти, кад би отишао у Ортигију, казао Аполон, све ти то он предсказује сад; он нас је главом послао к теби. Ми смо пратили, кад је Дарданија изгорела, тебе и твоје оружје; ми смо на лађама бродили с тобом преко узбуркана мора, па ћемо и твоје унуке[1] подићи до звезда и даћемо њихо-

[1] Јулија Цезара и цара Августа, који су после смрти проглашени за богове.

вој вароши владу над светом. Ти спремај велики град[1] за велике потомке и немој очајавати, што ћеш дуго лутати. Мораш променити земљу. Аполон Делски није ти рекао да се настаниш на Криту, на овим обалама. Има један крај, који Грци зову Хесперијом. То је једна старинска земља, јака и плодна. У њој су живели Енотри, сад се зове Италија, како су је, по причању, назвали потомци тог народа, по имену једног свог краља.[2] То је наша нова отаџбина, одатле су родом отац Јазије и отац Дардан, предак нашем роду. Устај, па весело реци ово, што ти рекосмо и што је права истина, старом оцу, и кажи му, да потражи Корит и аузонску земљу. Диктејску земљу не да ти Јупитар." Запрепашћен овим привиђењем и гласом богова — то није било као у тврдом сну, него ми се чинило да доиста гледам пред собом лица и косу повезану тракама, (проби ми цело тело леден зној) — скочим с душека, подигнем руке к небу, молећи се гласно боговима, и пошкропим ватру чистим, незабељеним вином. Пошто то учиним, известим весело Анхиза о свему и испричам му редом што ми се десило. Он онда виде, да га је на нову погрешку било навело то, што смо ми имали два претка, па ће ми рећи овако: „Сине, јадниче, који толико трпиш услед зла удеса Тројина, такве ми је доживљаје сама Касандра прорекла. Сад се сећам да је она често предсказивала, како нам ове недаће предстоје и како је често помињала Хесперију и италско краљевско. Али ко би мислио да ће Теукри доћи на обалу хесперијску? Или ко је онда могао веровати пророчици Касандри? Него сад послушајмо заповест Фебову и пођимо с бољом срећом." Тако он рече и ми га сви послушамо кличући весело. Напустимо дакле и ово место, оставивши у њему један

[1] Рим. [2] Итал.

мали број другова, па разапнемо једрила и појуримо на шупљим лађама преко пространа мора.

Пошто лађе изиђу на пучину, одакле се није нигде земља видела, него је од свуда било небо и море, онда се појави изнад моје главе један модар облак и донесе мрак и олују. Вода се најежи, затим духну ветри и стану комешати море, дигну се грдни таласи, облаци сакрију сунце, а влажна ноћ небо, муње почну проламати облаке и сипати из њих доле. Ми изгубимо пут и станемо лутати по мутним таласима. И сам Палинур не уме да распозна на небу дан од ноћи и усред толике воде не може да нађе пут. Три пуна дана лутамо тако по мору у мрклој помрчини и толико ноћи без звезда. Тек четвртог дана, на послетку, опазимо опет далеко бреговиту земљу и на њој дим, који се диже у вис. Спустимо једрила, па прионемо на весла, не часимо ни часа, него весламо, да се све пенуши плава вода. Тако се спасемо од таласа и ја изиђем на строфадску обалу. Стофадама зову Грци острва у великом Јонском Мору, на којима станује страшна Келена и друге Харпије, од како им је затворена Финејева кућа и од како су оставиле столове, с којих су се частиле. Од њих нема страшнијих чудовишта, грознију кугу нису гневни богови никад пустили из стигијских вода. Оне су птице, али имају девојачко лице, из трбуха им непрестано тече некакав ужасан гад, руке су им кукасте, а образи увек бледи од глади. Чим уђосмо ту у луку, ми опазимо по пољима овде онде весела крда говеда и стадо коза по трави, а нигде пастира. Навалимо на њих с оружјем у руци, позвавши богове, па и самог Јупитра, на део плена. За тим по кривудавој обали начинимо софе и станемо се богато гостити. Али ето ти одмах с брда у страшноме лету Харпије. Уз велику ларму, коју дижу ударајући крилима, оне стану разносити јела, прљају што год додирну и осем

грозна задаха пуштају и страшне гласове. Повучемо се у једно скровито место, под једну шупљу стену, која је окружена дрветима, што бацају густе сенке, па ту опет начинимо столове и на жртвеницима наложимо поново ватру. Али оне опет дођу, с друге стране, из својих тамних скровишта, па стану облетати око плена са својим кривим канџама, крештати и поганити устима јела. Онда ја наредим друговима, да дограбе оружје и отпочну бој с тим грозним животињама. Они ме послушају, па сакрију у трави мачеве и штитове. Чим се оне опет спусте и стану крештати по кривудастој обали, дâ Мизен знак с једног високог места трубом. Навале моји другови и отпочну бој каквог није никада било, да побију мачем те гнусне морске тице. Али перју њихову и телу њихову ми не можемо ништа и оне брзо утекну под небо, оставивши упола поједено јело и гадне трагове од себе. Само Келена падне на високу стену и, злослутна пророчица, пусти из груди ову реч: „Зар је вама, Лаомедоновићи, мало, што сте нам поклали волове и јунце, него хоћете још и да ратујете против нас и да нас, ни криве ни дужне, истерате из краљевине, која нам је од оца остала? Чујте што ћу вам рећи и урежите то у памет своју. Ја, најсилнија међу Фуријама, ја ћу вам открити, што је свемоћни отац богова рекао Фебу, а Феб Аполон мени. Ви тражите Италију и призивали сте ветрове, да вас тамо однесу; и стићи ћете у Италију и ући ћете у њен залив; али нећете опасати зидом град, који вам је судбина доделила, пре него што вас, за казну што сте покушали да нас побијете, страшна глад не натера, да својим устима оглођете и поједете столове своје“. Рече, па се подиже на крилима и побеже у шуму.

Мојим друговима следи се на то од страха у жилама крв; клонуше им срца и они стадоше мо-

лити, да се више не тражи мир оружјем, него заветима и молбама, биле ове наказе богиње или страшне и гадне тице. Послуша их отац Анхиз, дигне руке к небу, па се на обали стане молити великим боговима и обећавати им жртве: „Богови, не дајте да се испуне ове претње! Богови, спречите ту недаћу! Спасите нас милостиво, ми смо увек били побожни!“ За тим нареди, да се одвежу ужа на обали и одмотају. Јужни ветрови разапну једрила; ми појуримо преко таласа, који се пене, правцем који нам дају ветар и крманош. Већ се усред мора виде шумовити Закинт и Дулихија и Сама и кршевити Нерит. Похитамо поред итачких стена, краљевства Лаертова, проклињући земљу, која је одхранила бесна Одисеја. Наскоро се појаве и врхови Леукате, увек обавијени облацима, и Аполонов храм на њој, који задаје страх мрнарима. Уморени, ми се упутимо к њему и дођемо под малу варош,[1] па бацимо с кљуна котву и тако пристанемо уз обалу.

Искрцавши се тако на сухо — чему се нисмо никако надали, — очистимо се жртвом коју принесемо Јупитру, запалимо, као што смо се били заветовали, понуде на жртвеницима, и на актијској обали приредимо тројанске игре. Моји се другови, наги и намазани уљем, надмећу у сваковрсним борбама (као што су радили код куће). Мило нам је свима, што смо срећно прошли толике арголидске вароши и што смо умакли кросред непријатеља. У то време доврши сунце свој дуги годишњи пут и ледени ветрови зимски почну узбуркавати море. Ја онда обесим, о вратима Аполонова храма, тучни штит, који је носио џиновски Абант и урежем овај натпис: „Енеја ово оружје отето од победилаца Данајаца“. За тим заповедим да се остави лука и седа на веслачке клупе. Другови стану живо веслима захитати воду. Набрзо изгубисмо из вида висока фејачка брда, па запловисмо поред епирске

[1] Код рта Акције у јужној Грчкој.

обале, уђосмо у Хаонски Залив и ту доспемо под високи град Бутрот.

Ту нам дође до ушију невероватни глас, да Хелен, син Пријамов, влада грчким градовима, пошто је добио жену Ејаковића Пира и његов скиптар, и да је Андромаха опет добила Тројанца за мужа. Запрепастих се, и срце ми силно зажели, да говорим с тим човеком и да сазнам његове доживљаје. Изиђем дакле из залива оставивши лађе на обали, баш кад је, случајно, Андромаха пред градом, у једном гају, близу воде лажног Симоента, приређивала свечану дађу и приносила тужне понуде пепелу првог мужа свог, Хектора, и призивала његову душу крај празна гроба његова, који је она била начинила од једног зеленог бусена, и још уз њега два олтара — узрок сузама. Кад ме она опази, где идем, и виде, изван себе од чуда, на мени тројанско оружје, она се зграну на тај призор, укочи се и следи се, паде и тек после дуга времена једва изусти: „Јеси ли то доиста ти, Венерин сине, или је то твоја слика? Јеси ли ти жив? А ако те је животворна светлост оставила, онда ми реци, где је Хектор?“ Рече и проли сузе и зарида, да се хорило од њена гласа. Дирнут, једва јој, јадници, одговорим, промуцавши ово неколико речи: „Жив сам доиста, Андромахо, Хекторова љубо, али проводим живот у свакојаким невољама. Немој сумњати, не варају те очи. Авај, шта се десило с тобом, пошто си изгубила свог чувеног мужа! Јеси ли запала у какву несрећу или живиш у старој срећи, достојној тебе? Јеси ли ти још Пирова ропкиња?“ Она обори очи и спустивши глас рече: „Благо Поликсени, она је од свих кћери Пријамових била најсрећнија. Она је погубљена, по заповести силног Ахила, на његовом гробу, под високим зидовима Тројиним. За њу нису одредили коцком, коме ће припасти, нити је

она дотакла постељу мужа, коме је, заробљена, допала у део! Мене је, пошто је Троја спаљена, вукао преко разних мора Пир, син Ахилов, и ја сам на том путу морала сносити презирање и охолост тог младића, и с њим децу рађати. А после, кад се оженио Лакедемоњанком Хермијоном, унуком Лединoм, он ме је предао као робињу свом робу Хелену. Али Орест, горећи од силне љубави према жени, коју му је Пир био отео, и гоњен Фуријама осветницама, нападне га, кад се он томе није надао, и погуби га поред олтара оца његова. После Неоптолемове смрти један део његових земаља припадне Хелену, који целу хаонску земљу назове тако по Тројанцу Хаону и на оним, ено, врховима подигне нов Пергам, нову тројанску тврђаву (какав удес!). Али сад кажи ти, који тебе ветар донесе овамо, испричај какве си доживљаје имао. Је ли ти суђено да дођеш овамо, или те је неки бог догнао на наше обале без твог знања? Шта је с твојим сином Асканијем? Је ли још жив, дише ли још овај ваздух? Асканије, кога ти, кад је већ Троја... Је ли му тешко што је изгубио мајку? Чезне ли да буде јунак и да има мушко срце као отац његов Енеја, и ујак, Хектор?“ Тако говораше плачући и горко цвиљаше, — али у залуд! — У том дође из града Пријамовић Хелен с великом пратњом, позна своје и весело поведе нас својој кући, ронећи сузе при свакој речи. Пођем и видим варош, која беше сасвим као Троја, само мања, и тврђаву, која је представљала велики Пергам, и пресахли поток, који је назват Ксантом; улазећи, загрлим праг на Скејској капији. У исто време и моји другови уживају у граду својих земљака. Њих краљ прими у дворишту и на пространим тремовима око њега; ту они лију из чаша вино Баху на понуде, принесене у златним судовима.

Прође један дан, па за тим други; ветар надима једрила и зове нас да путујемо. Онда ја приступим пророку с овим речима и запитам га: „Тројанче, тумачу божји, који разумеш мигове Фебове, троножац његов, ловоров гај у Клару, звезде, говор и брзи лет птица, реци — јер ми је пророчанство предсказало цео пут и сви су ми богови рекли да идем у Италију, у ту удаљену земљу; само ми Харпија Келена прети, да ћемо искусити њен гнев, и предсказује нам једну дотле нечувену и невиђену несрећу (страшно је и рећи): да ће нас снаћи једна гнусна глад — реци ми, које ми опасности најпре предстоје, па да их се чувам? И шта треба да радим, па да могу пребродити те тако велике невоље?“ На то се Хелен, пошто је заклао, по обичају, јунце, помоли боговима, да ми подаре мира на путу, и одрешивши траке са своје свете главе, узе ме за руку и доведе пред твој праг, Фебе. Онда, пун страхопоштовања, из његових свештеничких и божанских уста ја чух ове речи; „Венерин сине, очевидно је, да бродиш преко мора по вољи цара богова и да он лебди над тобом, јер Јупитар одређује, којим ће се редом испунити оно што је суђено.[1] Но да би могао безбедније пловити преко мора и приспети у Аузонски Залив, рећи ћу ти неке од многих доживљаја, који те очекују; неке, јер ми Парке не даду да сазнам остало, а Сатурнова Јунона ми брани да кажем. Прво, Италија, за коју ти мислиш да је близу, тај залив, у који мислиш, у незнању, да ћеш брзо стићи, далеко су одавде и путовање тамо скопчано је с великим тешкоћама. Пре него што ћеш моћи да подигнеш град у сигурној земљи, твоја весла морају запарати тринакријску воду и твоје лађе морају пребродити слано Аузон-

Он не може мењати судбине, али може одредити ред, којим ће ићи.

ско Море и језера подземнога света и проћи острва Кирке Ејске. Ја ћу ти рећи знаке, који ће те водити, а ти их сачувај у памети. Кад, брижан, будеш нашао на обали једне реке, на усамљеном месту, под храшћем, једну дивљу свињу, грдно велику и белу, где лежи на земљи, а поред њених сиса тридесеторо исто тако беле прасади, коју тек што је опрасила, знај да је то место, где ћеш подићи град и где ће бити крај твојим мукама. Да ћеш морати глодати столове, тога се не бој: судбина ће наћи начина, да избегнеш ту несрећу и притећи ће ти у помоћ Аполон. А од оних земаља тамо,[1] од те обале италске, која је најближа нашој и коју запљускује наше море, бежи. Сви градови на њој налазе се у рукама злих Грка. Ту су подигли град[2] Локрани из Нарикса, ту је Идоменеј из Ликта заузео био с војском салентинску област, ту ти је мала Петелија, коју је основао Мелибејац Филоктет на једној стени. Даље, кад твоје лађе буду пребродиле мора, и кад будеш на обали подигао олтаре и на њима принео жртве које си заветовао, покри косу пурпурним покривачем, да за време, док света ватра гори у част боговима, не искрсне преда те какво непријатељско лице и омете ти предсказање. Овај верски обред вршите увек, и ти и твоји другови, а нека га испуњују и чедни потомци ваши. А кад одмакнеш и ветар те притера сикулској обали, па видиш где зјапи широк Пелор, који се изблиза чини као да затвара море, онда се ти држи земље, која се пружа лево, и ако мораш много заобилазити; а десну обалу и море с десне стране избегни. За те две земље кажу, да су некада биле састављене и да су доцније раздвојене — такве промене у стању су да врше векови —; море је, веле, силно јурнуло по-

[1] Преко пута од Епира.

[2] Локри у јужној Италији.

сред њих, па је таласима својим одвојило хестеријску обалу од сикулске и начинило између поља и градова узан и буран рукав. С десне је стране Скила а с леве неумољива Харибда, која три пута дневно гута у своје дубоке амбизе таласе и три пута их опет бљује и баца чак до звезда. Скила се опет крије у једној тамној пећини, одакле помаља главу и вуче лађе на стене. Она има главу човечју, а груди као у девојке, међутим доњом половином је морски пас: тело вучје, с репом од делфина. Теби је боље да заобиђеш далеко и да прођеш поред Пахина на Сицилији, него да видиш и један пут само гадну Скилу у њеној пространој пећини, и стење које одјекује од лавежа њених модрикастих паса. Осем тога — ако сам у стању да проричем, ако ми верујеш, и ако ми Аполон испуњава дух истином — ја ћу ти, Венерин сине, казати још нешто, што је знатније од свега и што ћу ти с тога без престанка понављати. Пре свега помоли се великој и моћној богињи Јунони, обећај јој, пун преданости, жртве и придоби је даровима (који могу да умилостиве), јер тек онда ћеш моћи савладати препоне и из Тринакрије стићи у италску земљу. А кад тамо стигнеш и дођеш до града Куме, до светих језера и Аверна, где шуште шуме, ти ћеш видети једну пророчицу, која у заносу, у дну једне пећине, прориче и на лишћу записује своја пророчанства. Сва пророчанства која тако забележи на лишће, Сибила и уреди, па их склони у пећину и ту остави, те остану у том реду, свако на свом месту. Деси ли се, кад се врата отворе, да духне лак ветар и нежно се лишће разлети по пећини, она никада не брине да га покупи, да га врати на његово место, и онда и они, који су дошли ка Сибили, да им прориче, одлазе без савета и проклињући пећину њену. Ти немој жалити времена и макар те грдили другови, макар имао повољан ветар,

који би ти могао разапети једрила и изагнати лађе на пучину, отиди пророчици и замоли је за пророчанство: нека она лично прориче, нека одреши језик и отвори уста. Она ће ти казати народе италијске, бојеве које ћеш имати, и на који ћеш начин коју невољу избећи или сносити. Она ће ти, даље, дирнута поштовањем које јој будеш указао, дати, да путујеш срећно. То је, што ти ја могу рећи. Иди и делима својим уздигни велику Троју до небеса".

Пошто ми је то пророк рекао пријатељски, он нареди, да се однесу на лађе поклони, богато украшени златом и слоновом кости, даље велики сребрни котлови, какви се употребљују у додонском пророштву, један оклоп од прстенова, који су начињени од троструке златне жице, диван шлем са шиљком и перјаницом од длаке. (То је оружје носио некада Неоптолем). И мој отац добије поклона. Осем тога дâ нам пророк коњâ и момака за њих, попуни нам број веслача и, на послетку, снабде моје другове свим оним што им беше потребно за даље путовање.

Дотле је Анхиз наређивао, да се разапну једрила, да не бисмо губили време, кад је ветар повољан. Хелен, Фебов тумач, проговори овако старцу, с великим поштовањем: „Анхизе, кога је Венера удостојила високом чашћу, да јој будеш муж; који си љубимац богова; који си се два пута спасао из тројанских рушевина — ено ти земља Аузонија: хајде њој на лађама. Али ти мораш поред ње дуго пловити, јер онај део Аузоније, који ти даје Аполон, далеко је. „Иди, рече, срећни родитељу. Што бих даље говорио и задржавао те, кад се дигао повољан ветар?" Ни Андромаха не заостаје за мужем, него, тужна што се растајемо, донесе ћилимова изатканих златом, а Асканију хламиду фри-

дуго подсећале на моју љубав, на Андромаху, жену Хекторову. Прими ове последње поклоне од твојих рођака. Ти си ми, Асканије, преостао једини који личиш на мог Астијанакса. Такве су биле његове очи, његове руке, његово лице; сад би он долазио на снагу". Одлазећи, ја одговорих кроз сузе овако: „Живите срећно, ви који сте стигли својој мети. Нама, на против, предстоје још толики доживљаји. Ви сте стекли мира, више не морате пловити по мору, не морате тражити земљу Аузонију, која непрестано узмиче испред вас. Пред очима својим имате слику Ксантову и Троју, коју сте саградили својим рукама — с бољом срећом, желим вам — и која ће бити мање изложена Грцима. Ако једном дођем на Тибар и у поље, кроз које он тече, и видим град, који је досуђен мом племену, ми ћемо градове епирске и хестеријске, који су сродни и суседи, који имају истог оснивача, Дардана, и који су имали исту судбину, ујединити и начинити од њих једну Троју. То нека буде на срцу нашим потомцима".

Запловимо даље поред оближњих Кераунских Планина, где је пут за Италију преко воде најкраћи. У том сунце почне залазити и на брегове падне густа сенка. Ми се искрцамо, изберемо коцком веслаче који ће стражарити, па полежемо овде онде на земљу поред воде, и ту, на сувој обали, предамо се одмору. Ту нас уморне ухвати сан. Пре но што ноћ (коју терају Хоре) беше прешла половину свог пута, Палинур не буде лен, него устане из постеље, проучи ветрове, ослушну гласове у ваздуху, осмотри звезде, које се спуштаху низ тихо небо, погледа унаколо око себе Арктура, Хијаде, које доносе кишу, оба Тријона и Оријон, који има златно оружје. Пошто виде, да је на ведроме небу све на свом месту, он да с крме знак, који се разлеже по мраку. На то ми дигнемо табор, разапнемо једрила и кре-

немо се на пут. Већ се стаде руменити зора, пошто је растерала звезде. Онда ми опазимо у даљини равну Италију и њене тамне брежуљке. „Италија!“ први повика Ахат; „Италија!“ весело прихватише другови, поздрављајући италску земљу. Онда отац Анхиз обавије венцем велики пехар, напуни га чистим вином и, стојећи на високој крми, обрати се овако боговима: „Богови, господари мора, земље и олуја, дајте нам поспешан пут и пустите повољан ветар!“ Жељени ветрови стадоше чешће подухивати, залив је све ближе, види се већ и храм на Минервину[1] брегу. Онда другови скупе једрила и управе кљунове лађа к обали. Залив се савија на источној страни у лук; на уласку у њ дижу се две стене, као две куле, које ломе таласе, те се пене, и које су пустиле из себе као два бедема, те се све мање види храм што ближе долазиш. Ту опазим — то је било прво знамење — на трави четири коња, бела као снег, где пасу по пољу. На то ће отац Анхиз: „О туђинска земљо, ти нам дакле рат доносиш: коње опремају за рат, коњи предсказују рат. Али исто тако та животиња научена је, да се преже у кола и да држи у устима ђем од гвожђа: надам се дакле и миру“. Затим се помолимо најпре светој богињи Палади, на којој звекеће оружје, јер нас она прва прими, па онда Јунони Аргивљанци: пред њеним олтаром покријемо велом главе и по савету, који нам је Хелен био на растанку дао, принесемо јој жртве, како нам је он казао. Не часимо ни часа, него одмах, чим свршимо са жртвама, окренемо једрила према мору и оставимо грчке куће и сумњиву земљу. Одатле видимо залив града Тарента, који је основао, ако је истина што се говори, Херкул, и, према нама, храм Јуноне Лациније, вис каулонски и Скилакеј, код кога се често топе лађе. За тим се из даљине

[1] Тако назван по Минервину храму на њему.

с пучине види Етна на Тринакрији. Ми чујемо како у даљини силно јечи море, ударајући у стене. Отац Анхиз проговори овако: „То је зацело она Харибда, то су оне страшне стене, о којима је говорио Хелен. Спасавајте се, другови, веслајте сложно!“ Послушаше заповест. Први Палинур окрене кљун лађе на лево, тако снажно, да је крма све шкрипала; за њим остали завеслају и окрену једрила у истом правцу. Таласи нас до у небо издижу и опет спуштају до самог подземног света. Три пута рикнуше гребени између шупљих стена, три пута видесмо пену како прска и како вода пада у капљама са звезда.

У том нас уморне оставе ветар и сунце, и ми, незнајући пута, дођемо до места где Киклопи живе. То је један велики залив, у који ветрови не допиру, те је вода увек непомична, али близу ког грми страховито Етна. Она још по неки пут избацује до неба облаке од дима, који се црни као смола и који се у ковитлац врти, усијан пепео, силан пламен који лиже звезде, а по некад бљује стене и утробу брда и растопљено камење, јечећи и кипећи из најдубљег дна. Прича се да та грдосија притискује Енкелада, чије је тело муња у пола спржила, и да ту ватру она бљује из својих отворених пећи; даље, каже се: кад год се он окрене, пошто се умори лежећи на једној страни, цела Тринакрија задрхти, затутњи и димом застре небо. Ту ноћ, скривени у шуми, ми смо слушали ову страшну тутњаву, али нисмо могли видети, шта јој је узрок. Јер није било звезда и небо није било осветљено њиховом светлошћу, него је било облачно и тамно; и месец је тамна ноћ крила за облаком.

Сутрадан, тек што се стаде помаљати Даница и тек што је Зора била разагнала с неба влажну сенку, а из шуме наједанпут појави се некакав човек, страшно мршав, жалосна изгледа,

па пружи руку к обали молећи. Погледамо: страшно прљав, брада дугачка, хаљина му прикачена трњем, иначе види се да је Грк и да је некада био послан на војску против Троје. Он, кад опази из далека дарданско одело и тројанско оружје, преплашен мало застаде; али одмах за тим полети к обали плачући и молећи: „Теукри, преклињем вас звездама, рече он, вишњим боговима, овом небеском светлошћу и ваздухом који удишемо, узмите ме; одведите ме ма куд; то ће бити доста. Ја знам да сам, јадан, с данајских лађа и признајем, да сам ишао у рат против илијских пената. Зато, ако је моја кривица тако велика, раскините ме и баците ме у воду, утопите ме у широко море. Ако погинем, нека погинем од људске руке.“ Рече, па нам паде пред ноге и стаде нам грлити колена. Ми му рекнемо да нам каже најпре, од ког је рода, а после, какав га удес гони. Сам отац Анхиз, неустежући се много, пружи му десницу и охрабри га тиме.

Младић, пошто се поврати од страха, рекне ово: „Ја сам родом из Итаке и био сам пратилац несрећног Уликса. Зовем се Ахеменид. Отишао сам против Троје, зато што ми је отац Адамаст био сиромах — камо да сам био задовољан с оним што сам имао! Овде су ме оставили моји другови у пространој киклопској пећини, заборавивши на мене, кад су бежали у страху из те ужасне куће, умрљане сукрвицом и крвавим јелом, мрачне, огромне. Киклоп је грдно висок, у звезде удара (Богови, сачувајте земљу од такве напасти!), не смеш га ни погледати, а камо ли да можеш говорити с њиме. Он се храни месом несрећних људи и њиховом црном крвљу. Ја сам својим очима видео, кад шчепа грдном руком два од наших другова, у средини пећине, па их разби о стену, те праг заплива у крви, видео сам, онда, како ждере удове њихове, с којих тече крв, и како му они, још топли, дрхте

под зубима. Али није остао некажњен; то му Улис Итачанин није опростио. Он не изгуби главе ни у тој великој опасности. Кад се Киклоп најео и напио вина, он спусти главу, која му беше отежала, пружи се, грдан, у пећини, па заспи, и у сну стане бљувати крв и комаће меса, помешано с крвљу. Онда се ми помолимо великим боговима и поделимо коцком улоге, па навалимо са свих страна и оштрим коцем прободемо му грдно око, једино које му се сијало под намрштеним челом, налик на арголидски штит или Фебову буктињу.[1] И тако, на послетку, осветимо, радосни, сенке својих другова. Него бежите, несрећници, бежите, одвезујте уже на обали. Јер онаквих Киклопа, какав је Полифем, који држи густоруне овце и музе их у својој пећини, има овде стотину: они станују на кривудастој обали и лутају по високим брдима. Трећи пут већ месец испуњава светлошћу простор између својих рогова, од како ја проводим живот у шумама, између легала дивљих животиња, и како гледам дивове Киклопе, где силазе са стења, и дрхтим слушајући бат њихових ногу и глас њихов. Јадну храну дају ми дрвета, бобице и дрењине, тврде као камен, или једем корење од трава, које чупам из земље. Гледајући на све стране опазих први пут ове лађе где долазе обали. Ја одлучим, да им се предам, ма чије биле; доста је да се спасем од тих ужасних чудовишта. Волим да ми ви одузмете живот, каквом хоћете смрћу, него да овде останем".

Тек што то рече, кад али ми опазимо где се главом сам Полифем с врха брда креће између својих оваца и иде добро познатој му обали. Грдосија једна, страшно чудовиште, гадан, с ископаним оком. У руци држи читаву јелу, којој је грање скресано, и њоме се поштапа. За њим, својим па-

[1] Сунце.

стиром, иду овце, које су му сва радост и једина утеха у несрећи. Пошто загази већ дубоко у море, он стаде прати крв, која му тецијаше из ископаног ока, шкрипећи зубима и јаучући. И ако је дубина велика, ипак таласи му још не дохватише бокове, толико беше висок. Ми се станемо у страху журити, да бежимо далеко одатле, узевши са собом и Ахеменида који то беше заслужио, пресечемо уже, па полегнемо на весла и станемо живо веслати. Чује он пљескање весала и упути се према том шуму. Али пошто нас не може дохватити својом десницом, пошто не може да иде брзо као таласи Јонског Мора који нас носе, он дигне страшну вику, да су задрхтали цело море и сви таласи, да је сва италијска земља застрепела, а Етна затутњила у својим шупљинама. На то Киклопи, узбуњени, појуре из шума и високих брда к луци и покрију обалу. Гледамо етњанску браћу, где стоје немоћни, страховита погледа, с главама које додирују небо. Ужасан скуп!.. Изгледају као храстови или кипариси на високом брду, као каква Јупитрова шума или какав Дијанин гај.[1] Велики нас страх обузе, те одмотамо ужад од једрила и пустимо лађе, нека их повољан ветар носи куда хоће. Међутим сетимо се Хелена, који нам беше забранио да идемо кроз Скилу и Харибду, јер на том путу између њих човек је непрестано близу смрти. Ми дакле одлучимо кренути натраг. Али у том духну северац с узаног Пелора, послат од богова, па ме понесе поред ушћа реке Пантагије, која је издубила себи корито у камену живу, поред залива Мегаре и равног Тапса. Имена тих места казивао ми је друг несрећног Уликса, Ахеменид, који је пролазио поред тих обала по други пут, само сад противним правцем.

Пред сиракуском луком и према валовитом Племирију има једно острво, које су стари нази-

[1] Јупитру се посвећује храст, а Дијани кипарис.

вали Ортигија. Говори се да је елидска река Алфеј направила испод мора један тајни пут довде и да се сад меша код твог, Аретузо, извора са сицилијским таласима. По заповести Анхизовој, ми се помолимо великим божанствима тог места. За тим прођем особито плодну земљу на баровитом Хелору, па онда високе стене и планинско камење које се надвило. У даљини види се Камерина, којој је било суђено, да никако не изиђе из језера, Гела, названа тако по истоименој плаховитој реци, и њена поља. Мало даље виде се на једном вису високи зидови града Акрагаса, који је некада гајио племените коње. И тебе, Селинунте, у ком расте палма, додирнем, пошто добих ветар, па станем пловити преко Лилибејског Мора, пуног невидљивих стена. Одатле стигнем у Дрепански Залив и на његову немилу обалу. Ту изгубим родитеља Анхиза, који ми је био сва утеха у бризи и несрећи, док су ме толико бацале олује по мору. Ту си ме, добри оче, оставио уморна; авај, избавио си се био толиких опасности у залуд! То ми нису били предсказали ни пророк Хелен, ма да ми је предсказао толике страшне ствари, ни ужасна Келена. Ту је био крај мојим мукама и мом дугом путу. Пошто одатле одох, Бог ме баци на вашу обалу“.

Тако је отац Енеја причао судбину, коју су му богови били одредили, и свој пут, а сви су га пажљиво слушали. На послетку заћута и тако заврши своју причу.

СПЕВ ЧЕТВРТИ

А краљици већ одавно срце обрањено љубавном стрелом, те је прождире потајни огањ. У глави јој непрестано велика храброст и одлично порекло Енејино, лице његово урезало јој се у срце, речи његове не избијају јој из душе. Од силне страсти не може мирно да отпочине. Већ Зора стаде да обасјава Фебовом светиљком земље и већ разагна влажну[1] сенку с неба; тада она, болесна од љубави, овако ослови своју милу сестру: „Ана, сестро моја, да знаш какве сам страшне слике ноћас видела! Како је отмен овај наш гост, како је храбар, каква је славна дела починио! Ја мислим, и, чини ми се, не варам се, да он води порекло од ког бога. Обичне духове издаје страх. Авај, какве је доживљаје он претурио преко главе; какве нам је ратове које је водио испричао! Кад не бих имала у души тврду и непоколебљиву одлуку, да не ступам у брачну везу ни с ким, пошто сам била несрећна с првом љубави, јер ми умре муж; кад ми не би брачна ложница и свадбена буктиња[2] била мрска: ја бих можда могла подлећи и погазити верност. Јер признаћу ти, Ана, откако је Пигмалион убио несрећног Сихеја и његовом крвљу пенате

[1] Од магле.

[2] Код Римљана су у вече на дан свадбе рођаци невесту пратили с буктињама до младожењине куће.

окаљао, Енеја је једини који се коснуо срца мог и који је поколебао душу моју. Ја осећам опет пламен, који ме је некада прождирао. Али волела бих пре, да се земља пода мном отвори или да ме свемогући отац богова муњом обори у подземни свет, где бораве бледе Еребове сенке и где је увек дубока ноћ, него да погазим образ и обзире стидљивости. Мој први муж однео је моју љубав; нека она буде његова и у гробу". Тако рече и сузе јој грунуше низ образе.

На то Ана одговори: „О сестро, дража сестри од сунца, зар ти хоћеш да проведеш своју младост сама, венући у тузи, зар да не окусиш сласти Венерине, и не познаш, шта су слатка деца? Мислиш ли ти, да прах покојникова и душе погребених воде рачуна о таквим стварима? Хајде што ти нико није могао, болној, освојити срце, у Либији и у Тиру, што си одбила Јарбаса и друге кнежеве, које храни Африка, земља богата триумфима,[1] али зар ћеш се борити и против љубави која ти годи? Зар ти не пада на памет помисао, у чијој си се земљи настанила? С једне су стране градови гетулског племена, које се не да оружјем савладати, па Нумиде, које јашу незауздане коње, и негостопримљива Сирта; с друге стране простире се пуста област и живе Баркеји, који на далеко бесне. А шта да кажем о рату, који ти спрема Тир, и опасности, која ти прети од брата? Ја мислим да су то богови и Јунона хтели, да тројанске лађе доплове овамо. Сестро моја, да знаш како ће овај град и ово краљевство процветати услед тог брака; каква ће дела уздићи славу пунску, кад се нашем оружју придружи тројанско! Ти се само моли боговима и приноси им жртве, да би били милостиви према теби, а у исто време настани да госта по-

[1] У Африци су живела ратоборна племена.

частиш што боље, и нађи разлога да га задржиш, док још на мору бесни олуја и кишовити Оријон, док су његове лађе још расклиматане и док се још небу не може поклонити вера".

Тим речима она разбукта још више ватру у срцу њеном, ули јој наде и увери је да се ту нема чега стидети. За тим оне најпре походе храмове и пред олтарима стану се молити боговима, да им буду у помоћи; оне жртвују, како је то обичај, биране овце двоготке Церери, која је створила законе, и Фебу и оцу Лијеју, а пре свега Јунони, која је заштитница брачних веза. Дидона, блистајући се од лепоте, сама, са зделом у десној руци, сипа течност из ње међу рогове белој крави или ступа пред киповима божанским к масним[1] олтарима, па прославља дан приносећи жртве, гледа у отворене груди заклана живинчета и испитује његову дроб, која се још пуши. Али авај, рђаво је прорицала! Шта могу њој помоћи завети и храмови против љубавне страсти? Док се она моли, у сржи њених костију гори тиха ватра, а срце јој тишти тајна рана. Гори несрећна Дидона и распињана љубављу лута по целој вароши као кошута, коју у критској шуми пастир гони мећући на њу стреле и, неопрезну, из далека обрани, и незнајући то, она бежи кроз шуме и диктејске дубраве, а у слабину јој забодена смртоносна трска. Сад води са собом Енеју по Картагини, па му показује сидонско богаство и варош, која је спремна, да га прими. Почне о том говорити, али застане у пола речи. А кад се стане смркавати, она га опет зове на гозбу, па га моли, да јој опет прича доживљаје Тројанаца и опет гута сваку његову реч. А кад се разиђу, кад већ и бледи месец хоће да зађе, и кад звезде, које се почну спуштати низ небо, стану опомињати на спавање, онда се она баца на душеке, с којих је он устао, и тугује сама у празној кући. И ако он није ту,

[1] Од жртава.

она га и чује и види. По некад опет узме на крило Асканија, који јако личи на оца, не би ли тако заварала своју страшну љубав. На кулама, које је почела да зида, не ради се више, младеж се не вежба више у оружју, нити спрема више луку и бедеме за случај рата: радови су на зидовима прекинути и машине за одбрану, које се у небо дижу, стоје беспослене.

Али чим Јупитрова љуба, Сатурнија, дозна да је њу обузела таква страст и да већ више не гледа, шта свет о њој прича, она приђе Венери и стане јој овако говорити: „Доиста и ти и твој син велику сте славу стекли и велику победу однели; баш сте показали велику божанску моћ, што сте, вас двоје божанстава, лукавством савладали једну жену. Ја видим добро, да си се ти побојала овог мог града и да си посумњала на картагинске високе дворове. Али, кад ће бити крај твом неповерењу и на што сад оволика борба између нас? Зар није боље да начинимо за навек мир и да спојимо наше штићенике брачном везом? Ето имаш што си желела од свег срца: гори заљубљена Дидона и страст јој бесни по костима. Владајмо заједно над овим народом, нека Дидона служи Фригијанца мужа, нека, ето, Тирци, које она доноси као мираз, дођу под твоју власт“.

Осећајући да она говори тако само зато, што би хтела да Либија добије владу над светом, која има у будућности да допадне Италији, Венера јој одговори овако: „Ко би био тако луд, да ти то одрече и да претпостави, да с тобом води рат? Само да нас срећа послужи. Али ја не знам, да ли Јупитар хоће да Тирци и остаци тројански живе у једној вароши, и да ли ће допустити, да се та два народа помешају и савез склопе, јер судбина друкчије гласи. Ти си му жена, ти имаш право покушати, да му придобијеш срце молбом. Пођи, а ја

ћу за тобом“. Онда краљица Јунона почне овако: „То ће бити моја ствар. Али сад чуј, ја ћу те научити с неколико речи, како бисмо могли венчати наше штићенике; с тим треба хитати. Енеја и јадна Дидона спремају се да иду заједно у шуму, чим се сутра Титан дигне и своје прве зраке баци на земљу. Ја ћу пустити на њих из једног црног облака кишу и град, док се ловци журе, да опколе шуму, и потрешћу цело небо громовима. Њихови пратиоци ће се разбећи и густ мрак ће их покрити; Дидона и војвода тројански склониће се у једну пећину. Ја ћу се наћи ту и, ако ти доиста пристајеш на мој предлог, спојићу их брачном везом, даћу је њему за жену“. Не одби је Китерејка, него пристаде, али се насмеја лукавству њеном.

У том се диже Зора из Океана. Чим тако свану, похита одабрана младеж на капије. Проносе се ловачке мреже и пређе,[1] па копља са широким гвозденим врхом; јуре Масилијци на коњма и добри керови. Краљицу, која још не излази из својих одаја, очекују пред вратима прваци пунски. Њен коњ, који се блиста у пурпуру и злату, удара копитом у земљу, фркће и, бесан, гризе узду, која се пени. Најзад се појави Дидона, а за њом велика свита. На плећима јој сидонски плашт с везеном ивицом, тоболац јој од злата, косу увезала златном траком, пурпурну хаљину закопчала златном копчом. С њима пођу и Фрижани и Јуло, сав срећан. Енеја, најлепши од свију, прилази краљици и придружује своје ловце Тирцима. Ход му је хитар, лице пуно достојанства, као у Аполона, кад оставља хладну Ликију и реку Ксант,[2] и кад се враћа на Дел, своје родно место, па ту обнавља игре: око олтара Крићани и Дрио-

[1] За хватање птица и дивљачи.

[2] Он ту проводи зиму, а у пролеће иде на Дел, где се у његову част приређују чувене игре.

пљани и тетовирани Агатирзи, измешани, играју бесно, а он хода по врховима планине Кинта, кити таласаву косу меким лишћем и златом, а на плећима му звекеће оружје. Пошто се попну у високе планине и стигну до непроходних скровишта зверади, одмах стану слетати дивље козе с врхова од стена низ брдо; с друге стране јуре преко отворених поља и њива јелени, сустижу своја стада, покривена и прашином, остављају брда. Дете Асканије, пресрећан што је на бесном коњу, претиче час једне, а час друге ловце и моли бога, да поред ових плашљивих животиња сиђе с планине и какав дивљи вепар, запенушен, или какав жућкаст лав.

У том стане на небу тутњити, а за тим се дигне олуја. Уплаше се Тирци и тројанска младеж и Венерин унук, па полете на разне стране преко поља, да траже заклона. С брда стану јурити потоци. Дидона и војвода тројански склоне се у исту пећину. Онда Телура и Јунона, заштитнице бракова, даду знак. На то запламте ватре и етар, сведок тог брака, а на врховима закликћу нимфе. Тај је дан био почетак Дидониних беда и узрок њене смрти. Она сад више не води рачуна ни о образу ни о том шта свет говори; она више не крије своју љубав, она говори да је венчана жена Енејина и под именом брака крије свој грех.

Одмах пође кроз велике либијске градове Фама[1], Фама од које није ништа на свету брже. Она живи од кретања, и што даље иде, све јој више расте снага. Најпре је малена и бојажљива, на скоро се уздигне толико, да јој главу крију облаци, док јој ноге газе по земљи. Прича се да је родила Земља, љута на богове,[2] после Кеја и

[1] Fama — глас.

[2] Што је Зевс децу њену, Титане, Кеја и Енкелада, муњом вргао у Тартар.

Енкелада, с брзим ногама и лаким крилима. Страшна је то наказа: грдно велика, тело покривено перјем, а испод сваког пера по једно око — доиста право чудо! —, по један језик, који непрестано говори, и по једно ухо, које је увек будно. Она лети ноћу између неба и земље, шуштећи кроз мрак, и никад не своди очи и не спава. Дању седи или на врху какве обичне куће или на каквим високим дворима, као неки стражар, па плаши одатле високе градове, објављујући, како кад, лаж и измишљотину или истину. Сад је, уживајући у том, протурала међу народе свакојаке гласове, и што је било и што није: да је дошао некакав Енеја од тројанске крви и да лепа Дидона хоће да се уда за њега, да они проводе целу боговетну зиму у уживању и недопуштеној љубави, заборавивши сасвим на своје државе. То на све стране меће људма у уста ово гадно божанство. Не застајући нигде, она пође ка крају Јарбасу, па му распали тим причама срце и страшно га разгневи.

Јарбас је био син Хамона и једне нимфе нараманске, коју је Хамон био уграбио. Он је у свом пространом краљевству био сазидао стотину големих храмова Јупитру и подигао стотину олтара, на којима је без престанка горела света ватра у част богова. Ту је земља увек попрскана крвљу животиња, које се приносе на жртву, а храмови су увек окићени шареним венцима. Кад допре до њега тај глас, Јарбас, изван себе од бола и љутине, кажу, дође пред један олтар и ту, с уздигнутим рукама, стане се молити Јупитру овако: „Свемогући Јупитре, од како сам те ја почео овде славити, теби маурузијско племе с везених софа, после обеда, лије вино. Па видиш ли ти то? Зар се ми тебе, оче, без разлога бојимо, кад се хиташ муњама, и зар муње, које ужасавају наша срца из облака, не могу ништа учинити, него само празну ларму дижу?

Жена која је долутала у нашу земљу и ту купила за новац место, да сагради једну малу варош, и којој смо ми продали обалу, да је оре и да њоме влада, одбила је моју руку, а примила је у своју државу, за свог господара, Енеју. И тако, онај злосрећни Парис, са својом разнеженом пратњом, с меонском митром[1], која му покрива косу, намазану мирисавим уљима, и образе, наслађује се својим пленом;[2] ми међутим доносимо твојим храмовима поклоне и за то уживамо само празну славу".

Тако се он мољаше, држећи се за олтар. Чу га свемогући, па окрете очи ка Картагини и к љубавницима, који беху сасвим заборавили на славу. За тим се обрати Меркуру и стаде му овако беседити: „Сине, иди зови Зефире, па се спусти на крилима брзо кроз ваздушне просторије к дарданском војводи, који проводи време у тирској Картегини, заборавивши на обећане градове, и однеси му све моје речи. Његова дивна мати није нам обећала да ће он бити такав и није га за то спасла два пута[3] од грчког оружја; она је обећала, да ће он завладати Италијом, која гори од ратоборности, да ће продужити стару тројанску лозу и да ће цео свет покорити. Ако он нема славољубља, да то изврши, и ако он ради своје славе неће ништа да предузме, сме ли он као отац завидети Асканију, што ће завладати Римом? Шта спрема он? С каквом се намером бави он код тог непријатељског племена и зашто је заборавио на своје потомке, који ће живети у Аузонији, и на област, у којој је град Лавинија? Нека отплови! То сам одлучио и то му јави".

[1] Знаци разнежености.

[2] Јеленом.

[3] Један пут од Диомеда; други пут, кад је Троја пала.

Рече. А Меркур се стаде спремати да послуша заповест великог оца свог. Прво веза на ноге златне сандале с крилима, која га дижу у вис и која га носе, како изнад мора тако и изнад земље, брзо као вихор. Затим узе штапић; њиме он изводи бледе душе из доњег света, или их шаље у тужни Тартар; њиме он даје и одузима сан (и отвара очи, које смрт затвара); с помоћу њега он разгони ветрове и плива кроз мутне облаке. Летећи, он већ види главу и плећа грдосије Атласа, који теменом подупире небо; чију главу, обраслу јелама, увек обавијају црни облаци и бију ветар и киша. Снег пао по њему, па му, старцу, покрио плећа, из уста му јуре реке, а страшна брада стрши слеђена. Ту најпре долети — пустио се на раширеним крилима, не маше њима — Килењанин; за тим јурне главачки к таласима, сличан птицама, које око обале и око стена, где има много риба, лете ниско, изнад саме водене површине. Исто је тако летео између земље и неба ка песковитој обали либијској и просецао ветрове Меркур, долазећи од свог деде.[1] Чим он додирну крилатим стопалама колибе картагинске, одмах опази Енеју, где гради куле и зида дворе за себе у новој вароши. О бедрима он имађаше мач, окићен жутим јасписима, о раменима му висијаше плашт, обојен тирским гримизом, те изгледаше да гори као ватра (тај је плашт била израдила и златом га изаткала богата Дидона, па га поклонила Енеји). Одмах му приђе и стаде му овако говорити: „Авај! Зар си ти заборавио на своје краљевство (и на своје ствари), па зидаш темеље високој Картагини и градиш град, као да си слуга Дидонин? Сам цар богова, који господари небом и земљом, послао ме је с ведра Олимпа до тебе и наредио ми је, да ти брзо кроз ваздушне просторе

[1] Атлас је био отац Меркурове матере Маје.

донесем ову поруку: шта намераваш ти? шта очекујеш, кад овако беспосличиш у либијској земљи? Ако не чезнеш за славом, да извршиш велика дела [и ако нећеш ништа да предузмеш ради своје славе], а ти се обазри на Асканија који расте, и помисли на наде, које има твој наследник: да ће њему припасти царство италијско и римска земља". Тако говораше Килењанин и усред говора остави изглед сиротнога човека, па се изгуби далеко из очију у лаки ваздух.

Кад то Енеја виде, он се смуши и занеми, коса му се диже од страха, а глас му застаде у грлу. Он би хтео да бежи и да остави земљу, која му је тако мила, јер га је запрепастила та опомена и заповест божја. Авај, шта да ради? Како ће проговорити о том краљици, која је изгубила памет? Како ће почети тај разговор? И час се решава, да јој све каже, час да не говори, непрестано мења мишљење. Ломи се тако, док му се најзад не учини да је најбоље ово. Позове Мнестеја и Сегеста и храброг Сереста, па им заповеди, да приправе лађе у тишини, да скупе другове на обали, и да спреме оружје, али кријући намеру, а он ће међутим, док још Дидона ништа не буде сазнала и док још не буде ни помислила, да ће он толику љубав раскинути, покушати, да јој приступи, потражиће време које је најповољније и употребиће најзгоднији начин, да успе. Сви хитро и весело послушају његову заповест и изврше што им је наредио.

Али краљица осети превару — камо га тај који може преварити заљубљену жену? — и прва опази шта се спрема, јер се свега бојала, чак и онда, кад је изгледало да може бити потпуно спокојна. Она иста гадна Фама јави јој, заљубљеној, да се лађе припремају и да Енеја намерава отпутовати. Она помахнита, као да је изгубила главу, и горећи од страсти трчи по целом граду као каква тијада,

кад понесу свете утвари, кад чује узвике „Бахе“, кад је раздраже оргије, које се понављају сваке треће године, и кад чује ноћу ларму на Китерону. Напослетку она прва почне и нападне Енеју овим речима: „Зар си ти, неверниче, мислио, да се може сакрити такво недело и да можеш тајно отићи из моје земље? Зар те није могла задржати ни моја љубав, ни вера коју си ми некад дао, ни, најзад, то, што ћу ја умрети грозном смрћу? Па онда, немилосрдни човече, зар још хоћеш да идеш на лађама зими и хиташ да путујеш преко мора, кад беснê буре зимске? Чак и кад не би ишао у туђу и непознату земљу, кад би ти била остала стара Троја, зар би ти ишао кући на лађама преко узрујаног мора? Бежиш од мене? Преклињем те овим сузама и твојом десницом, кад ми, несрећници, друго није остало, нашом брачном свезом, нашом започетом свадбом, ако сам учинила што за тебе, и ако си ме штогод волео, смилуј се на моју кућу, која се љуља, и опрости, молим те, ако се молбом може још штогод код тебе успети: махни се те одлуке! Због тебе омрзнула су ми либијска племена и краљеви нумидски[1] и Тирци, због тебе сам и стид изгубила и некадашњи глас свој, с којег сам била чувена до звезда. Коме ме остављаш на самртном часу, госте мој (јер то је једино име, које сад смем дати свом доскорашњем мужу)? Шта чекам? Зар да ми брат Пигмалијон разруши зидове, или да ме као заробљеницу одведе Гетулац Јарбас? Барем да сам родила од тебе пре твог бегства једно чедо, барем да се у мом двору игра један мали Енеја, који би имао твоје црте; онда ми не би изгледало да сам сасвим преварена и остављена“.

Рече. А Енеја слушајући што му је Јупитар био заповедио, не спусти очи к земљи — и угу-

[1] Мисли се на Јарбаса.

шује тугу у срцу. На послетку, он прозбори ово неколико речи: „Краљице, ја никада нећу порећи да си ми учинила сва та доброчинства која помињеш, и још више, и, док год будем знао за себе, док год будем дисао, ја ћу се увек сећати Елисе. Што се тиче моје намере, да кажем о том неколико речи. Ја се нисам надао, немој мислити, да ћу моћи побећи кришом; али исто тако, ја овде нисам запалио свадбене буктиње, нити сам у опште имао ту намеру. Да ми је судбина дала, да живим по својој вољи и да радим, како ја хоћу, ја бих се најпре побринуо за тројански град и драге остатке својих; тада би високи Пријамови дворови још стајали и ја бих за побеђене подигао својом руком изнова Пергам. Али су ми Аполон (који код Гринија има храм) и ликијско[1] пророчанство наредили, да идем у Италију; тамо ме вуче жеља, тамо је моја отаџбина. Кад ти волиш картагинске тврђаве и изглед твог либијског града, и кад си и ти туђинка из Феникије, зашто замераш, што ћемо се ми Тројанци настанити у Аузонији? И ми имамо право да тражимо у туђини државу. Кад год ноћ влажном сенком покрије земљу и кад год се појаве ватрене звезде, мене опомиње у сну и плаши ме узрујани лик оца Анхиза и драги син Асканије, коме чиним неправду, јер га лишавам хесперијског царства и земаља, које му је Усуд доделио. Сад ми је и тумач богова, ког је послао сам Јупитар, тако ми и тебе и себе, донео хитро поруке кроз ваздушне просторије; сâм сам (беше зацело један бог) јасно видео где улази у град и овим сам ушима чуо његов глас. Престани, дакле, цвелити и мене и себе својим тужбалицама; ја не идем у Италију по својој вољи“.

Док он тако говори, она га гледа искоса, мери га од главе до пете мрачним погледом, па после

[1] Аполоново.

дужег ћутања, разјарена његовим речима, проговори овако: „Нити је тебе, неверниче, богиња родила, нити ти водиш порекло од Дардана, него те је родио кршевити Кавказ, а одојиле су те хирканске тигрице. Јер што да кријем и шта може горе од овога да ми се деси? Зар га је дирнуо мој плач? Зар је оборио очи? Зар је, растужен, пустио сузе и зар се сажалио на драгу своју? Шта би могло бити страшније од овога? Према мени нису више правични ни царица Јунона ни отац богова, јер гледају на све ово што се дешава равнодушним погледом. Никоме не можеш веровати. Избачена на обалу, оскудна у свему, примила сам и, луда, с њиме сам поделила власт у свом краљевству; спасла сам му, даље, лађе и избавила од смрти другове његове. Авај! Фурије ме гоне! А сад су по среди Аполон и ликијско пророчиште, а сад тумач богова, кога је послао сам Јупитар, доноси страшну заповест кроз ваздушне просторије. Дабогме, вишњи немају друга посла, него да се мешају у такве ситнице. Више те не задржавам, нити хоћу да побијам твоје речи. Иди, путуј у Италију, нека те ветрови носе преко мора у твоје ново царство. Али надам се, ако само праведна божанства имају какву моћ, да ћеш добити казну између стена у мору и да ћеш ме онда често звати по имену. Ја ћу те одавде из црне ватре пратити и, кад хладна смрт буде раздвојила моју душу од тела, моја ће сенка бити свуда уза те. Неверниче, ти ћеш већ добити своју казну. А ја ћу чути то, глас ће ми доћи у подземни свет“. Ту прекиде говор, па болна побеже од светлости и од његових погледа. Он остаде, не смејући од страха говорити, и ако би хтео много што да каже. Њу приме њене слушкиње, па је, уморну, однесу у мраморну ложницу и положе је на душеке.

А Енеја, и ако би хтео да је теши, и да јој ублажи бол и разагна бриге, ипак, уздишући тешко и с великом раном од љубави на срцу, послуша наредбе божје и отиде к својим лађама. Онда Тројанци прегну и с обале свуку у море високе и криве лађе, скоро намазане смолом, које одмах запловише по води. Они толико хитају, да побегну, да из шума доносе још недовршена весла, на којима још стоји лишће. Видиш их где јуре са свих страна из града. Изгледају као оно мрави, кад пљачкају гомилу жита, сећајући се зиме, и слажу је под свој кров: иде црн низ и вуче по трави уском стазом плен, једни гурају раменима крупна зрна жита, други кажњавају оне који застајкују, стаза цела ври од рада.

Шта ли си ти, Дидона, осећала посматрајући то, како ли си уздисала, кад си с врха тврђаве гледала, како вру обале на далеко и море пред твојим очима, уз голему ларму! Проклети Аморе, на што ли не нагониш људска срца! Опет је нешто гони да лије сузе, да га моли и да жртвује понос љубави; хоће све да покуша, пре него што би умрла. „Ана, видиш ту журбу на обали; ода свуда су се сакупили; већ једрила чезну за ветром, а весели су момци окитили крме венцима. Сестро, ја сам се том болу могла надати, ја ћу га дакле моћи и поднети. Али учини ми само још ово, Ана, беднице; јер неверник је само тебе поштовао, он је теби чак и тајне осећаје поверавао; ти си једина знала, кад се и како најзгодније може к њему приступити. Иди, сестро, и понизно проговори с охолим непријатељем. Ја се нисам у Аулиди заклела с Данајцима, да ћу уништити тројанско племе, нити сам послала на Пергам лађе, нисам ни пепео и мане његовог оца Анхиза оскврнила. Па зашто је онда глух на моје речи? Куда хита? Нека учини ову последњу љубав несрећној драгани: нека при-

чека на погодне ветрове и док му не буде лакше отпловити. Не тражим више да ме узме, неверник, нити да се махне лепе Лације и да напусти своје краљевство; ја тражим само мало времена, док се моја страст не утиша и док се, несрећна, не бих навикла на бол свој. Смилуј се на сестру и услишај јој ову последњу молбу; кад ми то будеш учинила, ја ћу пресрећна умрети“.

Тако она моли и те молбе њена сестра, јадна, однесе Енеји и преклиње га, да их услиша. Али њега никакав плач не може дарнути, никакве речи не могу га се коснути: судбина се томе противи, богови су му затворили уши. И као што алпијски ветри наваљују на храст с многогодишњим деблом час с једне час с друге стране, да га оборе: ветар фијуче, стабло се нија, те лишће пада с висине и покрива земљу, али храст стоји чврсто у стењу и колико се врхом у ваздух диже, толико се кореном у Тартар спушта — исто тако непрестано јунака са свих страна лубардају молбе, али, ма да осећа болове до дна срца, он остаје непоколебљив, и сузе теку око њега у залуд.

Онда се несрећна Дидона, поражена вољом судбине, стане молити да јој дође смрт; мрска јој је сунчева светлост. А да би што пре извршила што је наумила, да би што пре оставила овај свет, она виде — страшно је и рећи само — кад је приносила боговима дарове на жртвенику, на ком се пали тамјан, опази, да је света течност почела црнети, да се изливено вино претвара у гнусну крв. О том чуду она не рече ником ни речи, па ни самој сестри. И то није било све. У њеном двору налазила се једна мраморна капела, коју она беше подигла у част свог првог мужа, и коју је много поштовала, те увек беше застрта као снег белим ћилимима и лишћем. Њој се чинило, кад би мрачна ноћ покривала земљу, да чује мужа где

из те капеле виче и зове је. А на кутњем крову често је једна усамљена буљина певала тужну самртничку песму и пуштала дуге плачевне крике. Осим тога плаши је страшно још много штошта, што су јој раније предсказивали неки врачи. На послетку, Енеја је, грозан, узнемирује у сну. Све јој се чини, да је остављена сама, увек јој изгледа, да иде без пратње неким дугим путем и да по некаквој пустињи тражи Тирце. Тако је луди Пентеј видео гомиле Еуменида, два сунца и две Тиве, тако опет у једном позоришном комаду[1] Агамемнонов Орест бежи од мајке, која држи у рукама буктиње и црне змије, а на прагу му седе богиње осветнице.

Пошто је дакле, јадну, свлада страст и бол и пошто одлучи да умре, она сама одреди време и начин смрти, па онда, направивши лице, из ког се није могла прочитати њена одлука, и разведривши чело, приступи тужној сестри и почне јој говорити овако: „Сестро моја, честитај ми, нашла сам начина да повратим или да заборавим драгог. Близу обале Океана[2], где сунце заходи, у Етиопији, на крају света, налази се једно место где грдосија Атлас држи на рамену и окреће небесни свод, окићен ватреним звездама. Одатле је дошла једна свештеница, пореклом Масиљанка, која је чувала храм Хесперида, хранила тамошњег змаја просипљући пред њега мед и опојни мак, и чувала гране светог дрвета. Показаше ми је, и она ми рече, да може својим басмама свако срце опростити јада или га ставити на муке, да може зауставити воду у рекама и кренути звезде натраг, да може ноћу измамити мртве из гробова, на послетку, да може учинити, да ти земља тутњи под ногама и да јасенови сиђу с брда. Кунем се, драга сестро, боговима

[1] Римског песника Пакувија.

[2] Атлански Океан.

и тобом, тако ми жива била, да нерадо узимам ту врачарску вештину у помоћ. Подигни дакле кришом у двориштy, под ведрим небом, једну ломачу, па метни на њу оружје, које је безбожник оставио обешено у мојој ложници, све његове трофеје и брачну постељу, која ме је упропастила. Јер ми свештеница каже да морам уништити све спомене тог кобног човека". Тако рече и ућута, а по лицу јој се просу бледило. А Ана и не слути, зашто њена сестра спрема ову необичну жртву, ни да мисли умрети, ни на крај јој памети није да је њено очајање толико; она се не боји да ће видети нешто страшније него што је видела, кад умре Сихеј. И тако учини што јој је било заповеђено.

А кад ломача буде сложена под ведрим небом, унутра, у двориштy, од великих борових и церових дрва, онда краљица искити место венцима од лишћа, какви се употребљавају за мртваца, а на јадну постељу горе на ломачи метне трофеје Енејине: мач који је он био оставио и његов кип[1] (али је она знала шта ће бити, а не као Ана). Унаоколо су жртвеници, а свештеница с расутом косом громовитим гласом призва сто богова, Ереба, Хаоса, троглаву Хекату и девицу Дијану с три главе. Још пре тога она беше пошкропила ломачу водом, која је била тобоже из Авернског Језера, и спремила бујне траве с црним отровним млеком, кошене при месечини, тучним српом, и хипоман, скинут ждребету са чела, пре но што му га је мати одгризла. А Дидона, са житом посољеним[2] у рукама, поред жртвеника, с једном ногом босом, распојаса, призива на самртном часу богове и звезде, које знају њену судбину, и моли богове, који се брину за

[1] Од воска.

[2] Житом, помешаним са сољу, Римљани су посипали главу животиња, која је приношена на жртву.

несрећне љубавнике, да запамте ову неправду и да је праведно казне.

Била је ноћ; на земљи су се одмарала, уморна, у слатком сну, сва жива бића; почивале су и шуме и бесна мора. То је било у време, кад су звезде на половини пута[1], кад ћуте сва поља, и стока, и шарене птице, и све животиње, које станују широм по бистрим језерима, по густим шибљацима, предане сну у немој ноћи. [Оне утољују своје бриге и срца су им заборавила јаде]. Али не спава несрећна Феничанка, њу никако не може да ухвати сан, очи јој не могу никако да се склопе, ни срце да отпочине у ноћном миру; навалили на њу јади, љубав попусти мало, да опет још јаче узбесни, грозан је гнев распиње. Она без престанка у души премишља овакве мисли: „Но, шта радим ја то? Зар да покушам срећу код некадашњих својих просилаца, који ће ме дочекати с подсмехом? Зар да молим за руку оне Нумиђане, које сам толико пута одбила као недостојне мене? Или да пођем за тројанским лађама, где ће са мном поступати као с ропкињом? Ја сам им се нашла на невољи, и они се морају са захвалношћу сећати моје доброте! Али рецимо и да хоћу то, ко ће ме примити, мрску, на своју охолу лађу? Зар ти не знаш, јаднице, и не осећаш, какви су вероломници ти Лаомедонови потомци? И како да идем за њима? Да ли сама, или са Тирцима и са свима својима, и да опет наредим онима, које сам једва извукла из Сидона, да се укрцају на море и разапну једрила? Не, боље умри, као што си заслужила, и мачем учини крај болу. Сестро моја! ти си ме, дирнута мојим сузама, бацила у ову беду и предала непријатељу. Што ми није било могућно да живим без мужа, како живе звери, па да не познам ове муке;

[1] Око пола ноћи.

што нисам била верна Сихејеву праху, како сам му обећала?“ Тако је она тужила.

Енеја међутим, пошто је све спремио, како треба за одлазак, спаваше код узвишене крме. У сну му се учини, да му опет дође онај исти бог, сличан у свему Меркуру, и по гласу, и по боји лица, и по плавој коси, и по лепом младићском телу, и да му проговори овако: „Венерин сине, зар можеш у оваквим приликама спавати и зар не видиш, какве те опасности очекују и, несрећниче, зар не чујеш где дувају погодни ветрови? Дидона премишља о превари и о страшном злочинству, решена да умре, и у срцу јој ври гнев. Зар нећеш бежати одавде без обзира, док се још може бежати? Ако те зора затече у овој земљи, онда ћеш још видети лађе, како муте море, и страшне буктиње, како светле и ватре, како горе на обали[1]. Хај устај, па пођи. Женско је несталан и променљив створ“. Тако рече, па га нестаде у црној ноћи.

Онда се Енеја, уплашен овом изненадном појавом, пробуди иза сна, па стане будити и другове говорећи им овако: „Устајте брзо, момци, и седајте на веслачке клупе; одрешите хитро једрила. Ево и по други пут гони ме једно божанство, послано с високог неба, да бежимо што пре, и да пресечемо упредене конопце. Свети боже, био ти ма који од вишњих, ми ћемо те послушати и извршићемо твоју заповест славећи те. Буди с нама, буди нам на помоћи и дај нам на небу повољне звезде“. Рече и потеже муњевити мач из корица, па удари њиме по ужади. Наједанпут све обузе иста ватра, сви јуре, сви су се латили посла. Оставише обалу, стаде море бежати испод лађа, веслачи се предали веслима, па захитају зелену воду и дижу пену.

[1] Дидона може поћи у потеру за њим.

Већ се помоли зора, оставивши као шафран жуту постељу Титонову, и поче расипати по земљи нову светлост. При првим зрацима краљица опази из свог високог дворца, да лађе с разапетим једрилима одлазе и да је лука празна и без веслача. Она се удари руком неколико пута у лепе груди, стане чупати плаву косу и почне јадиковати овако: „Јупитру! Зар ће отићи и зар ће нанети срамоту моме царству он, један дошљак? Зар моји Картагињани неће дохватити оружје и извући лађе из радионица, па полетети за њим? Трчите, донесите брзо буктиње, дајте оружје, наместите весла! Али шта говорим ја, и где сам ја то? Несрећна Дидона, какво те је то лудило спопало? Ти се сад згрожаваш! Требало је да си се сетила какве су Тројанци невере онда, кад си му скиптар давала! Ето ти шта вреди задата реч човека, за кога кажу, да носи са собом домаће богове и да је на својим плећима изнео остарела оца! Зар га ја нисам могла раскинути на комаде, па их просути по мору, зар нисам могла побити мачем његове другове, па и самог Асканија, и да га изнесем на сто оцу за ручак? Него можда би бој испао на моју штету. Камо да је! Кога сам се имала бојати, кад се морало умирати? Ах, да сам запали њихов логор и лађе, да сам и њих све предала ватри, и оца, и сина, и цело њихово племе, па да сам онда и сама у њу скочила! Сунце, ти које осветљаваш сва дела на земљи својом светлошћу, и ти, Јунона, која познајеш ове муке[1], и ти, Хекато, што те ноћу по варошима на раскршћима урличући призивљу, и ви, богиње осветнице[2], богиње јадне Елисе која умире: чујте моју молбу и казните по заслузи ово злочинство. Ако већ мора бити да

[1] Јер јој је Јупитар био често неверан.

[2] Фурије.

та проклета глава доплови до копна и уплови у досуђену луку, ако тако захтева Удес, ако је то неминовно одлучено, онда, о богови, дајте, да, намучен у рату с једним храбрим народом, прогнат из своје државе, истргнут из наручја Јулова, иде и тражи помоћ, да види како његови гину недостојном смрћу, а кад начини сраман мир, не дајте му, да влада својим краљевством и ужива сунчану светлост, него нека падне пре времена и нека остане несахрањен усред песка на обали. То вас молим, то су моје последње речи, које испуштам заједно с душом. А ви Тирци мрзите увек то племе, сад и у будуће; то нека буде почаст, коју ћете указати мом пепелу. Између нашег и њиховог народа нека не буде љубави и савеза. О, нека би се из мог пепела родио осветник, који ће пламеном и мачем гонити Дарданце, сад, доцније, кад год Картагињани буду имали снаге за то. Нека обала ратује с обалама, таласи с таласима, оружје с оружјем; сва поколења нека ратују".

То рече, па стане премишљати, како би што пре учинила крај свом мрском животу. За тим ослови Барку, Сихејеву дадиљу (Њену је покривала црна земља у старој отаџбини.) овим речима: „Драга дадиљо, доведи ми сестру Ану; реци јој, нека се брзо попрска речном водом, па нека узме са собом животиње одређене за жртву и друго што је потребно — она зна — за ломачу, и нека дође овамо. А и ти вежи око чела свету траку. Хоћу да принесем Јупитру стигијском[1] жртву, коју сам спремила, хоћу да учиним крај мукама својим и спалим Енејин кип на ломачи". Тако рече и дојиља похита старачким кораком. Дидона журно, изван себе због грозног корака који хоће да предузме, преврћући крваве очи, с образима, по којима су се

[1] Плутону.

осуле пеге и који дрхте, бледа као пред смрт, улети у двориште и као бесна попне се на ломачу, па исуче Енејин мач, који није била од њега за то измолила. Ту, кад спази Енејино одело и добро познату постељу, она се преда за тренутак сузама и успоменама, баци се на постељу и овако проговори (То су јој биле последње речи.): „О трофеји, који сте ми били тако драги, док су то допуштали судбина и богови, примите моју душу и ослободите ме ових мука. Проживела сам свој век, прешла сам пут који ми је одредила судбина, и сад ће моја сенка отићи под земљу. Саградила сам диван град, видела сам његове зидове, осветила сам мужа и казнила сам брата[1] који ми је био непријатељ, била сам срећна, авај, врло срећна, само да нашу обалу нису никад дотакле дарданске лађе". Рече и, притиснувши усне на постељу, узвикну: „Умрећу неосвећена, али нека умрем; годи ми да сиђем тако међу сенке умрлих. Нека свирепи Дарданац гледа ову ватру с пучине и нека му моја смрт буде рђаво знамење". То рече. У исти мах опазише њене слушкиње, где паде с крвавим мачем и крвавим рукама, те се диже вика по двору. Одмах и Фама појури по граду и у њему настаде запрепашћење. Хоре се куће од лелека, јаука и женске кукњаве, разлеже се ваздух од нарицања, баш као да је ушао непријатељ, па почео рушити Картагину или стари Тир, и као да бесан пламен лиже по домовима људским и божанским.

Чу за несрећу и сестра, па потрча кроз свет као без душе. Ужас је обузео, ноктима грди лице, рукама се буса у груди, зове Дидону по имену, и вели јој овако: „Сестро моја, зар си ти то хтела? Варала си ме? Зар су ми то спремале ломача и жртвеници? Шта прво да ожалим, бедница оста-

[1] Јер је побегла од њега с великим благом.

вљена? Зашто ниси и мене узела са собом? Ах, да си ме позвала, да и ја то учиним! У исти час био би нам мач учинио крај животу, један бол бисмо осетили од ударца. Зар сам ту ломачу зато својим рукама наслагала и домаће богове својим гласом призивала, да те, немилосрдна, тако оставим? Ти си убила себе, али и мене, и народ свој, и сидонске великаше, и град свој. Брзо овамо воде, да јој оперем ране и да удахнем њен последњи дах[1], ако јој се још лепрша на уснама". Тако говорећи попне се уз високе степенице на ломачу, узме полумртву сестру у наручја, па стане, наричући, грлити је и црну крв брисати јој својом хаљином. Дидона покуша отворити тешке очи, али изнеможе опет; дубока рана на грудима шишти. Три пута се издиже и наслони на лакат, али сва три пута клону опет на постељу, па стане тражити на небу, лутајући очима, сунце и, кад га нађе, издахну.

Онда свемоћна Јунона, сажаливши се на толике муке и тешку смрт, пошље с Олимпа Ириду, да ослободи душу, која се бораше с телом. Јер пошто Дидона није умирала, што јој је тако било писано у књизи судбине, нити смрћу, коју би била заслужила, него пре суђеног дана и као жртва беса, који је изненада спопаде, то јој Прозерпина још не беше одсекла плаву косу на темену нити главу посветила стигијском Орку. Росна Ирида полети преко неба на крилима, жутим као шафран, прелевајући се на сунцу у сто боја, и заустави се над Дидонином главом. „Ову косу ја носим Диту, како ми је наређено, а тебе ослобађам од тела". Тако рече и десном руком одсече косу; одмах се тело охлади, а душа се изгуби у ваздуху.

---

[1] Код Римљана је био обичај, да најближи рођаци удахну последњи дах свога покојника.

СПЕВ ПЕТИ

Међутим Енеја са својим лађама већ плови по отвореном мору и сече вале, који се црне од северца[1], гледајући картагинске зидове, које већ осветљава запаљена ломача несрећне Дидоне. Тројанци не знају, зашто је упаљена толика ватра, али знајући како несрећна љубав тешко пада и шта све може једна жена у лудилу да учини, они слуте у својим срцима жалосну истину. Чим лађе изиђу на пучину, одакле се не види више нигде земља, него је ода свуд море и небо, одмах се над Енејином главом појави један модар облак, који носијаше мрак и олују, те се спусти тама и море се народуши. Тада завиче крманош Палинур с високе крме: „Авај! Зашто покрише небо толики кишоносни облаци? Шта смераш ти, оче Нептуне?“ Тако рече. За тим заповеди мрнарима, да скупе нека једрила и приону снажно веслима, а остала једрила окрене косо према ветру и проговори овако: „Јуначе Енеја, с оваквим небом ја не бих веровао да ћу стићи у Италију, ни кад би ми за то сам Јупитар добар стајао. Ветрови су променили правац, они дувају бесно искоса с црног запада, а сав се ваздух сабија у облаке. Ми немамо снаге, да их савладамо, не можемо се борити против ове буре.

[1] Кад дува северни или северозападни ветар, таласи су тамније боје но обично.

Пошто је дакле Удес јачи, покоримо му се и окренимо, куда нас он зове. Братска и сигурна обала Ериксова и сикански заливи нису, мислим, далеко, ако се само добро сећам звезда, које сам један пут већ посматрао“. На то ће му одговорити Енеја: „Ја већ одавно видим, да то хоће ветрови, и гледам, како се ти у залуд бориш против њих. Окрени једрила и промени пут. Зар може мени бити нека земља милија од Сицилије, која храни мог Дарданца Акеста, и у чијем се крилу налазе кости мог оца Анхиза! Зар бих могао више желети да уморне лађе моје на које друго место склоним?“ Чим то рече, Палинур окрене лађе к реченим заливима и у једрила духну погодни ветрови. Пођоше брзо лађе преко пучине и Тројанци, наскоро, радосни опазе познату песковиту обалу.

Из далека, с једног високог брда, смотри с чуђењем Акест, где долазе тројанске лађе, па им потрчи у сусрет. Страшно је изгледао тај Аксет, кога беше родила једна Тројанка с реком Кримином, с његовим копљима и огрнут кожом либијске мечке. Он не беше заборавио својих предака, те поздрави добродошлицом госте, прими их радосно у своју скромну кућу и стане их уморне гостити пријатељски.

Сутрадан, чим сунчеви зраци с истока разагнају звезде, Енеја сазове на збор другове с целе обале, и с једне хумке рече им овако: „Дарданци, јунаци од старог и божанског порекла, ето се навршила година дана, од како смо предали земљи остатке и кости мога божанског родитеља и подигли жртвенике тужне. Већ се приближава, ако се не варам, и дан, који ће ми увек бити горак, али који ћу и прослављати (богови, то је била ваша воља). Кад бих се на тај дан ја налазио у гетулским Сиртама као изгнаник, или кад бих се затекао

у Арголидском Мору или Микени[1], ја бих опет испунио завете своје, приредио бих све свечаности по реду и принео бих на жртвеницима понуде покојнику. Што смо сад дошли к пепелу и костима родитеља мога, и што смо упловили у овај пријатељски залив, то није, мислим, било случајно и без воље богова. С тога хајдете да сви заједно прославимо овај дан. У исто време замолимо покојника, да нам подари повољне ветрове и да ми допусти, да сваке године, кад саградим свој град, приређујем ове свечаности у храму, који њему будем подигао. Тројанац Акест даје вам по два говечета на лађу. Не заборавите за гозбом ни на пенате, како ваше тако и оне, које поштује наш домаћин. Осем тога, кад зора по девети пут донесе смртнима благи дан и опет обасја васиону зрацима, ја ћу приредити Тројанцима игре, које ће почети с трком брзих лађа. И ко добро трчи, ко има снажну мишицу, па ваљано баца копље или мече из стреле, ко сме да се песнича са страшним кајишима на руци, сви ти нека дођу на те игре и нека се надају заслуженој награди. А сад ћутите и увенчајте главе гранчицама“.

Тако рече, па окити главу венцем од мирте, која је посвећена његовој матери. То учинише и Хелим, старац Акест и дете Асканије, а за њима и остала момчад. Са збора Енеја пође, у пратњи више хиљада људи, ка гробу очеву, он у средини, а остали око њега. Ту он излије, како је ред, на земљу два крчага чиста вина, два свежа млека и два свете крви, проспе црвена цвећа и проговори овако: „Здраво, свети родитељу, здраво да сте и по други пут, душо и сени очева, и ти пепеле, који у залуд опет похађам. Није ми било суђено да с тобом потражим италску земљу и досуђене обла-

[1] Где су непријатељи тројански, Грци.

сти и аузонски Тибар, за који не знам ни сам какав је“. То он рече. А једна голема змија изиђе испод гробне хумке, обавије се око ње, па оде даље поред жртвеника, правећи седам вијуга. По леђима имађаше плавичасте пеге, а краљушт јој се сијаше као злато и прелеваше се у хиљаду разних боја, као оно дуга у облацима, кад према њој сија сунце. Запањи се Енеја видевши то. Међутим змија иде даље, она одмили полако између жртвених здела и чаша од глатког туча, окуси од јела, и опет се, не учинивши никаква зла, врати у своје дубоко скровиште. Услед ове појаве Енеја још ревносније прионе око започета жртвовања, незнајући, да ли ту змију да сматра за месног генија или за каква слугу очева. Он закоље, као што је обичај, две двогодишње овце, толико исто свиња и толико јунаца, црних по леђима, лије из жртвених чаша вина и призива дух великог Анхиза и мане, који ће изићи из Ахеронта. И другови његови радо прилажу, шта ко има. Једни међу своје понуде на жртвеник, други кољу јунце, трећи пристављају лонце од туча, неки опет полегали по трави, па подстичу ватру под ражњевима и пеку утробу од жртава.

Дође очекивани дан и Фаетонови коњи већ повезу по девети пут зору преко ведра неба. Глас и име славнога Акеста беше привукао суседе; они, весели, беху испунили обале, жељни да виде Енејевиће, а неки и спремни да се такмиче. Најпре буду изнесене награде и смештене усред попришта: свети троношци и зелени венци и палме, које ће добити победиоци, и оружје и хаљине, обојене гримизом, и по таланат злата и сребра. За тим труба огласи с једног узвишења да су игре почеле.

Прво ће се утркивати четири лађе, подједнако изврсне и с тешким веслима, одабрате између осталих. Мнестеј (који ће ускоро постати Италац и од кога води порекло Мемијево племе) гони, с хитрим

веслачима, брзог Кита, Гијас голему и страшно тешку Химеру, која изгледа као каква варош и на којој веслачи, дарданска младеж, седе у три реда,[1] Сергест, од ког има име Сергијева кућа, големог Кентаура, а Клоант опет, од кога водиш ти порекло, племе Клуентово[2], модру Скилу[3]. Има у мору према обали, која се пени, једна стена. Кад северац у зиму скрије звезде, њу бесни вали често бију и нападају, а кад је мирно, онда се она диже без шума изнад тихе и глатке воде, и онда на њу врло радо слетају галеби. Ту отац Енеја постави знак од храстовине са зеленим лишћем, да би веслачи знали, одакле ће се вратити и где треба да савију. Онда се коцком изберу места, која ће заузети поједине лађе. Заповедници лађа на крмама блистају се на далеко од злата и пурпура; остала младеж метнула на главе венце од тополе и гола плећа намазала уљем, те се сјаје. Веслачи поседају на своје клупе и узму у руке весла; с напрегнутом пажњом они очекују знак, срца им скачу од страха и од жеље да добију похвалу. И зато, кад јасна труба даде знак, сви, без одлагања, полете са својих места. Ваздух се стаде проламати од њихове вике, снажно мишице захитају воду која се пени. Браздају лађе водену површину, весла и трокраки кљунови узбуркали силно море и оно цело зјапи. Тако брзо не јуре преко поља, пошто су излетела из ограде. кола с два коња на тркама, тако брзо не терају своје коње кочијаши, кад су ушли с колима на тркачку стазу, олабавивши узде и шибајући их, погнути напред. Од пљескања и од жагора гледалаца, од којих једни држе страну једном, а

[1] Једни изнад других.

[2] Једно римско племе.

[3] Све ове лађе зову се тако по знаку који носе (киту химери и т. д.).

други другом, хори се цела шума; ту ларму проноси обала даље до брда и она одјекују од ње. Испред свих измаче и први лети преко таласа, усред ларме и жагора који се диже с других лађа, Гијас; за њим се надао Клоант, који има боља весла, али га зауставља велика тежина лађе. Иза њих, а на истом растојању, Кит и Кентаур напрежу се да престигну један другога, и час је Кит напред, час га претекне и пређе големи Кентаур, час опет оба јуре напоредо, с кљуновима на истој висини, и својим дугим телом пресецају слану воду. Већ се приближаваху стени и белези, кад али ће Гијас, који беше први усред мора, проговорити Менету, крманошу своје лађе, овако: „Куда ћеш толико десно? Овамо терај, пођи к обали и нека ти је весло додирне с леве стране; други нека се држе пучине“. Рече, али Менет, бојећи се подводног камења, обрте кљун од стена. „Куда се то удаљаваш? Терај к стени, Менете!“ опет ће Гијас узвикнути, и у исти мах, погледавши иза себе, опази Клоанта где га гони из близа и узима пречи пут. А Клоант удари између Гијасове лађе и хучних стена лево од такмаца, и наједанпут пређе Гијаса па, оставивши за собом мету, полети пучини где нема више опасности. То заболи младог Гијаса до сржи, сузе му потекоше низ образе, и он, заборавивши на своје достојанство и на живот својих другова, баци старог Менета с високе крме у море, па узме у своје руке крму, и стане соколити људе и окретати лађу к обали. Међутим Менет једва изиђе из воде, с муком се попне на врх стене, јер је већ старији човек и хаљине су му мокре (цури вода с њих), и ту седне на сух камен. Насмејаше се Тројанци, кад је падао и кад је пливао; смеју му се и сад, гледајући га, где бљује слану воду. Сад обузме срца последње двојице, Сергеста и Мнестеја, слатка нада, да ће претећи Гијаса, који је заостао. Сергест изиђе

напред и приближује се гребену, али није претекао супарника ни за целу лађу: једним делом је умакао, али други му је Кит сустигао кљуном и не пушта га напред. Мнестеј иде по средини лађе између својих другова и соколи их овако: „Сад, сад прионите уз весла, пратиоци моји, од како куцну последњи час Троји; сетите се Хектора, коме сте негда били другови; сад покажите ону снагу и храброст, коју сте показали у гетулским Сиртама, у Јонском Мору и у бурним малејским таласима. Ја не тражим више да будем први нити хоћу да победим — ма да, ох!... нека победу однесу они којима си ти, Нептуне, наклоњен; али треба да нас буде стид, ако се вратимо последњи. То не дајте, грађани, да нам се деси, ту срамоту отклоните". Његови другови запну свом снагом; весла грабе воду из далека и дубоко, те лађа окована тучем дрхти, а море бежи испод ње; дисање је често, груди брекћу, уста су суха, а зној потоцима цури ода свуд. Један случај донесе јунацима славу коју су желели. Јер Сергест, у ватри, гони лађу сувише близу стене, па наиђе на подводно камење и, сиромах, наседне. Затресоше се од ударца стене, весла се скрхаше о гребене с треском, а разлупан предњи део лађе остаде висећи. Скочише мрнари на ноге и нададоше велику вику. У исто време они шчепају мотке оковане гвожђем и шпице с оштрим металним врхом и стану купити по води комаће од весала. Међутим Мнестеј, весео и, услед тога срећног случаја, још ватренији, заплови у отворено море, које је сад чисто пред њим; богови му услишаше молбу и дадоше повољне ветрове, а весла хитро грабе. Као што голубица, кад је изненада дигнеш из пећине, где у шупљикавој стени има кућу своју, мило гнездо своје с голубићима, полети у поља, престрављена, и као што она јако крилима залупа, кад полети, а мало после лети по

мирном и бистром ваздуху и не мичући њима, тако плови и Мнестеј. Сад Кита нико не тера, већ он сам лети секући последње таласе, које још има да пређе. И тако он остави за собом најпре Сергеста, који остаде да се бори с високом стеном и плићацима, да узалуд виче за помоћ и да покуша бродити са скрханим веслима. Затим стигне и Гијаса на грдосији Химери, па их и престигне, јер су они без крманоша. Још му је преостао само Клоант, који је већ близу циљу. И он се нададе за њим и гони га са свом снагом. Онда се удвоји вика на обали, сви соколе Мнестеја, ваздух се пролама од узвика и пљескања. Клоант опет и његови бесне на помисао да изгубе победу, која је била већ њихова, и почаст, коју су стекли, и хоће живот за славу да дају. И можда би стигли у исти мах, да Клоант није подигао обе руке према мору и позвао богове у помоћ, помоливши им се и обећавши им дарове. „Богови, који владате морима, преко чијих вода ја јурим, заветујем се, да ћу вам, радостан, довести једног белог бика пред жртвенике тамо на обали и да ћу бацити његову утробу и излити бистра вина у слане таласе“. Рече. Чу га цео хор Нерејида и Форко и девица Панопеја у својим дубинама. А отац Портун својом руком отисну му лађу, која полете к земљи брже од ветра и од крилате стреле, и улети у дубоку луку. Онда Анхизовић, сазвавши, како је то обичај, све такмичаре преко гласника, објави да је Клоант победилац и метне му на главу венац од зеленог ловора. Даље, свакој лађи поклони по три јунца, које њено људство изабере, вина, и по један таланат сребра. Заповедницима лађа пак особите награде: победиоцу позлаћену хламиду с два широка перваза од мелибејског пурпура у облику меандра и на којој је изаткано: како краљевић Ганимед на шумовитој Иди гони, задихан, хитре јелене с копљем у

руци, Ганимед, кога је на тој планини орао, Јупитров муњоноша[1], уграбио и у кривим канџама однео у висину. Старци, његови чувари, дигли у заман руке к небу, а пси бесно лају гледајући горе. Мнестеј опет, који је, захваљујући својој вештини и ревности, стигао други, доби оклоп састављен из глатких прстенова од троструке златне жице, који је сам Енеја лично био скинуо с побеђеног Демолеја код брзог Симоента под високом Тројом, доби га, да му служи као украс и као заштита у бојевима. Слуге Фегеј и Сегарис једва га носе на плећима; а Демолеј је некада у њему трком гонио Тројанце, који бежаху у нереду. Трећа је награда: два тучна котла и сребрне чаше украшене рељефним сликама. И већ сви, обдарени и поносећи се наградама, пођоше с пурпурним тракама око главе. А Сергест, који се једва беше избавио с љуте стене, с великом вештином, тек сада гони лађу, споро, јер има само један ред весала, а остале је изгубио, гони је уза смех и без славе. Сиромах, изгледа као оно змија, кад је на насипу прегази точак или кад је путник удари каменом, па остави полумртву и размрскану: она бежећи у залуд прави големе вијуге, предњи јој је део тела бесан, очи јој горе, а високо уздигнут врат шишти, али је задњи део осакаћен, и он је задржава. Тако се Сергестова лађа, с њеним оштећеним веслима, креће полако. Али на скоро момци разапну једрила, која ветар надме, и тако уђу у луку. Енеја обдари Сергеста обећаном наградом, јер спасе лађу и врати здраве и читаве другове на обалу. Он добије једну робињу, Фолоју, којој нису били непознати вештачки радови, Крићанку, с два близанца на сиси.

Пошто се сврши та трка, Енеја пође на једно зелено поље, које је било окружено са свих страна

[1] Јупитров орао носи муње у канџама.

кривудастим брежуљцима, покривеним шумом, и које је било удешено за пешачку трку. Ту јунак дође праћен великом гомилом људи, па прође кросред гледалаца и седне на место, спремљено за њега. За тим он позове оне, који би хтели да се надмећу у брзом трчању и изнесе награде, које ће добити победиоци. Са свих страна нагрну Теукри измешани са Сиканима. Први су Низ и Еуријал, Еуријал диван детић, млад као капља, и Низ, његов велики пријатељ. За њим дође Дијор, од славне краљевске породице Пријамове. После њега приступе Салије и Патрон, први Акарнанац, а други Аркађанин из Тегеје. За тим дођу два млада Тринакранина, навикла да иду по шумама, Хелим и Паноп, пратиоци старог Акеста. Осем тога још многи, које прича не помиње. Енеја, стојећи усред њих, проговори им овако: „Почујте ме и примите к срцу ове моје речи. Нико од вас неће остати без награде. Сваком ћу дати по два сјајна критска копља од гвожђа и секиру с два сечива, украшену сребром; то ће сви добити. А прва тројица добиће и нарочите награде и по један венац од жућкасте маслине. Првом победиоцу даћу коња с дивним рахтом; другом тоболац, какав носе Амазонке, пун трачких стрела, обешен о широк златан кајиш, који има копчу с једним облим драгим каменом; трећи ће отићи задовољан с овим арголидским шлемом“. После тих речи такмаци заузму места и на дати знак оставе међу и хитро полете по стази, па се распу као пљусак на ветру, а сви упрли очи у мету. Први одмаче Низ; он је испредњачио далеко од осталих и јури брже но ветрови и крилата муња. За њим се надао, али је заостао далеко од њега, Салије. Трећи је, опет на извесном размаку од Салија, Еуријал. Њега гони Хелим, а за њим опет лети Дијор. Нагнуо се к његовим плећима, па само што га не згази, и да је преостало више простора, он

би га, како се залетео, прешао и оставио би га за собом, да се пита, може ли га опет претећи. Већ су при крају, уморни, већ су пред самом метом, кад али се Низ, који је већ био стао да кличе као победилац, оклизне, наишавши на место, где су била заклата јунад за жртву и где је од њихове крви била попрскана и овлажена зелена трава. Сиромах младић не могаше се одржати на ногама, него паде напред, у прљаво блато и крв. Али ипак зато он не заборави на драгог Еуријала. Јер се подиже на клизавој земљи и испречи се пред Салија, те се и он претури и паде у густ песак. Пројури Еуријал и захваљујући пријатељу победилац је, лети први уз пљескање и гласове који му повлађују. Иза њега је Хелим, а трећа награда припада Дијору. Онда Салије дигне страшну дреку пред свима гледаоцима и првацима који седе напред — хори се големо трклиште — и тражи, да му се да награда, која му је преваром отета. Али Еуријала штити наклоност гледалаца, његове сузе, које му тако добро стоје, и његова лепота, јер заслуга изгледа већа, кад је спојена с лепотом. Помаже га и Дијор, који се већ примакао мети, громким гласом, јер ако Салије добије прву награду, њему нема последње. Онда ће отац Енеја рећи овако: „Децо, ви ћете добити своје награде, оне су вам обезбеђе и нико не може променити ред, по ком ћете бити награђени, али нека је мени допуштено да се сажалим на несрећан случај, који се десио вашем пријатељу, без његове кривице“. Рече тако, па даде Салију кожу од големог гетулског лава, с богатом длаком и златним концима. На то ће Низ: „Ако такву награду добивају побеђени, и ако си болећив према онима који су пали, онда какву ли ћеш награду дати Низу, који би стигао први, да му се није десила несрећа као Салију?“ И говорећи тако, он показа лице и тело, испрљане блатом. Насмеја се добри

отац Енеја и нареди, да се изнесе за њега један штит, Дидимаонов рад, који су Данајци били скинули с врата Нептунова храма. Тим дивним поклоном обдари младића.

Пошто се сврши трка и пошто награде бише раздате, опет проговори Енеја: „Сад, ко има срца и храбрости, нека изиђе овамо и нека подигне руке обавијене кајишима“. Тако рече и обећа две награде за ту борбу: победиоцу јунца с тракама, протканим златом, а побеђеном мач и дивну кацигу, за утеху. Одмах, без оклевања, устане поносито, уз велики жагор међу гледаоцима, Дарес, који се одликује големом снагом. Он је једини смео изићи на мегдан Парису, он је код гроба, у ком лежи преславни Хектор, једним ударцем простро смртно рањена, на жут песак, Бута, ђиновског пораста, који се, кад је био дошао у Трој, хвалио да води порекло од бебричког краља Амика, и који је увек побеђивао. Он се, дакле, први јави за борбу. Стао уздигнуте главе, показује широка плећа, млата обема рукама, пружа их напред и удара њима по ваздуху. Траже му супарника; али нико из толике гомиле не сме да изиђе преда њ и да се огледа с њим у песничању. Он помисли, дакле, да се сви одричу награде, те не хотећи више чекати, дође весело пред ноге Енејине, дохвати левом руком за рог бика и проговори овако: „Сине Венерин, ако нико не сме да се упусти у борбу, што да стојимо? Докле ћу ја чекати? Нареди да ми даду награду“. Сви му Дарданци у глас одобрише и стадоше искати, да му се испуни обећање. Онда Акест почне корити Ентела, који сећаше до њега на једном зеленом бусену, говорећи му овако: „Ентеле, ти си некада био најснажнији међу херојима, па зар сад мирно и без борбе допушташ да ти однесу такву награду? Где нам је сад Ерикс, твој учитељ, богу раван, с којим си се толико хва-

лио? Где је слава, коју си уживао по целој Тринакрији и где су награде, које висе по твом дому?“ На то ће он: „Није љубав према части и слави устукнула испред страха; него сам остарео и отромио, крв ми се смрзла и омлитавела, истрошила се снага у телу и охладила. Кад би ми била ту младост, коју сам некада имао и која чини, те се тај бестидник толико нада и толико размеће, изишао бих ја, и да нема никакве награде и да нема лепог јунца: ја не гледам на награде“. Тако рече и баци пред гледаоце оба кајиша големе тежине, које је обично метао у боју на руке храбри Ерикс. Забезекнуше се сви: беху направљени сваки од тврде коже целог једног великог бика и, савијени у седам котурова и оковани оловом и гвожђем, штрчаху страшни на земљи. Највише се од свих зачуди Дарес и далеко устукну; а Анхизовић узме кајише у руке, па стане мерити колико су тешки и загледати поједине вијуге. Онда стари Ентел проговори овако: „А шта бисте ви рекли, да сте видели кајише силног Херкула и борбу његову с јадним Ериксом на овој истој обали? Твој несрећни брат Ерикс имао је тада ове кајише — ено гледај, још се види крв и мозак којима су били попрскани, — и с њима на рукама он се упустио у бој с великим Алкејевићем. И ја сам их употребљавао, док ми је живље текла крвца кроз жиле и док ми још пакосна старост није била обелела косу над слепоочњачама. Али ако Тројанац Дарес неће да пристане, да се борим с тим кајишима, и ако против тога немају ништа Енеја и Акест, а ми узмимо једнаке кајише. Ја ћу, ето, оставити Ериксове (не бој се више!), а ти скини те тројанске“. Рече, па збаци с плећа тежак плашт, показа своје големе голе мишице и крупне кости и, крупан као какав див, изиђе у арену. Онда отац Енеја изнесе једнаке кајише и једнако оружје метне обојици на руке. Одмах се они уздигну на прсте

и неустрашљиви подигну руке у вис. Одвратили високо уздигнуте главе натраг, да избегну ударац, па отпочну бој: потежу обојица рукама, један лакши на ногама и млад, други снажнији у рукама и много крупнији, али му колена клецају, а тело се тресе, јер тешко дише. Дуго се тако ударају они, дуго одјекују бедра и често им пролећу руке поред ушију и око слепих очију, пуцају им образи под тешким ударцима, а нико да победи. Стоји тешки Ентел непомично на једном месту, бадро гледа, куда ће замахнути противник и покретима тела избегава његове кајише. Дарес опет изгледа као оно војници који нападају на неку варош с убојним машинама, или, под оружјем, опсађују неки град на брду: обилазе лукаво око целог места, осматрају час овај а час онај улаз и предузимљу, али у залуд, нове и нове јурише. Најзад се Ентел исправи и подигне десну руку у вис. Опази Дарес ударац који долажаше озго, па га хитрим покретом тела избегне и стукне натраг. Хитац оде у ваздух, а Ентел, како беше тежак, тресну свом тежином на земљу, као оно шупља оморика на Ериманту или на високој Иди, кад падне, ишчупана из корена. На то скоче Тројанци и тринакријска младеж, па једни стану обасипати похвалама Дареса, а други жалити Ентела. Диже се до неба ларма. Први притрчи Акест и подигне, пун саучешћа, са земље вршњака и пријатеља. Али јуначину Ентела тај пад ништа не уплаши, и он без оклевања настави борбу с још већом жестином. Гнев му поврати снагу, стид и осећање своје вредности распире му још више пламен у срцу, и он стане терати Дареса по целом мегдану удвојивши ударце, сад десном, а сад левом руком, да је све стрмоглавце летео. Нити застану, нити се одмарају. Као што удара град из облака у кровове, тако јунак сипа силне ударце обема рукама на Дареса и гони га. Онда отац Енеја,

нехотећи допустити, да се Ентел још више гневи и да му љуто срце и даље бесни, учини крај борби и ишчупа изнемогла Дареса, говорећи му овако: „Несрећниче, јеси ли ти полудео? Зар не видиш да те је небо оставило и да сад помаже твог противника? Покори се богу“. Рече тако, и прекиде борбу. Онда Дареса његови верни вршњаци поведу к лађама. Он једва вуче тешке ноге, глава му пада час на једну час на другу страну, на уста му иде густа крв и с њом избијени зуби. Његови другови узеше шлем и мач, а палмову гранчицу и јунца оставише Ентелу. Тада победилац, пун самопоуздања и охолости што је добио јунца, проговори овако: „Венерин сине и ви, Тројанци, погледајте сад, каква је снага била у мом телу, кад сам био млад, и видите, од какве сте смрти спасли Дареса“. Рече, па стаде пред јунца, кога је био добио као награду, и подигавши руку с тврдим кајишима лупи га између рогова. Разби му кости и раздрузга мозак, те се живинче простре по земљи дрхтећи и испусти душу. На то он изусти ове речи: „Ериксе, приносим ти ову, бољу, жртву на место Дареса; и још овом приликом напуштам ово оружје и ову вештину“.

Одмах затим Енеја позове, да изиђу они, који хоће да гађају хитром стрелом и изнесе награде за победиоце. Пошто то учини, он сам својом снажном руком усправи катарку са Серестове лађе и обеси горе на њој о узици крилата голуба за нишан, у који ће се гађати. Скупе се стрелци и баце коцке у тучни шлем. Прво буде извучена, уз пљескање гледалаца, коцка сина Хиртакова, Хипокоона. За њим дође Мнестеј, победилац у трци на лађама, с његовим венцем од зелене маслине на глави. Трећи је по реду Еуритијон, брат славног Пандара, који је некада, кад му је било наређено да поквари савез с Ахајцима, први усред њих био бацио копље. Последњи остаде Акест, који се усуди

да окуша срећу у том младићском послу. После тога сваки савије снажном руком свој лук и извуче из тобоца стрелу. Први нанишани млади Хиртаковић. Звизну тетива, а крилата стрела полети пут неба секући ваздух, па погоди у катарку и забоде се у њу. Задрхта катарка, поплаши се голуб и залепрша јако крилима. За тим изиђе напред ватрени Мнестеј са запетим луком, па нанишани горе. Али, сиромах, не погоди гвозденом стрелом тицу; само прекиде ланену узицу, којом је она била везана за ногу и о којој је висила на врху катарке, те голуб одлети у ваздух, у црне облаке. Онда хитри Еуритијон, који је већ одавно држао у руци спреман лук, позове у помоћ брата свог, обећавајући му дарове, и, пратећи оком голуба, који се беше подигао под црне облаке, па летијаше по широком небу весело и лепршаше крилима, пусти стрелу и погоди га. Паде голуб мртав, испустивши душу међу етарским звездама, и донесе натраг стрелу забодену у тело његово. Остаде само отац Акест без награде. Ипак он хитне стрелу у етар и показа своју велику вештину у гађању. Али гле сад чудо (доцније су врачи прорекли да оно предсказује један знатан догађај, као што је и било). Летећи по лаким облацима плану трска, начини ватрен пут, па се онда изгуби у етарски ваздух; изгледала је као оно звезде, које се откину с неба, па лете, а за њима се вуче реп. Забезекнуше се сви, и Тринакријани и Теукри, и стадоше се молити небеским боговима; али велики Енеја разумеде знамење, па загрли радосна Акеста, претрпа га великим поклонима и проговори му овако: „Узми, оче; јер је велики олимпијски цар тим чудом хтео рећи да теби треба дати изванредну награду. Ево ти овај пехар искићен рељефима, који је мом старом родитељу Анхизу некада дао Трачанин Кисеј као успомену и знак велике љубави“. Тако рече, па му

метне на главу венац од зеленог ловора и прогласи га за првог победиоца. Доброг Еуритијона не обузе завист, што му је старац претпостављен, и ако је он био оборио птицу с неба. Иза Еуритијона иде са својом наградом Мнестеј, који је прекинуо узицу, а последњи је Хипокоон, чија се стрела забола у катарку.

Међутим отац Енеја, пре него што ће завршити игре, позове к себи чувара и пратиоца нејаког Јула, сина Епитова, и овако му, верном, проговори: „Иди и кажи Асканију, ако је готова његова мала војска и ако је већ спремио све за трку својих другова, нека доведе своје коњанике и нека се појави под оружјем“. За тим, сам лично, заповеди да народ, који се био размилио по арени, изиђе из ње, те да она буде слободна. У том ето ти дечака; нагиздани сви, блистају се и они и коњи им. Кад их опази тринакријска и тројанска младеж, наста у њој од усхићења једно опште клицање. Сви ти дечаци имају на глави по обичају[1] венац од лишћа, а у руци по два дренова копља с гвозденим шиљком; око врата пак виси им тежак ланац исплетен од злата и пада низ груди. Неки имају и по један лак тоболац на плећима. Та мала војска има три одељења, која броје по дванаест коњаника и имају по једног заповедника; а одељења се деле свако на два једнака дела од по шест људи, такођер с једним заповедником на челу. Једно одељење предводи мали Пријам, дедин имењак, твој славан, Полите, изданак, који ће умножити италски народ[2]. Он јаше трачког[3] коња, који има беле белеге изнад копита на ногама и на поносито

[1] Т. ј. као што је био обичај у свима свечаним приликама.

[2] Једно римско племе.

[3] Трачки коњи били су на гласу.

уздигнутом челу. Другим заповеда Атис, од кога води порекло латинско племе Атија[1], мали Атис, кога много воли дете Јуло. Последњи иде Јуло. Одвојио од свих лепотом, а јаше сидонског коња, кога му је поклонила дивна Дидона као успомену и знак љубави. Остали јашу на сицилијским коњма старог Акеста. Тројанци дочекају срамежљиве дечаке с пљескањем, гледају их и траже на њиховим лицима црте њихових старих. Пошто су млади јахачи весело разгледали с коња гледаоце и видели своје, да им Епитовић знак једним узвиком и пукне бичем. На тај знак сва три одељења јурну на разне стране; за тим заповедници разделе своје коњанике на двоје. На нову заповест та мања одељења стану једно према другом и окрену једно на друго копља. За тим опет иду сад напред, сад назад, праве кругове, преплећу се једни с другима и подражавају праву битку, па час беже и покажу леђа, час опет, љути, окрену копља, час, на послетку, иду, спојивши се, опет заједно, као да су начинили мир. Као што су се, како се прича, тамни ходници у Лабиринту, на брдовитом Криту, заплетали и укрштали на хиљаду начина, те варали човека, тако да се није могао вратити из њега натраг, тако се исто тројански дечаци, трчећи и подражавајући бегство и бој, укрштају и заплићу. Чине се као оно делфини у Карпатском и Либијском Мору, кад се играју по таласима и пресецају их. Ову игру и борбу приредио је поново Асканије, кад је опасао Албу Лонгу зидовима, и научио је Приске Латине, да је играју онако, како их је он играо као дете с тројанском младежи. Албанци су је предали својима, а од њих је примио велики Рим. Он је ту игру сачувао до данас, и сад се она зове „тројанска“, а деца која е играју „тројанска војска“.

[1] Он је основао варош Политорију.

Ето те је игре приредио Енеја у славу свог светог оца Анхиза.

Међутим срећа изневери Тројанце, сад први пут[1]. Док се код Анхизова гроба приређују свечане игре, Јунона Сатурнова пошље с неба тројанским лађама Ириду и пусти за њом ветрове, да би што брже ишла. Разне мисли премишља она; још је пеку старе ране. Међутим девица Ирида брзо сиђе по дузи од хиљаду боја, а нико је не виде. Она спази велику гомилу света и прегледавши обалу види, да је лука пуста, а лађе остављене. Само далеко тамо, на једном усамљеном месту поред мора, оплакују Тројанке изгубљена Анхиза и све, плачући, гледају дебело море. „Авај, толико нам још море преостаје да пређемо, а ми смо тако уморне!“ вичу све у један глас. Хоће град. неће да подносе тешкоће поморског пута. Ирида дакле (она је врло вешта у том да нашкоди) улети међу њих и збаци са себе и изглед и хаљину божанску, па се преруши у старицу Бероју, жену Дорикла Тмаранина. која је некад имала чувено име, угледан положај и децу. У том облику она пође кросред дарданских жена и овако им стане говорити: „О јаднице, штета што нисте погинуле у тројанском рату од ахајске руке под зидовима свог родног места! О беднице, какав ли вам спрема крај судбина? Ето већ се примиче крају седмо лето, од како је Троја пропала и од како се потуцамо по заливима, по крајевима целог света и негостопримним стенама, и како једнако посматрамо звезде идући преко пространог мора и његових таласа у Италију, која бежи од нас. Ово је земља братског нам Ерикса и овде живи наш домаћин Акест; ко нам дакле брани да подигнемо град ту и да га населимо нашим суграђанима? О отаџбино, о домаћи богови, које смо у залуд

[1] Т. ј. од њихова одласка из Троје.

спасли од непријатеља, зар се никад неће подићи један град, који ће носити име Троја? Зар никад нећу видети Хекторове реке Ксант и Симоент? Не, не; него хајте са мном, па запалимо ове несрећне лађе. Чујте и ово. У сну ми дође пророчица Касандра и даде ми запаљену буктињу с овим речима: „Овде тражите Троју, овде вам је кућа.“ На посао, после таквих предсказања ми не смемо оклевати. Ено тамо четири жртвеника посвећена Нептуну; ето тај нам бог сам пружа буктиње и даје храбрости.“ Говорећи то, она прва тргне десном руком једну буктињу, па је подигне високо, завитла снажно и баци је. Тројанке се забезекну и све упру очи у њу. Онда ће једна од њих, најстарија по годинама, Пирга, која је била дадиља свој силној деци Пријамовој, проговорити овако: „Друге, није ово Ретејка Бероја, то није жена Дориклова; погледајте само оне сјајне очи, онај божански израз, оно лице, онај ход. Јесте јој чуле само глас? Ја сам мало час оставила Бероју болесну и љуту, што је само њој ускраћено, да укаже Анхизу заслужену почаст.“ Тако рече. Неко време Тројанке не знају шта да раде; оне се колебају између чежње, да остану у земљи, у којој су и царства, у које их зове судбина, и у недоумици гледају попреко лађе. Наједанпут богиња се подигне на лаким крилима у небо и бежећи направи под облацима један велики лук. Та појава порази Тројанке, њих спопадне бес и оне с узвицима дохвате ватру из оближњих кућа и са жртвеника, па стану бацати на лађу запаљено лишће, шибље и буктиње. Бесни Вулкан свом жестином по веслачким клупама, веслима и шареним крмама од јеловине. Дотрчи Еумел ка гробу и јави Енеји да су лађе запаљене. Обазру се Тројанци и виде својим очима, како се диже црн облак од пепела и дима. На то Асканије први полети на коњу к уз-

буњеном табору, онако како се био затекао од коњичке игре. Као без душе трче остали заповедници дечје војске за њим, али га не могу задржати. „Какав вас је то нечувен бес спопао? стаде он викати. Шта смерате ви, несрећнице? Та ви не спаљујете то лађе аргивске, него своју узданицу. Погледајте, ја сам ваш Асканије!“ Рече и баци пред ноге шлем, који је имао на глави, кад је изводио слике из битака. У исти мах дотрче и Енеја и тројанске чете. Онда се Тројанке од страха разбегну на све стране по обали и сакрију се у шуме и шупље стене. Гадно им је што су урадиле, мрска им је сунчева светлост, познале су своје, кад су дошле к себи, срца њихова стресла су бес, којим их беше испунила Јунона. Али за то се не утиша пламен и ватра; њихова снага не да се савладати; гори кучина[1] испод мокре храстовине бљујући дим и пару, који се лагано дижу и нагризају лађе, бесна ватра све се више шири. У залуд сви напори, не помаже ништа вода, коју на њу сипају. Онда Енеја раздре хаљину с рамена, дигне руке к небу и стане призивати богове у помоћ: „Свемогући Јупитре, ако још ниси омрзнуо Тројанце све до једног, ако се ти, оче, који си од увек био милостив и правичан, још обазиреш на невоље људске, спаси ми лађе од пламена, избави од пропасти тројанску ствар, која о концу виси, или, ако сам то заслужио, хитни десницом страшну муњу, па уништи и оно што је преостало.“ Тек што изрече, кад али се диже црна олуја и спусти се страшан пљусак: бесни ветар, ударци његови нижу се један за другим, сипа густа киша с неба, од грмљавине дрхте брда и долине. Потопи вода кровове од лађа, накваси се полуизгорело дрво, ишчезе постепено дим, док се тако не спасоше од пропасти све лађе изузевши само четири.

[1] Њом су испуњене рупе између дасака.

Међутим отац Енеја, потресен овим немилим догађајем, стане се борити у себи, да ли да пренебрегне вољу судбине и да се настани у сикулској земљи или да иде у Италију. Онда стари Наут, који је боље но ико од Тритоније Паладе био научио њену вештину, те је умео славно прорицати, проговори овако и стане тешити Енеју овим речима: „Венерин сине, идимо, куда нас судбина води; ми треба стрпљиво да подносимо све што нам је суђено, било то лако или тешко. Акест, Дарданац, као и ти божанског порекла, твој је пријатељ. Договори се с њим (он ће радо пристати на твој предлог) и дај му оне другове, чије су лађе изгореле, и оне, којима пада тешко твоје велико предузеће и твоја судбина, даље старце и жене, који су уморни од пута по мору и све што је слабо и што се боји опасности, па нека се, уморни, овде настане и нека овде дигну зидове. Свој град допусти им нека назову Акеста“.

Сад тек. на те речи старог пријатеља, стану свакојаке бриге мучити Енејино срце. Већ се црна ноћ беше довезла на својим двоколицама и покрила небо. Онда се Енеји учини, да с неба сиђе наједанпут слика његова оца Анхиза и да проговори овако: „Сине мој, који си ми био, док бејах жив, милији од живота, јадниче мој, који си толико пропатио због своје судбине, ја долазим овамо по заповести бога Јупитра, који је спасао лађе од ватре и који се на послетку смиловао на вас с високог неба. Послушај красне савете, које ти је сад дао стари Наут: одведи у Италију само одабране младиће, храбра срца. У Лацији ти имаш да се бориш с једним грубим и суровим племеном. Али пре тога походи Дитову кућу у подземном свету и потражи, сине, тамо мене. Јер се ја налазим у Елизију, где бораве побожне душе, а нисам у немилом Тартару, где станују тужне сенке. К мени ће те до-

вести невина Сибила, кад јој дадеш доста крви од црних оваца. Онда ћеш сазнати за све своје потомке и чућеш, који ћеш град добити. А дотле остај здраво; влажна ноћ дошла је до половине пута и задихани коњи немилостивог[1] сунца већ су ме запахнули својим дахом". Рече и ишчезе као дим у тамни ваздух. „Та куда бежиш одавде?" узвикну на то Енеја. „Куда јуриш? Од чега бежиш? Ко ти не да, да те стегнем у наручја своја?" Тако говорећи он стане распиривати ватру, која тињаше под пепелом, принесе пергамском лару[2] и кипу прастаре Весте брашна и почне их кадити, скрушен, пуном кадионицом.

Одмах за тим он позове другове и Акеста и каже им, шта су му наредили Јупитар и драги родитељ, и шта је он на то решио. Његово мишљење буде одмах усвојено и Акест пристане на његов предлог. Жене, које су имале да остану ту, и они, који су то исто желели — људи, чија срца нису била жедна велике славе — буду издвојени. Остали стану одмах оправљати клупе за веслаче, крпити она места на лађама која је пламен био изгорео, намештати весла и ужад; мало их је, али су јунаци. Енеја међутим дотле обележава плугом[3] границе новом граду и додељује коцком станове. Овде ће бити, наређује, Илијон, а овај ће се простор[4] опет звати Троја. Мило Акесту, као Тројанцу, што добива овај нов град, па објављује, да ће се новим грађанима судити на форуму и одреди делокруг рада сенату. За тим буде на врху Ерикса, који се диже под небо, саграђен један храм Венери ида-

[1] Јер разгони сенке умрлих.

[2] Домаћем богу.

[3] По римском обичају.

[4] Околина вароши.

лијској, а Анхизову гробу буде постављен свештеник и придодат један пространи свети гај.

Девет је већ дана, како се Тројанци часте и како на жртвеницима приносе жртве. А за то време благи ветрови умирише море; само Југ не престаје дувати, него зове опет на пучину. Настаде велики плач на кривудавој обали; загрлили се они који остају и они који полазе, па тако загрљени проводе дан и ноћ. Чак и саме жене, чак и они, којима је некад море изгледало страшно, и који ни име његово нису могли поднети, хоће да иду и хоће да се изложе свима путним тешкоћама. Добри их Енеја теши пријатељским речима и плачући препоручује их сроднику Акесту. За тим он заповеди, да се принесу на жртву три телета Ериксу и једно јагње холујама, и оде, да нареди, да се одреше ужета, којима су лађе биле привезане. Сам пак, с маслиновим венцем на глави, стојећи на предњем делу лађе, он држи зделу за жртвовање, па сипа у слано море бистро вино и баца утробу од закланих жртава. Најзад пођу; ветар им дува у лађе и тера их напред, а они живо захватају веслима воду.

У исто време Венера, мучена бригама, дође к Нептуну и стане јадиковати овако: „Страшан гнев и ненасито срце богиње Јуноне принуђавају ме, Нептуне, да сиђем к теби с једном молбом, јер њу не може ублажити ни време ни побожност, ма колика била, она неће да се умири, ни кад јој то заповеда Јупитар и неће да се покори ни судбини. Није јој доста, што је уништила најзнатнији град фригијски и што је његове остатке вукла кроз толике беде, него још не да мира ни праху и костима његових мртвих. Она једина зна, зашто је тако љута на њ. Ти си сам видео, какву је буру подигла ту скоро, наједанпут, у либијским водама (таласи су допирали до неба и мешали се с њим), уздајући се (али узалуд) у Еолове холује. И то се

она усудила учинити у твом царству. Сад је опет навела Тројанке, да учине злочинство и запале срамно лађе, и тако је принудила Енеју да остави неке другове у једној непознатој земљи. Молим те, дакле, допусти онима, који су остали, да плове безбедно и дођу до лауренћанског Тибра, ако се томе што тражим не противи судбина, и ако им Парке допуштају, да оснују тамо град". На то ће јој Сатурнов син, господар дубока мора, одговорити овако: „Ти имаш пуно права, Китерка, што се уздаш у моје царство, јер си се у њему родила. А и заслужио сам то: ја сам више пута умирио море и небо, кад су страшно беснели против Тројанаца. У осталом, ја се за твог Енеју не бринем мање, ни кад је на копну, као што ће посведочити Ксант и Симоент. Кад је Ахил јурио престрављене тројанске чете, нагонио их на зидове градске и хиљадама их убијао, тако да је Ксант био препун лешева и да је кукао, што не може прокрчити пут, и отићи у море, онда сам ја Енеју, који се беше сукобио са силним Пелејевићем и који се није могао с непријатељем мерити, јер је Грк био јачи и имао је силније богове уза се, завио у један шупаљ облак и отргао га, и ако сам желео, да срушим до темеља вероломним Тројанцима зидове, које сам својим рукама био подигао. Моје расположење према твом сину није се ништа изменило и зато одагнај страх. Он ће стићи здрав и читав, као што желиш, у Авернски Залив. Само ћеш једнога од својих изгубити у мору, један ће дати главу за све". Пошто тим радосним речима умири богињино срце, Нептун упрегне своје бесне коње у злаћана кола, метне им жвале, које одмах покрије пена, попусти узде, па полети на лаким плавичастим колима по морској површини. Таласи се стишавају пред њим, под његовим колима, која грме, вода постаје равна, на пространом небу беже облаци. За

њим иду његови разноврсни пратиоци, грдни китови, па коло старог Глаука, син Инонин Палемон, брзи Тритони и цела Форкова војска. С леве су му стране, опет, Тетида, Мелита и девица Панопеја, па Нисеја, Спија, Талија и Кимодока.

На то Енеју, чије срце дотле притискиваше брига, обузе милина и радост. Он заповеди, да се брзо подигну све катарке и да се на њима разапну једрила. За тили час стадоше момци попуштати час десно час опет лево једрила, те ветар гоњаше тако право к обали густе лађе. Пред свима, на челу, иде Палинур; остали имају заповест да иду за њим. Већ је влажна ноћ била стигла на половину свог небесног пута. Момци беху полегали на тврде клупе под веслима, па се предали слатком одмору. Наједанпут лагани бог сна полети с етарских звезда, па стане сећи мрачан ваздух и разгонити ноћне сенке, идући к теби, Палинуре, и носећи ти, ни кривом ни дужном, један жалостан сан. Прерушен у Форбанта, он седе на високу крму и стане овако говорити: „Јасијевићу Палинуре, сама вода носи лађе, ветар је повољан, време је одмору. Спусти дакле главу, махни посао и склопи уморне очи. За то време ја ћу те заменити.“ Једва дижући очи к њему, Палинур одговори овако: „Зар мени кажеш да верујем тихом мору и мирним таласима? да верујем овом чудовишту? Та како бих могао ја поверити Енеју варљивим ветровима, кад ме је ведро небо толико пута преварило!“ Тако говори и не пушта никако крму, него је чврсто држи, а очи упро у звезде. Онда бог сна пошкропи обе његове слепе очи једном гранчицом, замоченом у летејску воду која успављује, и затвори му очи, које му од сањивости сузиле. Тек што тако покој обузе његове удове, а бог се нагне над њега и баци га у бистре вале, с откинутим комадом задњег дела лађе и с крмом.

Палинур виче дуго своје другове, али у залуд; бог се пак узвине као птица у танани ваздух.

Међутим лађе продужују пут без опасности и без страха, како је обећао отац Нептун. И већ се тако приближише сиренским стенама, које су некада биле врло опасне и које су се белеле од силних људских костију; већ се чује потмула јека од таласа, који без престанка ударају у њих. Тек сада опази отац Енеја, да је изгубио крманоша, јер му је лађа пловила, како су је таласи носили. Онда он сам стане управљати њоме по ноћном мраку и, дирнут несрећом пријатељевом, јецајући узвикну овако: „О Палинуре, много си веровао ведром небу и мирном мору, и зато ћеш сад лежати несахрањен на каквој непознатој обали.“

СПЕВ ШЕСТИ

Тако он говори плачући, па продужи пут и на послетку стигне на обалу еубејске колоније Куме. Онда момци окрену лађе тако, да кљунови гледају ка пучини, а криве крме стоје у једном реду поред обале, и прикују их за место тврдозубим котвама. За тим ватрени младићи поврве на хесперијску обалу, па једни стану тражити искре сакривене у жилама кременовим, а други хитро беру дрва у шуми, густом склоништу дивљих животиња, и кад наиђу на какву воду вичу другове и показују им је. Међутим Енеја пође ка брду, на кам Аполон има свој престо, и ка усамљеној големој пећини страшне Сибиле, којој делијски пророк[1] надахњује памет и срце и казује будућност. И ето га већ стиже са својим пратиоцима у позлаћени храм у Тривијином гају.

Дедал — тако се прича — бежећи из Минојеве земље на брзим крилима кроз ваздушне просторије, тим необичним путем ишао је леденим медведима[2] и, на послетку, зауставио се изнад ове халкидске вароши. Сишавши ту први пут на земљу, он је посветио теби, Фебе, своја крила, своја весла, и подигао ти голем храм. На једном крилу врата представљена је смрт Андро-

[1] Аполон.

[2] Звездана јата: Велики и Мали Медвед (у нас: Кола), Те се звезде називају леденим, зато што су на северу.

гејева и како Кекропсовићи — жалосно! — сваке године за казну дају по седам својих синова и кћери. Ту је и урна с извученим коцкама[1]. На другом крилу диже се изнад мора Крит. На њему видиш Пасифају, како се љуби с биком, и плод те грозне и гадне љубави, Минотаура, који је пола човек, а пола бик. Ту је и онај чувени Лабиринат, у ком се мора залутати. Али Дедал, сажаливши се на силну љубав Минојеве кћери[2] према Тезеју, изведе њеног драгана из тог сплета од странпутица по једном концу. И ти би, Икаре, имао знатно место на овом уметничком делу, да је то допустила жалост твог оца. Два пута је он покушао да изреже у злату твоје доживљаје, и оба пута му клонуше руке. Енеја и његови другови прегледали би и све остало, али ето ти Ахата, кога су били послали напред, и с њим свештеница Фебова и Тривијина, Глаукова кћи, Дејфоба, која тројанском кнезу стаде говорити овако: „Није време да разгледаш ове слике; сад би требало да принесеш на жртву седам јунаца, који нису још опробали јарам, и толико исто оваца, које ћеш изабрати како је то обичај“. Тако рече Енеји. Тројанци се пожуре, да изврше одмах што им је заповедила. Онда их она позове унутра, у високи храм.

У тој еубејској земљи, у једној стени, издубена је голема пећина, у коју воде стотину широких улаза, и из које на сва та врата излазе одговори Сибилини. Кад Тројанци и пророчица дођу на праг, рећи ће она: „Време је да питамо за вашу судбину; ето бога, ето га!“ Тако рече пред вратима, а лице јој се промени и коса сама од себе распусти, груди јој се таласају и срце јој се надима од дивљег беса, чини се да је порасла, а глас јој није људски. То је Аполон надахнуо. „Тројанче Енеја, продужи она,

[1] Тих седам младића и седам девојака.

[2] Аријадне.

зар се још не молиш и још не чиниш завете? Али иначе се врата на овој пећини неће отворити". То рече, па заћута. Ледени страх обузе Тројанце, задрхта им чак срж у тврдим костима, а Енеја се из дубине груди стаде молити овако: „Фебе, који си увек био милостив према Троји у њеним тешким несрећама, који си руком стрелу Дарданца Париса управио на Ејаковића, и који си ме водио преко толиких мора и толиких великих земаља, и с чијом сам помоћу приспео у далеку отаџбину масилијску, пред којом се пружају Сирте! На послетку смо ево стигли у Италију, која је бежала испред нас. Нека нас од сад више не гони несрећа. И ви, остали богови и богиње, који сте гледали мрким оком на Илијон и велику славу Дарданије, треба једном да поштедите тројанско племе. Па и ти, о пресвета пророчице, која знаш шта ће доћи, кажи ми — не тражим царство, које ми не даје Усуд — како ће се Теукри и њихови богови населити у Лацији. Кад то буде, онда ћу Фебу и Тривији подићи храм од тврда мрамора и установићу празник, који ћу назвати по Аполонову имену. А и ти ћеш у нашој држави добити велико светилиште, где ћу сачувати твоја пророчанства, оно што будеш рекла мом племену о његовој будућој судбини, и где ћу поставити неколико одабраних људи за свештенике. Само немој своје стихове записивати на лишћу, да их не би брзи ветрови разнели као играчку; реци ми их лично ти". Тако заврши свој говор.

Међутим пророчицу у пећини као да је беснило обузело. Она још није подлегла Фебу и труди се, да га стресе с душе, али он све јаче наваљује на њу, да јој савлада дивље срце. На послетку се оних стотину огромних врата на пећини отворе сама и кроз њих се чу овај одговор божји: „Ти си издржао опасности, које су те чекале на мору

(али још веће имаш да искусиш на земљи). Дарданци ће стићи у лавинијско царство, зато немој бринути, али ће се и кајати, што су дошли. Ја видим битке, страшне битке, и Тибар сав крвав. Ту те чека нов Симоент, нов Ксант, и нов дорски табор; у Лацији се већ родио други Ахил, који је такођер син једне богиње; а Јунона ће и даље бити љута на Тројанце и свуда ће их гонити. Које ли народе и које градове, кад паднеш у невољу, нећеш молити за помоћ! Узрок толиким јадима вашим биће опет једна туђинка[1]. Али ти се немој повлачити испред тих опасности, него им иди јуначки на сусрет. И знај — томе се најмање надаш —, најпре ће ти притећи у помоћ један грчки град".

Тим речима казује Кумљанка Сибила Тројанцима њихову страшну судбину завијајући истину у таму; јечи потмуло од њеног гласа пећина. Тако бесној пророчици трза узде Аполон и остругама је боде у груди. Чим је пак пусти бес и чим заћуташе њена запенушена уста, поче јунак Енеја овако: „Ниједна од тих опасности, о девојко, не изненађује ме; ја сам их све предвидео и о свима сам већ размишљао. Само те једно молим: пошто су овде, кажу, улазак у доњи свет и мрачна бара коју прави Ахеронт[2], допусти ми, да отидем до свог драгог родитеља: покажи ми пут и отвори ми света врата. Ја сам њега на овим раменима изнео кроз страшан пламен и хиљаде стрела и извукао сам га кросред непријатеља; он ме је пратио на путу мом преко свих мора и поднео је све опасности, што су нам претиле од таласа и бура, у пркос немоћи својој и старости. Он ми је сам на-

[1] Као што је и Јелена била узрок тројанском рату.

[2] По причи та подземна река тече у два противна правца и тако излази и на горњи свет.

ложио и замолио ме, да дођем к теби и да то тражим. Смилуј се, добра девице, на сина и на оца, молим те — ти можеш све, и Хеката није те у залуд поставила да чуваш авернску шуму. Кад је Орфеј могао дозвати дух своје жене свирком своје трачке китаре, ударајући у звучне жице; кад је Полукс могао израдити да иде сваки други дан у доњи свет на место мртва брата свог (и сад час је на овом, а час на оном свету); кад су Тезеј и Алкејевић[1]... — Зашто не бих могао ја то учинити? Та и ја водим порекло од врховног бога Јупитра".

Тако он мољаше држећи се за жртвеник. Онда пророчица почне говорити овако: „Јуначе божанског порекла, Тројанче Анхизовићу, лако је сићи у Аверн, врата црног Плутона отворена су и дању и ноћу; али вратити се и изићи опет на овај ваздух, то је тешко, то је мучан посао. Само мало људи божанског порекла, који су били у особитој вољи код Јупитра, или који су се својим светлим врлинама уздигли на небо, могли су то. Између горњег и доњег света свуда је шума, а око ње тече лагано црни Кокит. Но ако баш толико желиш, ако ти је толико стало да два пута препловиш воде доњег света и два пута видиш црни Тартар, ако баш хоћеш да предузмеш тај луди корак, а ти чуј шта претходно мораш учинити. На једном дрвету налази се једна златна грана са златним лишћем, која је посвећена подземној Јунони[2]. То дрво расте у једној мрачној долини и опкољено је са свих страна шумом, те га је тешко наћи. Али у доњи свет може да сиђе само онај, који убере његову златну гранчицу. Лепа Прозерпина хоће да јој се донесе тај поклон. Кад се та грана откине,

[1] Херкул.

[2] Прозерпини.

место ње израсте друга исто таква, златна и са златним лишћем. Дакле потражи је очима, и кад је нађеш, узабери је руком. Она се неће опирати, и ти ћеш је без муке откинути, ако те у доњи свет зове судбина; иначе то не можеш учинити, па да употребиш не знам какву снагу, да употребиш и тврдо гвожђе. Осем тога, један од твојих другова лежи ти мртав — авај, ти то не знаш! — и његов леш скврни[1] твоје лађе, док ти тражиш савете и стојиш на нашем прагу. Најпре сахрани њега и на његов гроб доведи за жртву црне овце. То учини пре свега. Тек онда ћеш моћи видети стигијску шуму и царство које је затворено за живе". Рече, па затвори уста и умукну.

Енеја, тужна лица и са спуштеним очима, пође из пећине, размишљајући у себи о тим догађајима, који му предстоје и које крије тама неизвесности. Уза њ корача лагано, удубљен у исте мисли, верни Ахат. Разговарају се и питају, за кога ли је то од њихових другова рекла пророчица, да је умро и да га треба сахранити. А кад дођу к лађама, они виде да је то клета смрт била уграбила Мизена, Мизена Еоловића, од кога нико није умео боље тучном трубом храбрити ратнике и песмом распаљивати духове у бој. Он је био друг великог Хектора, кога је пратио у бојеве с трубом и копљем. Пошто је Ахил убио Хектора, он се био придружио не мање добром Дарданцу Енеји. Али једног дана он узе, безумник, да дува на мору у шупљу шкољку и стаде изазивати богове, да се огледају с њим у певању. Онда га његов супарник Тритон, ако се може веровати причи, дочепа и удави у запенушеној води између стена. Сви се исплачу над њим, а особито Енеја. За тим похитају, да изврше заповести Сибилине и подигну ломачу до

[1] Јер несахрањен леш је нечист.

неба високу. Отиду у стародревну шуму, скровиште дивљих животиња, па стану обарати борје и храстове (одјекују гором секире!), цепати клиновима грдна стабла јасенова и церова, и котрљати их низ брда. Међу првима је Енеја, он соколи другове и ради као и они. У исто пак време, гледајући огромну шуму, у својој тужној души он се моли овако: „О, кад би нам се сад у овој великој шуми нешто показала она златна грана! Јер све што је о теби рекла, Мизене, пророчица, било је, авај, и сувише истина“. Тек што то изрече, кад али две голубице слетеше баш преда њ с неба и спустише се на зелену траву. Онда јунак позна материне птице[1] и весело стане се молити: „Будите ми вође и хајдете по ваздуху к шуми, где та златна грана баца сенку на плодну земљу. А и ти, богињо и мајко, буди ми на помоћи“. Тако рече, па стаде, гледајући, шта ће оне и куда ће.

Оне полете, измакну докле допире поглед њихових пратилаца, па се зауставе и кључају шта нађу за јело. И тако све, док не стигну до ждрела авернског, у ком се осећа тежак задах. Онда се спусте на једно дрво, између чијих се грана блиста једна од злата. Та златна грана на сеновитом храсту изгледаше и шушташе својим металним лишћем на благом ветру као оно имела, која се виђа зими на другом дрвету са својим новим зеленим лишћем и жутим као шафран родом. Чим је спази, Енеја је шчепа и лакомо откине, па је однесе у пећину пророчици Сибили.

Дотле Тројанци оплакују на обали Мизена и указују последњу почаст његову пепелу. Најпре начине једну голему ломачу од боровине пуне смоле и храстовине, па је онда покрију са свих страна тужним венцима. За тим наместе испред ње неко-

[1] Голуб је био посвећен Венери.

лико кипариса, а озго је украсе светлим оружјем. Док то једни раде, дотле други греју воду у тучним судовима на ватри, па купају хладно тело и мажу га. После тога, уз кукњаву, положе покојника на одар и покрију га пурпурним покровцима. На послетку неколицина дођу под ломачу и потпале је буктињама, одвраћајући очи од ње, по обичају предака. Гори дрво а с њиме и силан тамјан, утроба од жртава и уље, изливено из крчага, па и сами крчази. А кад се све претвори у пепео и кад се пламен утиша, попрскаше остатке и жедни пепео вином и покупе кости. Све то Коринеј метне у једну урну од туча, па онда обиђе три пута око својих другова, шкропећи их плодоносном маслиновом гранчицом, умоченом у чисту воду, очисти их тако и изусти последње речи[1]. За тим Енеја подигне јунаку, где је спаљен, хумку, на коју метне његово оружје, весло и трубу, под високим брдом, које се по њему сад зове и вечито ће се звати Мизен.

Пошто то учини, Енеја похита, да изврши и остале Сибилине наредбе. Бејаше једна висока и страшна пећина, са широким отвором, коју је окружавало једно црно језеро и једна мрачна шума и преко које не може без опасности прелетети ни једна птица, јер на њену црну чељуст куља и к небу се диже некаква ужасна пара. [Зато су Грци то место назвали Аорнос]. Ту свештеница доведе четири јунца, црна по леђима, излије им на чело вина и ишчупа неколико длака између рогова, па их баци (то се прво жртвује) на свету ватру, призивајући Хекату, која је силна и на небу и у доњем свету. Онда други забоду нож јунцима у грло и ухвате њихову млаку крв у зделе. Сам Енеја заколе мачем црноруно јагње у част матери Еуменида[2] и

[1] „Можеш ићи“.

[2] Ноћи.

њеној великој сестри,[1] а теби, Прозерпина, јаловицу краву. За тим он подигне краљу стигијском олтар, на ком ће се ноћу жртвовати, метне на ватру све месо од јунаца и стане сипати на њихове утробе масно уље. А кад сунце баци прве зраке, стане земља под ногама рикати, врхови планина почну се кретати, а пси заурлају у мраку. То је богиња[2] долазила. Онда пророчица повика: „Склоните се, склоните се далеко, непосвећени[3], изиђите сасвим из шуме, а ти, Енеја, пођи на пут и исучи мач из корица. Сад треба храбрости и јуначко срце“. Тако рече, па као у лудилу јурну у отворену пећину. А Енеја пође јуначки у стопу за њом, за својим вођем.

О богови, који владате над душама покојничким, и ви, неме сенке, и ти Хаосе и Флегетоне, и ви места где је увек мир и мрак, допустите ми, да кажем што сам чуо, нека ми је слободно открити ствари, које су сакривене дубоко под земљом у мраку.

Ишли су по мраку (око њих ништа друго нема осем ноћи), кроз празно и пусто[4] царство Дитово. Такав је мрак у шуми при несигурној и слабој месечевој светлости, кад Јупитар покрије небо сенком и кад црна ноћ одузме стварима боју. Пред самим предворјем и на самом уласку у Орково ждрело леже на својим постељама жалости и гриже савести; ту станују и бледе болести, тужна старост, страх од глади, глад која наводи на зло, гадна оскудица, све прилике ужасна изгледа, па насилна смрт и невоља, отупелост,[5] сродница смрти,

[1] Земљи.

[2] Хеката.

[3] Они који помажу при жртвовању.

[4] У ком има живих створова.

[5] Отупелост услед претеривања у чулном уживању.

и рђава задовољства. Према уласку опет станују убитачни рат и Еумениде (њихова је ложница од гвожђа) и луда неслога, која има косу од змија и у њој крваве траке. У средини предворја шири прастаре гране голем сеновит брест, на ком живе, како се прича, празни снови, по један под сваким листом. Ту су осем тога још многа различна чудовишта: Кентаури, на уласку у Орк, Скиле, Бријареј са сто руку, лерњанска хидра која страховито шиче, Химера која бљује ватру, Горгоне и Харпије и Геријон с три тела. Уплаши се Енеја гледајући ове прилике, па извуче мач и управи га на оне које пођоше к њему. И, да му пратилица не помену, да су то душе које имају само облик човечји, али не и тело, он би јурнуо на њих и ударао би у залуд мачем по сенкама.

Одавде полази пут, који води к реци Ахеронту. Она је мутна, врн дижући муљ с пространог дна и бљује песак, који јој долази из Кокита. Ту воду чува грозни Харон с неочешљаном белом брадом, с пламеним очима, с прљавим огртачем, који везан чвором виси о рамену. Он сам тера своју зарђалу лађу чакљом и једрилима, и на њој вози уз реку лешеве; истина, стар је, али је његова старост као у опште старост у богова: чила и свежа. К њему јури велика гомила, расута по обалама: жене и људи и велики јунаци, деца и неудате девојке и младићи, које су положили на ломачу пред очима њихових родитеља. Има их, колико падне лишћа у шумама при првој јесењој хладноћи или колико се скупи птица с мора на обали, кад их зима натера, да беже преко мора у топлије крајеве. Оне стоје и све моле Харона, да превезе прво њих, пружајући руке и жељне да пређу на другу обалу. Али суморни возар прима сад ове, сад оне, а остале тера далеко од воде. Зачуди се Енеја том метежу и, дирнут, рече: „Реци ми, о девојко, што јуре ови

к реци? Шта траже ту душе? Зашто једне морају да се одмакну од обале, док друге секу веслима модру воду?“ Овако му одговори остарела свештеница: „Сине Анхизов, истинити сине Венерин, ти гледаш дубоку бару Кокит и реку Стикс, у коју богови не смеју криво да се закуну. Ова гомила што је видиш, то су душе бедних људи, које није имао ко сахранити; возар пак, то је Харон; на послетку они, који се превозе, то су душе покојника, који су били сахрањени. Нико не може прећи на ону страшну обалу и пребродити ову реку која потмуло хучи, ако му се кости не спусте у гроб. Стотину година лутају душе несахрањених покојника и лете по овим обалама; тек после тога допусти им се, да дођу на воду, за којом тако чезну“. Заустави се Анхизов син, разне му мисли пролазе кроз главу, а срце му се ражали над таквом судбином. Гледа тужна Леукаспа и жалосна Оронта[1], заповедника ликијских лађа, које је, кад су пловили од Троје, заједно с лађама потопио ветар, па су остали без погребних почасти.

Ено тамо опет корача крманош Палинур, који је ту скоро, идући из Либије, док је посматрао звезде, пао на пучини с крме. Чим Енеја опази у гомили сенака његово тужно лице, он га ослови овако: „Палинуре, који те је то бог отео нама и потопио усред мора? Реци ми. Јер је мени Аполон, који ме раније није никад преварио, рекао, да ћеш прећи преко мора здрав и читав, и прорекао, да ћеш доћи у аузонску земљу. Зове ли се то одржати реч?“ На то ће он: „Војводо Анхизовићу, нити је тебе преварило пророчанство Фебово, нити је мене које божанство утопило у море. Нешто силно тргну и ишчупа крму, коју сам држао управљајући лађом, и ја се стрмоглавих повукавши и

[1] Г. спев први, стр. 4.

њу са собом. Кунем се суровим морем, да се за себе нисам толико бојао, колико за тебе: да твоја лађа без крме и крманоша не пропадне у таласима, који се стадоше дизати. Три ме је бурне ноћи носио бесан ветар по пространој пучини; тек четвртог дана опазих Италију с врха једног таласа. Стадох се примицати полако копну, и већ сам био изван опасности од мора, кад али ме тамошњи свирепи људи онако тешка, у мокру оделу, док сам се ја хватао за храпаво стење, нападоше с мачевима, мислећи да ће наћи код мене богат плен. Сад ме таласи и ветрови бацају час на обалу, а час опет у море. Него, непобедни јуначе, тако ти веселе сунчеве светлости и ваздуха, тако ти родитеља, тако ти Јула, у кога се толико надаш, спаси ме ових невоља: или поспи тело моје, које ћеш наћи у Велијском Заливу, земљом[1] — то можеш — или, ако има начина, ако ти који покаже богиња мајка — јер ја не верујем да се спремаш бродити преко овако велике воде и реке Стикса без воље богова — пружи ми несрећнику десницу и преведи ме преко таласа, да барем мртав отпочинем на миру". Тако рече, а на то ће му пророчица: „Од куда теби, Палинуре, та богомрска жеља? Зар ти, и ако ниси сахрањен, да видиш стигијске воде и реку грозних Еуменида, и зар без божје заповести да пређеш на другу обалу? Махни се наде да ћеш моћи молбама изменити судбину, коју су ти богови доделили. Него чуј и памти што ћу ти казати, и што ће ублажити твоју несрећу. Становници градова, који су у суседству залива Велије, нагнати страхотама, што ће им послати небо, даће покоја твојим костима, начиниће ти могилу и приносиће на њој жртве[2]. Још

[1] Кад се не може ко сахранити, довољно је и то.

[2] Луканију, област у којој је Велија, стане пустошити страшна куга. Становници добију одговор од пророштва

ће се то место за вечита времена звати по твом имену".[1] Тим речима она растера његове бриге и из његова жалосна срца одагна мало бол; он ужива, што ће се тај крај назвати по њему.

После тога Енеја и пророчица продуже започети пут и примакну се реци. Кад возар спази са ст гијске воде, да они иду кроз нему шуму и да се крећу к обали, он их стане грдити овако: „Ти што наоружан идеш к нашој води, био ко био, говори, што долазиш, и одмах стани. Овде станују сенке, сан и ноћ која успављује, а живе људе није слободно возити у стигијском чамцу. Ја сам и за то, што сам примио Алкејевића, Тезеја и Пиритоја, искусио не малу казну, ма да су они били, како се прича, синови богова и непобедни. Први је шчепао руком чувара доњег света[2] (који је сав дрхтао), везао га, па га одвукао од престола самог Плутона[3]; а друга су двојица напали на Дитову госпођу[4] и хтели је одвести из њене ложнице". На то одговори пророчица амфрисијска ово неколико речи: „Немој се узнемиривати; ми не долазимо ни с каквом рђавом намером нити хоћемо оружјем да учинимо какво насиље. Нека големи вратар у својој јазбини вечито лавежем плаши сенке без крви, нека чедна Прозерпина вечито остане у стричевој[5] кући. Ово је Тројанац Енеја, чувен с љубави према родитељу и с јунаштва, и он силази к свом оцу у дубине Ереба. Али, ако те толико синовља љубав

да ће куга престати, кад они умире Палинурове мане. Зато му они подигну гроб.

[1] Један рт близу Велије назват је по Палинурову имену

[2] Кербера.

[3] Куда се он у страху био склонио.

[4] Прозерпину.

[5] Плутоновој.

не дира, а ти погледај ову гранчицу“, и показа му гранчицу, коју је крила под хаљином. На то се стиша Хароново срце, које је кипело од гнева. Пророчица није морала рећи више ни речи, и подземни возар, гледајући задовољен у гранчицу коју толико времена не беше видео, окрене црну лађу и пође к обали. Ту истера душе, што је возио, с клупа, на којима су седеле, испразни чамац и прими у њ џиновског Енеју. Зајеча чамац исплетен од прућа под теретом и многа вода покуља у њ[1]. Ипак Харон превезе здраве и читаве и Енеју и пророчицу преко реке и искрца их на обалу, покривену прљавим муљем и зеленим песком.

У овом царству хори се лавеж големог Кербера с тројим устима, који лежи у пећини својој. Видећи, да му се вратови, покривени змијама, почињу кострешити, пророчица му баци један колач, направљен од меда и од мађијских трава, које имају моћ да успавају. Он, гладан, разјапи сва троја уста и шчепа га, па се одмах простре по земљи и испуни својим големим телом пећину. Пошто тако заспа чувар доњег света, Енеја остави брзо обалу реке, преко које се никад нико не враћа натраг, и дохвати се улаза.

Одмах на самом уласку чу он, где вриште и плачу душе мале деце, коју је суђени дан отргао од сисе и вргнуо у горку смрт, пре него што су окусила сласт живота. До њих бејаху они, који су невини осуђени на смрт. Ова места даје Миној са својим помоћницима, које сам изабере коцком. Он сазива душе пред тај суд и, кад се оне скупе, испитује их о њихову животу и злочинству. Одмах до њих налазе се јадници, који су се убили својом руком, не што су били учинили какву кривицу, него што им је живот био постао мрзак. Како би се

[1] Јер је потонуо дубље но обично, а горњи део његов није покривен кожом.

они сад радо вратили на земљу и пристали да сносе сиротињу и раде тешке послове! Али то не може бити и то им не да грозна и тужна река Стикс, која девет пута препречава пут из горњег света у доњи. Недалеко одатле шире се на све стране поља, која се зову плачевна. Ту станују, скривени у шуми од мирта, и шетају по усамљеним стазама они, које је убила немилостива и свирепа љубав; јади их ни после смрти не остављају. Ту Енеја виде Федру и Прокриду и тужну Ерифилу, која показиваше ране, што јој беше задао њен син, и Еуадну и Пасифају; њих прате Лаодамија и Кенеј, који је некад био младић, а сад је жена, као што је био и првобитно. Међу њима лута по тој великој шуми Феничанка Дидона с још свежом раном. Кад јунак Тројанац дође до ње, и кад је познаде у мраку (он је види, као оно човек кад види или мисли да види прву четврт месеца, како се диже кроз облаке), он пусти сузе и рече јој нежно: „Несрећна Дидона, дакле је истина да си се пробола мачем и да си умрла? Авај, дакле ја сам био узрок твојој смрти? Кунем ти се звездама и вишњим боговима, кунем ти се и подземним боговима (ако таква заклетва нешто вреди),[1] ја сам, краљице, против своје воље отишао с твоје обале. То сам учинио на заповест богова, који су ми наредили да идем, ево, и кроз ове сенке, по овим местима, пуним трулежи, и овој дубокој ноћи. Ја нисам могао веровати, да ће ти мој одлазак задати толики бол. Стани и немој бежати од мене! Зашто бежиш? То је последњи пут, што ми судбина допушта да с тобом говорим“. Тим речима Енеја покушаваше да је ублажи, и лије сузе. Али она не диже очи на њега, гледа љута у земљу и на његове речи не мења се у лицу, баш као да ту стоји комад твр-

[1] Ако подземни богови кажњавају лаж.

да камена или марпеске стене. На послетку јурне и побегне у сеновиту шуму, где је дочека њен негдашњи муж Сихеј и где јој он враћа љубав љубављу. Њена судбина јако дирну Енеју и он је дуго прати очима, лијући сузе и жалећи је.

За тим он пође даље и стигне на крај пољâ, где се налазе душе славних јунака. Ту му изиђе на сусрет Тидеј, ту чувени Партенопеј и бледи Адраст, ту он опази Дарданце, које толико оплакују на горњем свету и који су пали у боју: Глаука, Медона, Терзилоха, три Антеноровића, Полибета, свештеника Цереринога, и Идеја, који и мртав тера кола и држи оружје. Кад их Енеја виде све, он заједца. Они га опет опколе с десна и с лева, па им није доста да га само гледају, него застајкују код њега, приближавају му се и запиткују, зашто је дошао. А кад јунака и његово светло оружје опазише војводе данајске и Агамемнонове фаланге кроз мрак, њих обузе голем страх, па једни окретоше леђа, као што су учинили некада, кад побегоше на лађе, други хтедоше кликнути, као што се кличе у боју, али их глас издаде и једва се чу.

Ту Енеја виде и Дејфоба Пријамовића, свега страховито исечена и по лицу и по обема рукама, без ушију и носа. Јадник, боји се да приђе Енеји и крије своје срамне и страшне ране. Једва га позна Енеја таквог, и онда му прозбори гласом, који је он познавао, овако: „Јуначе Дејфобе, од старинске Теукрове лозе, ко те је тако грозно унаказио? Ко се усудио тако с тобом поступити? Оне ноћи, која је била последња за нас, ја сам био чуо, да си ти убијао Пелазге, док се ниси уморио и да си онда пао на гомилу мртвих непријатеља и ту остао. Ја сам ти онда подигао празан гроб на ретејској обали и три пута сам гласовито узвикнуо манима: „Збогом.“ Тој хумци дао сам твоје име и на њу сам метнуо твоје оружје. Али тебе,

пријатељу, нисам могао спазити и при поласку из отаџбине положити те у земљу твојих отаца.“ На то ће Пријамовић: „Пријатељу, ти ниси ништа пропустио учинити за свог погинулог Дејфоба и за сенку његову. У ове муке мене је бацила моја судбина и грозна Јелена; ово су спомени од те клете жене. Ти знаш (тог се мораш добро сећати), како смо провели ону последњу ноћ у весељу, мислећи да смо се спасли. Кад довукоше оног кобног коња с пуно војника у трбуху у пергамску тврђаву, она скупи, тобоже, коло баханткиња и прође кроз варош, вичући с њима „еуое“[1], тобоже да прослави срећни догађај, а у ствари да извиди улице, па онда да дâ Динајцима с врха тврђаве запаљеном буктињом знак да дођу. Свладан бригама и сањив, ја бејах легао у своју несрећну ложницу, и ту заспао слатко и дубоко као мртав. Онда моја красна жена уклони све оружје из куће и извуче ми испод главе верни мач, па отвори врата и позва унутра Менелаја, мислећи ваљда, да ће му тиме учинити велику услугу и да ће на тај начин моћи да покаје старе грехе. Шта ћу ти даље причати? Њих двоје и са њима Еоловић,[2] који их бадри, рупе унутра. Богови, казните на сличан начин Грке, ако ја имам право, да вас то молим. Него деде, испричај сад ти мени, шта је тебе, жива, довело овамо. Је ли те то море бацило овамо или долазиш по заповести богова или те нека невоља гони, да дођеш у ово тужно, блатњаво место без сунца?“ Док се Енеја тако разговара, Зора[3] беше већ прешла на својим ружичастим колима са четири коња половину свог небеског пута. Он би можда и цело време провео у оваквим разговорима, да га пра-

[1] Ијују!

[2] Одисеј, унук Еолов.

[3] Сунце.

тилица Сибила не опомену, рекавши му: „Енеја, ноћ се приближава, а ми проводимо часове плачући. На овом месту пут се рачва на двоје: десни крак води двору великог Дита и њим ћемо ми у елисејска поља, левим се опет иде у Тартар и места, где рђави издржавају своје казне.“ На то ће Дејфоб: „Велика свештенице, немој се гневити: ево, ја ћу отићи и вратићу се својима у мрак. Иди, иди, дико наша, и буди боље среће но ми.“ Рече само толико и пође.

Онда се Енеја обазре и одмах опази лево под једном стеном широке дворе, опасане троструким зидом, и огњену реку Флегетон, где јури брзо око њих и ваља камење с великом хуком. Према њему је голема капија са стубовима од тврда челика, те је не може да разбије никаква сила људска, па ни сами небески богови. На тој капији диже се у висину једна гвоздена кула, а на улазу у њу седи, будна дан и ноћ, Тисифона, у задигнутој крвавој хаљини, и чува предворје. Из тих дворова чују се јауци, свирепи ударци и звекет гвоздених ланаца које вуку несрећници. Застаде Енеја и престрављен том лармом устеже се да иде даље. „О девојко, реци ми, какве су кривице учинили ови несрећници унутра и каквим их казнама кажњавају? Какав је то јаук што се диже у вис?“ Онда пророчица проговори овако: „Славни војводо теукарски, онај, који је невин, не може прекорачити овај грозни праг, али мене је сама Хеката, кад ме је поставила за чуварку Авернског гаја, провела свуда и по тим дворовима и показала ми како богови кажњавају. У овом грозном царству влада Радамант Гношанин. Он натера сваког (оне, који покушају да га обману, он кори оштро) да призна кривицу, коју је на горњем свету успео био да сакрије, и коју мора покајати после смрти. Одмах за тим осветница Тисифона бичем стане шибати кривце.

Уз то им се руга, пружа на њих страшне змије, које држи у левој руци, и зове у помоћ своје ужасне сестре. Тек после тога отварају се проклета врата, која воде у Тартар, са страшном шкрипом. Видиш ли, какав чувар седи пред предворјем? Каква прилика чува праг? Унутра има једно још бесније чудовиште, једна голема хидра с педесет црних чељусти. Тек иза тога долази сам Тартар, који иде стрмо у дубину два пута толико, колико има до етарског Олимпа.

На самом дну те провалије ваљају се Титани, деца Земљина, које је у њу вргао Јупитар муњом. Ту сам видела и два Алојевића џиновска пораста, који су покушали рукама разбити небо и Јупитра изагнати из његовог олимписког царства. Видела сам и Салмонеја, где сноси своју страшну казну зато, што је подражавао громовника Јупитра. Он се возио на колима с четири коња, машући једном буктињом, кроз грчки народ у самој Олимпији[1] у триумфу и тражио је, да му се указују почасти као неком богу. Лудак! Мислио је да подражава грмљавину и муњу, која се не да подражавати зврјањем тучних кола и топотом коња с тврдим копитама. Али свемогући отац хитну стрелу (а не димљиву буктињу) из густих облака и стрмоглавце га баци. Опазих и Титија, сина опште матере,[2] земље. Његово се тело пружило преко читавих девет јутара земље и у његовим грудима станује један јастреб, па му својим кукастим кљуном чупа без престанка јетру и утробу, али их не може појести, јер што поједе, то опет израсте. Што ћу помињати Лапите, Иксиона и Пиритоја? Изнад њих стоји једна црна стена, која се чини као да ће сваки час пасти на њих, а пред њима блистају се високе позлаћене софе и

[1] Ту је Јупитар највише поштован.

[2] Она све рађа.

столови с раскошним царским ђаконијама. Али близу њих седи најстрашнија међу Фуријама и не дâ, да они рукама додирну штогод. Чим се примакну, она устане, замахне својом буктињом и загрми на њих. Ту су и они који су за живота мрзели своју браћу или злостављали родитеља или преварили клијента, даље, они који су лежали на благу што су га стекли, а својима нису ништа давали (њих има највише), они који су убијени због прељубе, који су прекршили верност према свом господару и дигли оружје на њега. Сви, ту затворени, чекају казну. Но немој тражити да сазнаш, какве казне очекују те несрећнике, и какво их је злочинство вргло у ове беде. Једни ваљају голем камен, други су везани за паоце од точкова и висе тако. Несрећни Тезеј седи и седеће вечито, а бедни Флегијас опомиње сенке, довикијући им овако: „Нека вам моја несрећа послужи за поуку, да не треба презирати правду и богове“. Овај овде је продао отаџбину за злато и наметнуо јој тиранина, онај тамо доносио је и укидао законе за новац, а онај трећи ушао је у ложницу своје кћери и оскврнио је. Сви су учинили какав велики грех. Да имам сто уста и сто језика и гвозден глас, ја не бих могла побројати и наименовати све врсте казне“.

Пошто то рече стара Фебова пророчица, она дода: „Али сад хајде, пођи и доврши започети посао. Пожуримо се; ено видим зидове, које су Киклопи направили у својим ковачницама, ено и тамо према нама капије на свод. Ту ми има да предамо дар наш“. Рече, и одмах пођу тамо мрачним путем. Иду напоредо, хитају да пређу простор који их раздваја, и на послетку дођу к вратима. Онда Енеја уђе на њих, пошкропи се светом водом и закачи гранчицу за праг.

Пошто испуне тако дужност према богињи, они дођу у дивне зелене шуме где влада срећа,

радост и блаженство. Ту има у изобиљу етра, а све је обавијено једном ружичастом светлошћу, коју дају елизијско сунце и звезде. Ту се једни на трави занимају гимнастиком или се на жутом песку хрву. Други играју коло и уз то певају. И сам трачки свештеник[1] у дугој хаљини удара сад прстима, а сад опет маљицом од слонове кости, у лиру са седам струна и измамљује јој складне гласове. Ту су и потомци Теукрови, срчани јунаци, Ил, Асарак и Дардан, оснивач Троје: дивни људи, рођени у боља времена. Мало даље Енеја опази неко оружје и кола, и гледа их с дивљењем. Копља забодена у земљу, а коњи без узда пасу овде и онде по пољу. Они који су за живота волели кола и оружје и сјајне коње, воле их и овде. За тим он опази, десно и лево, друге, где се по трави часте и певају веселе песме у част Аполонову у мирисавој ловоровој шуми, одакле извире река Еридан, па излази на горњи свет (и ту тече богата водом кроз шумовите крајеве). Овде су они, који су борећи се за отаџбину допанули рана, свештеници, који су били за живота увек честити и побожни, песници, који су певали песме достојне Феба, они, који су својим уметничким радовима украсили живот људски, они, који су учинили какво доброчинство, те су заслужили, да их се људи сећају. Сви они имају око главе једну траку белу, као снег. Опкољена са свих страна њима, рече им Сибила обраћајући се особито Музеју, који стојаше посред њих и надвишаваше све својим растом, ово: „Реците нам, о срећне душе и ти, божанствени песниче, где се овде налази Анхиз? Због њега смо ми дошли и прешли велике еребске реке“. На то ће јој јунак одговорити с ово неколико речи: „Нико нема овде одређена места; сви ми станујемо по сеновитим

[1] Орфеј.

шумама, по зеленим обалама и ливадама које освежавају потоци. Али, ако вам је баш тако стало да га нађете, хајдете преко овог брда, па ћу вам ја показати пут, којим ћете без муке стићи к њему". Рече, па пође пред њима и показа им озго с брда једну дивну равницу. Они пођу низ брдо к њој.

У исто време отац Анхиз разгледаше с великом пажњом у дну једне зелене доље душе, које има да иду на горњи свет. Баш је он посматрао своје драге потомке, размишљајући о њиховим судбинама, доживљајима, наравима и ратним делима, кад али спази Енеју, где се упутио преко траве к њему. Обе руке весело пружи к њему, проли сузе низ образе и овако му проговори: „Дошао си на послетку; твоја љубав према родитељу, као што сам се надао, савладала је тешкоће овог мучног пута. Дакле могу, сине, да ти видим лице, да чујем твој глас и да ти говорим? Ја сам се надао овоме, бројао сам дане, кад ћеш доћи, и ето нисам се преварио. Колико ли си путовао по земљи и по мору, дете моје, кроз какве ли си све опасности прошао, док си дошао до мене! Колико сам се бојао, да ти се у либијском царству не деси каква несрећа!" А Енеја ће њему: „Родитељу, твоја тужна слика, која ми се јавила више пута, довела ме је к овим вратима, а лађе су ми остале у Тиренском Мору. Дај ми да ти стегнем десницу, дај ми, родитељу, и немој се измицати, да те не могу загрлити". Тако он говори, а лицем му теку потоцима сузе. [Три пута он покуша да обгрли рукама око врата оца и три пута му се његова слика, која је јако личила на лак ветар и крилати сан, измаче из руку].

У том Енеја виде у једном углу те долине једну шуму, чије дрвеће на далеко шушти, и летску реку, која тече поред тих мирних места. По обалама те реке летијаху безбројна племена и народи, као оно пчеле ведрих летњих дана, кад по пољима

иду од цвета до цвета и облећу око белих кринова, а цело поље жубори од њихове зуке. Видевши то изненада, уплаши се Енеја и запита, каква је оно река и који су то људи, што су у гомилама покрили обале. На то му отац Анхиз рече: „Душе, којима је судбина доделила да још један пут живе у људском телу, пију из летске реке воду заборава. Одавна ја то желим, да ти покажем моје потомке, који су међу њима, како би се, заједно са мном, још више радовао, што си нашао Италију". „О оче, зар неке душе иду одавде на земљу и враћају се у тешка тела? Шта ће њима, јадницима, сунчева светлост?" „Рећи ћу ти, сине, и нећу те оставити у неизвесности", прихвати Анхиз и поче му по реду казивати.

„Пре свега знај, да небо и земља, и море, и светла лопта месечева, и друга Титанова звезда[1] имају једну душу, која је расута по целој васиони, чинећи с њом једну целину, и која даје свему живот и покрет. Од ње добивају живот и људи, стока, птице и чудовишта која жива у мору, што се под његовом површином сија као углачан мрамор. Животна снага дакле долази човеку из огњеног етра, који исходи из неба, и према томе, и она је небеске природе, у колико је не ограничава слабо, земаљско и смртно тело. Због тела људи страхују и имају жеље, тугују и радују се, с тога што су у тело, као у какву мрачну тамницу, затворени, њихове душе не погледају на своје небеско порекло. Чак ни кад суђеног дана дође смрт, ни онда душу не оставе многе телесне слабости, које су морале срасти с њом, пошто она дуго живи заједно с телом. Зато оне пате и трпе за некадашње грехе казне. Једне су изложене да их ветрови бију[2] и висе у ваздуху, друге стоје у једном пространом вртлогу

[1] Сунце. Месец и сунце су деца Титана Хиперијона

[2] Ваздух, односно ветар, средство је за очишћавање

и ту им се љаге перу водом, треће се чисте ватром: сваки мора своје да испашта. За тим нас (наш број није велики) пошљу у пространи Елизије и ми станујемо у његовим дивним пољима, док време не скине сасвим нечистоту с наше душе, те остане само чист огњени етар. Кад прође хиљаду година, бог нас позове на реку летску. Ту ми заборавимо све и зажелимо, да се вратимо опет у тела и да дођемо опет под небески свод".

То рече Анхиз, па повуче сина и Сибилу међу сенке, које грајаху, и заузме једно узвишено место, одакле их је могао све редом прегледати и лица им видети. „Сад гледај, рече. Хоћу да ти кажем каква слава очекује у будућности дардански народ, какве ће великане имати италска земља, какви ће сјајни духови наследити наше име и каква ти судбина предстоји.

Видиш оног младића, што се наслонио на копље без гвоздена шиљка[1]. Он ће први изићи на горњи свет и биће први, кроз чије ће жиле тећи тројанска крв помешана са аузонском. То је Албанац Силвије, твоје последње дете, које ће ти у твојим старим годинама жена Лавинија родити и у шуми одгајити. Он ће бити краљ и оснивач велике владалачке лозе, и од њега ће наш народ добити Албалонгу. Онај одмах до њега, то је Прока, дика тројанског племена. За тим долазе Капис, Нумитор и твој имењак Силвије Енеја, који ће се одликовати као и ти и добротом срца, и храброшћу, ако једном добије Албу, да над њоме влада. Какви младићи! Погледај, каква им је снага! Они опет тамо, што, видиш, имају грађански венац од храстовине на глави[2], ти ће основати Номент, Габију

[1] Такво копље давано је победиоцима као особито одликовање за храброст.

[2] Такав су венац добивали они, који би у боју спасли живот једном грађанину.

и Фидену, тврду Колацију на једном брду, па Помецију, Инујев Табор, Булу и Кору. Данас та су места без имена, а онда ће се тако звати.

На престо, који оснује Силвије, сешће и његов потомак Ромул, кога ће родити једна Тројанка од Асаракове крви с Марсом. Видиш ли на његовом шлему две перјанице? Отац му је већ овде дао тај украс, који ће он носити на горњем свету. Ето под његовим окриљем славни ће Рим раширити власт над целим светом, храброшћу задивити и сам Олимп, опасати (једини међу свима градовима) својих седам тврђава зидом и бити плодан јунацима као Берекинтија[1], која иде на коњма кроз фригијске градове, носећи на глави венац, украшен малим кулама, и поносећи се, што је мајка боговима и што има стотину унука, који сви станују на високим небесима.

Сад окрени очи овамо, па погледај твој народ, твоје Римљане. Ту је Цезар и цело Јулово потомство, које има да се успне на небо. Онај човек тамо, то је син божанског Јулија Цезара, Август, који ти је толико пута обећаван. Он ће обновити у Лацији златни век Сатурнов и покориће Гараманте и Индијанце, чија земља лежи изван зодијака и сунчева пута, тамо где Атлас држи на плећима небо са сјајним звездама. Већ сад дрхте каспијске државе, меотска земља и седам Нилових ушћа, очекујући његов долазак, који су им предсказали богови. Толико земље, колико ће он прећи, нису прешли ни Херкул, ма да је убио кошуту с тучним ногама, умирио еримантску шуму и престравио својим луком лерњанску хидру, ни Бах, који је освојио свет пошав с врха брда Низе на својим колима, у која су били упрегнути тигрови с уздама, окићеним виновом лозом. Хоћемо ли после тога оклевати, да прославимо још више своје опробано јунаштво и

[1] Кибела, мати богова.

хоће ли нас страх уздржати, да не изиђемо на аузонску земљу?

А ко је онај тамо даље, што на глави има венац од маслине а у рукама свете утвари? Познајем белу косу и браду краља римског, који ће први дати Риму законе (и тако га поставити на чвршћу основу).[1] Он ће доћи за владаоца великој римској држави из мале и сиромашне Куре. Њега ће наследити Тул, који ће учинити крај миру у свом краљевству и подићи на оружје људе, већ одвикле од триумфâ. Одмах за њим иде Анко, који се и сувише поноси својим пореклом[2] и који већ сада ужива велику народну љубав.

Хоћеш ли да видиш и краљеве Тарквиније и поноситу душу Јулија Брута, који је осветио слободу и повратио оцима снопиће прућа? Он ће први добити конзулску власт и биће први, пред којим ће се носити страшне секире.[3] Он ће осудити на смрт синове своје, што су покушали да дигну буну. Сиромах! Ма какав био суд, који ће донети потомци о овом његовом поступку, он зна само за љубав према отаџбини и према слави. Ено погледај мало даље и Деције, Друзе, страшног Торквата са секиром и Камила, како доноси натраг римске заставе.

А оне две душе, видиш, што имају једнако светло оружје и што се на овом доњем мрачном свету тако лепо слажу, авај! како ће страшан рат водити међу собом, кад се врате на сунчеву светлост, какве ће битке бити и какав покољ направити! Тест[4] ће сићи с алписких висина и из Мо-

[1] Римски краљ Нума.

[2] Он је био унук Нумин.

[3] Пред конзулима, врховним чиновницима код Римљана, носиле су слуге снопиће прућа са секирама, као знак власти над животом и смрћу.

[4] Цезар.

нека, а зет[1] ће водити војску, састављену од племена на истоку[2]. Немојте, децо, немојте да се навикнете на овакве ратове, немојте да окрећете своје силно оружје против отаџбине. Ти, Цезаре, који водиш порекло с Олимпа, ти, крви моја, први је поштеди и баци оружје из руку!

Онај[3] тамо победиће Коринт и потући Ахајце, па ће се онда попети у триумфу на колима на високи Капитолије. Онај опет други[4] разориће Арг и Агамемнонову Микену, уништиће и самог Ејаковића, потомка јуначког Ахила, и тако осветити тројанске претке и оскврњени Минервин храм. А ко тебе, велики Катоне, или тебе, Косе, не би споменуо? Ко би заборавио Грахе или два Сципијона, који ће изгледати као муње у ратовима и који ће уништити Либију; Фабрицијa, који је тако силан, поред све своје сиротиње, или тебе, Серане, који си својом руком сејао? Како ћу, овако уморан, да пратим вас у вашим јуначким делима, Фабији? Ти ћеш, Максиме, својим оклевањем спасти нашу државу. Други народи, верујем, израђиваће савршеније тучне кипове, који ће изгледати као да дишу, вајаће у мрамору живе људе, беседиће боље, умеће мерити путове небеских тела и казивати у напред, кад ће која звезда изићи. Ти, Римљанине, научи владати народима; то ће бити твоја уметност, то, и да дајеш законе, да штедиш побеђене и да савлађујеш оне, који ти се противе!“

Тако је говорио отац Анхиз, па онда рече својим задивљеним пратиоцима и ово: „Погледај

[1] Помпеј.

[2] Из Грчке.

[3] Мумије.

[4] Математичарским штапићем за мерење.

како победнички корача Марцел с оружјем, које је отео од непријатеља и надвишава све друге. Он ће учинити крај великом немиру, који ће настати у Риму, сатрће Пунце и побуњене Гале, и оружје, које ће отети од једног војводе, посветиће оцу Квирину (то ће бити у Риму трећи такав случај)". „А ко је, оче, онај што га прати?" запита Енеја, видећи да с њим иде један младић, дивна лика и светла оружја, али тужна лица и оборених очију. „Је ли му син или какав потомак? Каква је то велика гомила људи око њега? Како је наочит! Али му главу већ обавија црна смрт својом сенком". На то грунуше оцу Анхизу сузе и он поче овако: „Сине, немој тражити да ти причам о страшној несрећи, која ће задесити твоје. Овај ће се младић само појавити на земљи и одмах ће га нестати. Небески богови, вама би изгледао римски род сувише силан, кад би он остао у животу. Како ће се силан јаук разлегати на Марсовом Пољу код Рима за њим! Величанствена ће бити сахрана његова, коју ћеш ти, Тиберине, видети пролазећи поред његовог свежег гроба! Ни на једног свог потомка од тројанске крви неће Латини полагати толике наде, ни с једним се својим сином Ромулове земље неће толико поносити. Авај! он ће се одликовати ретком љубављу према родитељима и отаџбини, биће поштен као наши преци у старо време, и имаће непобедну мишицу. Нико њему не би могао изићи у бој у на сусрет, а да не буде савладан; он би побеђивао, и кад би ишао на непријатеља пешке, и кад би јарао мамузом коња, обучена у пену. Хај, јадни младићу, кад би могао некако раскинути ланце несрећне судбине! Ти ћеш бити Марцел. Дајте пуним рукама љиљана, да тим сјајним цвећем обилно поспем душу свог потомка и да учиним барем ту дужност према њој".

Тако прођу унакрст ова широка поља, покривена маглом, и све прегледају. Пошто је пак Анхиз

провео сина свуда и распламтео му душу, показавши му будућу славу, онда му стане причати о ратовима, које ће водити, о вароши Лауренту и њеном крању Латину, и казивати, како ће опасности, које га чекају, избећи или савладати.

Имају двоја врата, кроз која сан пролази: једна су рожна, и на њих излазе истинске сенке умрлих, друга су направљена од беле и сјајне слонове кости, али кроз њих Мани шаљу на горњи свет само варљиве слике сенака. Говорећи тако, Анхиз допрати сина и Сибилу до ових врата, и онда их пусти на врата од слонове кости. Енеја пође к лађама и врати се к друговима. Одатле отиде право, све поред обале, у луку код вароши Кајете, притера лађе к обали, окрене крме к њој, и онда баци с кљуна котву.

РЕЧНИК

РЕЧНИК

заграда [ ] значи да се речи које су у њој не налазе у најбољим рукописима

А.

Аверно, језеро близу Куме.

Агамемнон, краљ микенски, врховни грчки војвода у тројанском рату. Он је отео Ахилу једну робињу, Бризејиду, и зато се овај ражљути на њега и није хтео више да се бори с Тројанцима.

Агатирзи, једно племе које је живело око реке Мориша (источне притоке Тисине).

Агенор, Мисирац од кога је, по причи, водило порекло феничанско племе. Он је основао Сидон, а Сидон Тир, а Тирци Картагину. Отуда *Агеноров град* — Картагина.

Адраст, краљ у Аргу, један од седморице грчких хероја који су водили тако звани „рат седморице против Тиве".

Ајакс, син Ојилеја, краља Локриде, извукао је по заузећу Троје за косу Касандру из Паладиног храма, и зато му је Палада, кад се враћао у Грчку, потопила лађе, а њега ударила муњом и бацила на једну литицу.

Акант, једна биљка (медвеђа шапа).

Акест, син реке Кримиза (на Сицилији).

Акидалија, надимак Венерин, по извору Акидалији у Грчкој, где су се купале Венерине другарице, Грације.

Акрагас, варош на јужној страни Сицилије.

Актија, рт на западној обали јужне Грчке (чувен с победе цара Августа над Антонијем).

Алба, Алба Лонга, варош у Лацији, недалеко од Рима. Римљани су водили порекло од Албанаца (Албалонжана), јер је Ромул, оснивалац Рима, био син једног албанског краља.

Алојевићи, синови Нептуна и жене Алојеве. Они су хтели да подигну брдо Осу на Олимп, на Осу брдо Пелијон, и онда да нападну на небо, али их Аполон побије.

Алфеј, река у Елиди. Како она више пута понире, постала је прича да се речни бог Алфеј био загледао у нимфу Аретузу и да је за њом дошао чак до Сиракузе, где се она претворила у извор.

Амазонке, једно митско племе у ком је било само жена, на северној обали М. Азије; оне су биле врло ратоборне.

Амброзија, јело богова.

Амик, краљ Бебрика, који се сматрао као најбољи борац у песничању.

Амор, бог љубави, син Венерин.

Амфрис, поток у Тесалији, на ком је Аполон пасао говеда краља Адмета.

Андрогеј, син Минојев. Он на неким атинским играма победи у свима утакмицама, и с тога га убије Егеј, краљ атински. За казну морали су Атињани сваке године слати на Крит по седам момака и седам девојака, које су бирали коцком, и који су бацани пред чудовиште Минотаура. Тог Минотаура убио је један од тих младића, Тезеј, син Егејев, с помоћу Минојеве кћери Аријадне и Дедала.

Андромаха, жена Хекторова.

Антандар, варош на подножју Иде. Она је сазидана тек после тројанског рата.

Антенор, један угледан Тројанац, који је по паду Троје одвео малоазијско племе Хенете у горњу Италију, у област где су доцније становали Венети, и основао варош Падову. *Антеноровићи*, потомци Антенорови.

Анхиз, родио је с Венером Енеју.

Аполон, бог сунца, музике, прорицања, стрељања (отуда „стрелац"). Њему беше посвећен ловор.

Арг, варош у Арголиди, у којој се Јунона радо бавила.

Аргивљани, становници Арга.

Арголида, област на источној обали Пелопонеза, у којој је била варош Арг.

Арктур („медвеђи реп"), најсветлија звезда у једном звезданом јату.

Асарак, син Тројев, дед Анхизов.

Асканије, син Енејин.

Атлас, 1. један џин који на далеком западу држи на плећима небески свод; 2. планински ланац у северозападној Африци.

Атреј, краљ у Аргу и Микени, отац Агамемнонов и Менелајев. Отуда *Атрејевићи* — Агамемнон и Менелај, а *Атрејевић* — Агамемнон.

Атријум, пространа дворана у римској кући, одмах иза предворја.

Африк, југозападни ветар.

Ахерон, река у доњем свету.

Ахил, највећи грчки јунак у тројанском рату.

Аузонија, старо име за средњу Италију. *Аузонци,* становници средње Италије.

Аурора, Зора, мати Мемнонова.

Аулида, место у Беотији, одакле су Грци пошли на Троју и где је Агамемнон принео своју кћер Ифигенију на жртву.

Ауспиције, посматрање птица (на основу тога, како оне једу, лете, певају прорицана је будућност.)

Б.

Баркеји, становници вароши Барке на северној обали Африке према Грчкој.

Бах, бог вина.

Бебрици, племе на северној обали М. Азије.

Бел, 1. краљ Тира; 2. отац Дидонин.

Бола, варош у Лацији.

Бореј, северни ветар као бог.

Бријареј, један од дивова са сто руку, које су богови позвали у помоћ против Титана из доњег света.

Бутрот, варош у Хаонији, у Епиру.

В.

Венера, богиња љубави и лепоте.

Веспер, вечерњача.

Веста, богиња домаћег огњишта. У њеном храму горела је без престанка ватра.

Г.

Габија, варош у Лацији.

Гали, становници северне Италије.

Ганимед, син тројанског краља Троја, леп младић кога је Јупитар уграбио и на небу поставио за пехарника. Дотле је ту службу вршила Јунонина кћи Хеба, и зато је Јунона љута на Ганимеда.

Гараманти, становници данашње оазе Фесан.

Гела, река и варош код ње у јужној Сицилији.

Герион, један шпански краљ, коме је Херкул отео дивна говеда, па с њима дошао у Италију. Он је имао три тела и по шест руку и ногу.

Гете, народ који је некада живео на десној и на левој обали доњега Дунава.

Гетули, народ у северној Африци.

Гиар, острвце близу Дела.

Глаук, морски бог.

Гнос, главна варош на Криту у старо доба.

Горгоне, три страшна женска чудовишта, која имају змије место косе и које својим погледом претворе човека

у камен. Једна се од њих зове Медуза, и Палада на свом штиту носи слику њене главе.

Градив, надимак Марсов: „који јуначки ступа у бој".

Гримије, варош на западној обали М. Азије, где је био један гај и у њему храм Аполонов.

Д.

Данајци. Тако се зову Грци по Мисирцу Данају, који је, по причи, основао Арг.

Дарданија, тројанска држава. *Дарданци,* Тројанци, названи тако по свом претку Дардану, сину Јупитровом.

Дедал, чувен вештак, саградио је лабиринат.

Дејфоб, син Пријамов, најхрабрији Тројанац после Хектора. По смрти Парисовој он добије Јелену за жену. Јелена пође за њега против своје воље, и, кад су Грци продрли у Троју, изда га Менелају.

Дел, острво у Јегејском Мору, родно место Аполоново. Прича се, да је оно пре Аполонова рођења пливало по мору, и да га је тек тај бог утврдио за једно место.

Децији. Деције Мус, Римљанин, жртвовао се, да би Римљани победили, у једном боју год. 340 пре Хр., син његов год. 293, а унук год. 279.

Дидимаон, неки уметник.

Дијана, богиња месеца и лова. Она се није удавала и зато се често зове „девица". Дијана, као Хеката, има три лица.

Диктејска земља, Крит, по брду Дикти.

Диомед, краљ од Арга, под Тројом после Ахила најхрабрији међу Грцима. Он је једном ранио Енеју и Енеја би тада погинуо, да није било Венере да га спасе; том приликом он рани и Венеру. После пада Троје Диомед буде прогнат из Арга и дође у Италију, у земљу Даунâ, где га тамошњи краљ Даун лепо прими и после, за помоћ коју му је био указао у рату с Месапима, да му кћер за жену и владу над земљом. Диомед је ту подигао неколико вароши, на пример Арпе.

Диона, мати Венерина.

Дит, бог Доњег Света (Плутон).

Долопљани, једно тесалско племе, које је учествовало у тројанском рату.

Дониза, острвце близу Накса.

Дрепан, варош на западној обали Сицилије.

Дриопљани, племе у источном делу Еубеје.

Дулихија, острвце код Итаке.

Е.

Ејаковић, потомак Ејака, оца Ахилова.

Елизије, *елизијска поља*, место где живе душе оних људи који су били за живота добри, честити и ваљани.

Елиса, Дидона.

Енотри, племе које је првобитно живело у средњој Италији. У Вергилија тако се зову и у опште становници Италије. *Енотрија*, земља Енотра, италска земља.

Еол, бог ветра.

Еолија, једно острво у групи Липарских Острва североисточно од Сицилије.

Ереб, бог мрака.

Еридан, једна баснословна река коју прича изједначу е с Падом.

Ерик, 1. син Венерин (и по њој брат Енејин). Владао је у Сицилији, по причи, пре Акеста. 2. Брдо на Сицилији, прозвато тако по њему, јер је, по причи, ту био сахрањен.

Еримант, планина у Аркадији, једне области у северном делу Пелопонеза.

Ериније, богиње осветнице, страшне богиње које кажњавају неправду и злочинства, даље богиње које доносе пропаст, улевају бес, замећу распру.

Ерифила. Њен муж Амфиарај беше предвидео да ће погинути, ако отиде у рат звани „рат седморице против Тиве“, па се сакрије. Али Полиник да Ерифили једну златну огрлицу и она прокаже, где је он скривен. Због тога је убије син њен Алкмеон.

Етар, 1. етар (материја финија од ваздуха, која се налази над слојем ваздуха); 2. небо; 3. ваздух.

Етиопија, земља јужно од Мисира.

Етна, вулкан на Сицилији.

Етолија, област у средњој Грчкој.

Еуадна, скочила је у запаљену ломачу свог мужа, не хотећи га преживети.

Еубеја, велико острво близу Атине. Халкида, једна варош на том острву, основала је Куму у Кампанији, те отуда „еубејска“ Кума.

Еумениде, гл. Фурије.

Еурота, река на којој је била Спарта.

З.

Закинт, острво у Јонском Мору, сад Занте.

Зефир, западни ветар, син Зорин. *Зефири*, благи ветрови.

И.

Ида, 1. једна нимфа; 2. брдо на Криту; 3. брдо код Троје.

Идалија, варош и брег, где је Венера јако поштована, на Кипру.

Идоменеј, краљ критски. Кад се враћао кући из тројанског рата, дигне се велика бура и он се заветује да ће принети боговима на жртву, ако се спасе, оно што му на копну прво на сусрет изиђе. Међутим он сретне најпре свог син. Идоменеј испуни завет, али зато га Крићани прогнају. Онда он отиде с Крита у јужну Италију и ту оснује једну варош код Салента.

Иксион, краљ Лапита. Јупитар га, вели прича, позове за сто богова и он се загледа у Јунону. Због тога он трпи муке у доњем свету.

Илијон, песничко име Троје.

Илирци, становници северозападног дела данашњег Балканског Полуострва.

Инује, пастирски бог.

Ирида, богиња дуге, Јунонина гласница. Као оличење дуге она има надимак „росна".

Итака, острво на западној обали Пелопонеза.

Итачанин, Одисеј, по Итаци, одакле је био родом.

Ј.

Јаспис, један драги камен.

Јелена, жена Менелаја, спартанског краља, чувена с лепоте.

Јуло, Асканије.

Јуније Брут, збацио је последњег краља римског Тарквинија Охолог, што је владао тирански. Присталице Тарквинијеве склопе заверу, да оборе нову републику, и у ту заверу уђу и два Брутова сина. Завера буде откривена, и Брут нареди да се његови синови погубе.

Јунона, прва међу богињама код Грка и Римљана. Надимак „Аргивљанка" има зато, што је особито поштована у Аргу.

Јупитар, врховни бог Грка и Римљана. *Јупитрова птица*, орао, који је том богу био посвећен.

К.

Кајета, приморска варош у Лацији.

Калхант, један грчки пророк у тројанском рату.

Камерина, град на југозападној страни Сицилије. Она је била опасана једним кужним језером. Становници исуше језеро, и ако им је пророштво било поручило да то не чине. Тако они отворе непријатељу пут у варош, те он продре у њу и разори је.

Камило, победио је Гале.

Капитолије, утврђени врх Капитолина, једног од седам брежуљака на којима беше Рим.

Карпатско Море, између Крита и Рода.

Картагина, феничанска варош на северној обали Африке према Сицилији.

Касандра, Пријамова кћи. Њој Аполон беше дао дар прорицања, али кад она није хтела да се одазове његовој љубави, он учини да нико није хтео веровати њеним пророчанствима.

Катон. 1. Катон Старији, чувени римски државник, војвода и књижевник (234—149 пре Хр). 2. Катон Млађи, чувен с карактера и родољубља († 46 год. пре Хр.)

Каулон, варош у приморју јужне Италије.

Квирин. Ромул је добио то име, кад се узнео на небо и постао бог.

Кекропсовићи, Атињани, по Кекропсу, првом краљу у Атини.

Кенеј. Био је најпре женско, Кенида, па га је Нептун претворио у мушкарца на његову молбу. У доњем свету постао је опет женско.

Кентаури, пола људи (предњи део), а пола коњи (задњи део). Иксион хтеде обљубити Јунону, али место ње обљуби облак, који роди Кентауре.

Кибела, фригијска богиња. Зове се још и „велика мати богова“ и „фригијска мати“.

Киклади, група острва у Јегејском Мору.

Киклопи, једнооки џинови на Сицилији. *Киклопско стење*, на ком Киклопи живе.

Килена, брег у северној Аркадији. *Килењанин*, надимак бога Меркура, по Килени, где је био рођен и имао један храм.

Кимотоја, кћи Нерејева, морска нимфа.

Кинт, брдо на Делу.

Кипар, велико острво у Средоземном Мору.

Кирка, чувена чаробница. *Киркино острво*, поред обале Лације (доцније састављено с обалом.)

Кисеј, један трачки краљ, отац Хекубе, Парисове матере.

Китара, цитра.

Китера, острво поред јужне обале Грчке. Држало се да је Венера ту рођена. Отуда *Китерка* — Венера.

Китерон, гл. *Тијаде.*

Клар, варош у западном приморју М. Азије. Ту је Аполон имао један чувен храм с пророштвом.

Кокит, река у доњем свету, „река суза“.

Колација, варош недалеко од Рима.

Кора, варош у Лацији.

Корибанти, свештеници Кибелини, који су при литијама и жртвовању бесно ударали у цимбале и дивље играли.

Коринт, варош на северној обали Пелопонеза.

Корит, доцније Кортона, варош у Етрурији.

Корњача. Стари су се често при нападима на тврђаве покривали штитовима. Војска тако покривена чинила је „корњачу".

Кос, Римљанин, који је убио на мегдану око 430 год. пре Хр. једног краља из Веје (етрурске вароши).

Креуза, прва Енејина жена.

Кримиз, река на Сицилији.

Ксант, река у Тројади (зове се обично *Скамандар)* и у Епиру.

Купидон, бог љубави, Амор, син Венерин.

Кума, варош недалеко од Напуља.

Курети, најстарији становници Крита.

Л.

Лабиринт, зграда на Криту с многобројним тако испреплетаним ходницима, да је из ње било немогућно изаћи.

Лавинија, 1. Кћи латинског краља Латина ; 2. варош (названа тако по њој) у Лацији, недалеко од Рима.

Лаерт, отац Одисејев.

Лаодамија, пошла је својевољно за својим мужем у доњи свет.

Лаомедон, тројански краљ, отац Пријамов, основач Троје.

Лапите, по причи, планинско племе у Тесалији.

Латини, становници Лације.

Латона, мати Аполонова и Дијанина.

Лаурент, варош у Лацији.

Лација, област у којој је био Рим.

Лацинија, рт у јужној Италији. Тако се зове и Јунона, јер је ту имала један храм.

Леда, жена спартанског краља Тиндареја. Родила је с Јупитром лепу Јелену.

Лета, река у доњем свету, из које су мртви пили воду заборава *(летска вода).*

Леукада, острво у Јонском Мору, на западној обали Грчке.

Леуката, предгорје на Леукади.

Либија, област у северној Африци, западно од Мисира.

Либурнија, приморје између Истре и Далмације.

Лијеј, надимак Бахов који значи „који ослобођава брига" (вином).

Ликија, област у М. Азији. *Ликијанци,* становници њени

Ликт, варош на Криту.
Лилибеја, варош на западној обали Сицилије.
Локрани, становници Локриде.
Локрида, област у средњој Грчкој.
Лустар, време од пет година.

М.

Маја, Меркурова кћи.
Максим, чувени римски војвода, који није непријатељу (Ханибалу) никако хтео да изиђе у отворену борбу, него га је оклевањем мучио.
Мани, душе умрлих људи, који су поштовани као божанства.
Марпес, брег на острву Пару; *марпески*, парски.
Марс, римски бог рата. Њему је био посвећен вук. *Марсово Поље*, једно велико поље код Рима.
Марцел. 1. Марко Клаудије Марцел, који је потукао год. 222 пре Хр. Гале и после се успешно борио с Картагињанима. 2. Син Августове сестре Октавије. Он је требало да наследи Августа, али умре изненада у цвету младости. Он је много обећавао и народ је много жалио за њим.
Масиљани, племе у северној Африци.
Мегара, варош близу Сиракузе.
Мелибеја, варош у Тесалији, позната с доброг пурпура.
Мемнон, краљ Етиопије, области јужно од Мисира. Његово оружје сковао је Вулкан.
Меонија, Лидија.
Меркур, бог, гласник богова.
Мигдон, фригијски краљ.
Мизен, рт недалеко од Напуља.
Микена, чувена варош на источној страни Пелопонеза, престоница Агамемнонова.
Микона, острвце близу Дела.
Минерва, Палада. Она није била удата и зато се назива „девицом“, „девичанском“.
Минотаур, пола човек, а пола бик, чудовиште које је прождирало људе (гл. Андрогеј).
Мирмидонци, једно тесалијско племе којим је владао Ахил.
Монек, рт у северозападној Италији.
Музе, богиње поезије.
Музеј. По причи он и Орфеј били су најчувенији певачи код Грка у најстарије време.

Н.

Накс, острво у Јегејском Мору.
Нарикс, варош у Локриди.

Нектур, пиће грчких и римских богова.

Нептун, бог мора. Он има надимак Јегејац, јер су му двори, по причи, у Јегејском Мору. „Нептунова“ зове се Троја зато што је Лаомедону при грађењу Тројиних градских зидова помагао Нептун.

Нерејиде, кћери Нереј**еве**, њих педесет, морске нимфе. Мати њихова звала се Дорида.

Нерит, северни део Итаке (у Вергилија као засебно острво).

Низа, брдо у Индији. Одатле се Бах кренуо у свет.

Нимфе, женска нижа божанства. Има их много врста (речних, пољских итд.) и неке су самосталне, а неке прате виша божанства (Јунону итд.).

Номент, варош близу Рима.

Нумиде, племе у северној Африци.

Нот, јужни ветар, син Зорин.

Нумитор, краљ у Алби, дед Ромулов.

О.

Одисеј, један од најзнатнијих Грка у тројанском рату познат особито с лукавства.

Олимп, високо брдо у Тесалији, на ком, по мишљењу старих Грка, становаху богови.

Олимпија, место у западном Пелопонезу, где је особито слављен Јупитар.

Оргије, гл. Тијаде.

Ореиде, брдске нимфе.

Орест, син Агамемнона и Клитемнестре. С тога што је Клитемнестра убила Агамемнона, он убије њу, да освети оца. Због тога су га гониле Фурије.

Оријон, син Нептунов, голем џин, по смрти увршћен међу звезде. У вези с појавом те звезде (лети) и заласком њеним (зими) појављују се страшни ветрови.

Орк, бог подземног света и подземни свет.

Ортигија, старо име острва Дела.

Орфеј, по причи, чувен певач грчки у најстарије доба. Кад му је умрла жена, од змијињег уједа, он је сишао у доњи свет и успео је умолити Плутона да допусти, да је одведе натраг на горњи свет. Али на путу он се обазре на њу, а то није смео учинити, и она се мораде вратити натраг.

П.

Палада, Атина, Минерва, богиња мудрости, вештина и рата.

Паламед, потомак краља Бела. Он открије да се Одисеј прави суманут, да не би ишао у рат на Троју, јер кад му је метнуо сина Телемаха пред плуг, Одисеј подигне плуг. Одисеј га због тога омрзне и на послетку дође му главе. Он закопа у његовом шатору једно благо, за тим га оптужи за њега и Паламед буде каменован.

Пандар, чувени стрелац, који је, по заповести Атининој, пустио своју стрелу на Менелаја и тако покварио углављени савез између Грка и Тројанаца.

Панопеја, једна Нереида.

Пантагија, речица на источној обали Сицилије.

Пар, острво у Јегејском Мору. Чувен је парски мрамор.

Парис, син тројанског краља Пријама. Он је украо лепу Јелену и тако изазвао тројански рат.

Парке, три богиње, од којих једна држи преслицу, друга преде, а трећа сече ножницама конац човечјега живота.

Партенопеј, један од седморице који су ишли на Тиву.

Пасифаја, жена Минојева, мати Минотаурова.

Патавија, дан. Падова.

Паф, варош на острву Кипру, посвећена Венери.

Пахин, на најјужнијем рту Сицилије.

Пелазги (пелашки), Грци.

Пелопс. Био је родом из Фригије и одатле је дошао на Пелопонез, који се тако прозвао по њему. *Пелопсови зидови* — Микена.

Пелор, североисточни рт Сицилије.

Пенати, код Римљана, 1) кућни богови, заштитници породице; 2) богови заштитници државе.

Пуни, Картагињани.

Пентеј, тивски краљ. Зато што се противио да се Бах обожава у његовој земљи, тај му бог одузме памет. У лудилу он је видео сунце и Тиву двоструко.

Пентесилеја, једна амазонска краљица.

пеплос, горња женска хаљина код Грка.

Пергам. 1. Троја. 2. Тврђава у Троји.

Петелија, у јужној Италији. Основао је Грк Филоктет.

Пир, Неоптолем.

Пиритој, син Иксионов, краљ лапитски, који је ишао у Доњи Свет с Тезејем (гл. ту реч). Он пати с тога што је хтео да украде Прозерпину.

Племирије, рт на јужној страни Сиракуског Залива.

Плутон, Дит.

Полидор, Пријамов син, кога је отац дететом послао свом зету по кћери Илијони с великим благом

Поликсена, Пријамова кћи, коју је Неоптолем жртвовао, по жељи оца Ахила, на гробу његову.

Полифем, један од Киклопа, кога је Одисеј ослепио.

Полукс, брат Касторов. Та два брата волела су се тако да им је Јупитар допустио, кад је Кастор умро, да наизменце проводе по један дан на Олимпу, а један у доњем свету.

Помеција, варош у Лацији.

Пријам, тројански краљ у време тројанског рата. Кад је његовог сина Хектора Ахил убио, он отиде њему и измоли синовљево тело да га сахрани.

Пурпур, црвена боја.

Прокрида. Пошла је из љубоморе за својим мужем Кефалом у шуму и он је нехотице убије.

Р.

Радамант, један од три судије доњег света (друга су двојица Миној и Ејак).

Рем, брат Ромулов.

Ретеј, рт код Троје.

Ромул, оснивач Рима, први римски краљ. Њега је родила Силвија, кћи албанског краља Нумитора, с богом Марсом. Одојила га је пак једна вучица.

С.

Сабеја, садашњи Јемен или југозападна Арабија.

Салентин, рт у јужној Италији.

Салмонеј, био је толико обестан, да се издавао за Јупитра.

Сам, острво у Јегејском Мору, близу малоазијске обале. На Саму је, по причи, Јунона била одрасла и зато га је јако волела.

Сама, острво код Итаке (доцније се звало Кефаленија).

Сарпедон, краљ Ликије борио се у тројанском рату против Грка и пао је од Патроклове руке.

Сатурн, стари народни бог становника Италије, отац Јупитров, Јунонин, Нептунов, Плутонов итд. Њега прогна Јупитар с неба и он дође у Италију, која је славила под њим свој златни век. *Сатурнова поља* — Италија.

Сатурнија. 1. Јунона, која је кћи Сатурнова. 2. Тврђава на Капитолину.

Сатурније, Нептун, јер је син Сатурнов.

Селинунт, варош на јужној обали Сицилије.

Сенат, тело које је код Римљана у време републике имало највећу државну власт.

Серан, један чувени римски војвода. Кад су му изасланици донели глас да је изабран за војводу, он је баш сејао.

Сигеј, рт близу Троје (северозападно од ње).

Сидон, варош у Феникији.

Сикани, по причи, живели су некада у Лацији, на Тибру, одакле су после отишли на Сицилију. *Сикански* — сицилијски.

Сикулија - Сицилија. *Сикулски* — сицилијски.

Симоент, река у тројанској области.

Сирене, женске прилике које су својим лепим певањем мамиле к себи бродаре, па их упропашћивале. Живеле су на неким малим острвима близу Кампаније.

Сирија, звезда. С његовом појавом (јула месеца) настају жарки дани, испарења, кужне болести.

Сирта, име два залива на северној обали Африке, опасна за бродаре.

Скила, страшно чудовиште које станује у једној пећини на једној стени у Сицилијском Мореузу.

Скилакеј, варош у приморју јужне Италије

Скир, једно острво у Јегејском Мору. *Скирска младеж* — Пирова војска, по том што је Пира довео у тројанску војску, по Ахиловој смрти, са Скира Одисеј.

Спарта, главна варош у Лаконији, најјужнијој области Грчке.

Стикс (придев: стигијски), река или бара у Доњем Свету. Њом се заклињу богови и то је највећа њихова заклетва.

Сцапајона, две славне римске војводе

Т.

Таланат, мера за тежину код старих Грка, око 25 кгр.

Талија, једна морска нимфа.

Тапс, полуострво код Мегаре.

Тарант, приморска чувена варош у јужној Италији.

Тартар, Доњи Свет у опште или Пакао.

Тезеј, гл. Андрогеј. Он је ишао у Доњи Свет да отме Прозерпину. Зато је ту морао непомичан да седи вечито на једној стени.

Телура, богиња земље.

Тетида, морска богиња, кћи Нереја, мати Ахилова.

Теукар. 1. Први тројански краљ, по ком се Тројанци зову Теукри. 2. Син краља од острва Саламине, Теламона. Зато што није осветио брата Ајакса, који је, услед једне неправде што су му је учинили Грци, извршио самоубијство, отац га, кад се врати из тројанског рата кући, прогна. Он отиде Белу, краљу сидонском, који га лепо прими и помогне му да оснује варош Саламину на острву Кипру

Тибар, река на којој је варош Рим.

Тиберин, река Тибар као божанство.

Тива, варош у Беотији.

Тидејевић, Диомед, син Тидеја, краља Етолије, једне области у северозападној Грчкој, један од најхрабријих јунака у тројанском рату.

Тијаде. Тако су се звале жене које су у Тиви, о Баховим свечаностима, пратиле свете утвари, кад би их изнели из храма тог бога и носили на оближње брдо Китерон, кличући бесно, витлајући Баховим штапом (тирзом) и ударајући дивље у таламбасе. Оне су тада изгледале као да су помахнитале. На Китерону опет приређивана су бесна весеља.

Тимав, речица близу Трста.

Тимбрејац, надимак Аполонов, по имену вароши и равнице Тимбре код Троје, где је Аполон имао један храм.

Тиндареј, спартански краљ, отац лепе Јелене.

Тир, варош у Феникији, нешто јужно од данашњег Бејрута.

Тиренци, Етрурци. *Тиренско Море*, поред Етрурије.

Тисифона, једна од фурија, која гони убице.

Титани, дивови који хтедоше оборити Јупитра с престола, али их он победи, Они су били Земљина деца. *Титан*, бог сунца.

Тифеј (и Тифон), једно џиновско чудовиште, које је покушало да збаци Јупитра с престола, али га је он вргао у Тартар или, по другој причи, под Етну.

Тмар, брдо у Епиру, близу чувеног грчког пророчишта Додоне.

Торкват. Он је победио на мегдану једног страшног непријатеља. Осим тога он је погубио свог рођеног сина који је изишао једном непријатељу на мегдан, ма да је Торкват то забранио.

Тракија, област од Балкана до Црног и Јегејског Мора.

Трачани, становници Тракије.

Тривија, Тако се звала Хеката (Дијана), зато што је обожавана (ноћу) на раскршћима. *Тривијино Језеро*, једно језеро у Лацији, где је у близини био један гај и храм Дијанин.

Тријони, велики и мали медвед (звезде).

Тринакрија, („с три шиљка"), старо име Сицилије.

Тритон, син Нептунов, морско божанство. Он иде по мору с морским чудовиштима и на заповест Нептунову свира у једну шкољку и тако утишава или диже таласе. По њему се нижи морски демони зову *Тритони.*

Тритонија, Атина, јер је рођена, по једнима, на језеру Тритониди у Либији, по другима на реци Тритону у

Беотији, једној области у средњој Грчкој, по трећима на послетку, по речи tritó (грчки) — глава, јер је она била рођена из Јупитрове главе.

Троја, варош на северозападном приморју М. Азије, на уласку у Дарданелски Мореуз.

Тројада, област у којој је била Троја.

Тројанци, становници Троје.

Тројило, најмлађи Пријамов син.

У.

Улис, латинско име Одисејево.

Ф.

Фабриције. Пиру, епирском краљу, који беше заратио на Римљане, дође од римске стране као изасланик Фабриције. Пир покуша да га подмити, али не успе.

Фаетон, бог сунца.

фаланга, известан убојни ред код Грка.

Феб, бог сунца, прорицања и свирања.

Федра, жена Тезејева, убила је себе и пасторка свог Хиполита што није хтео да одговори на њену љубав

Фејачани, по причи стари становници садашњег острва Крфа.

Феничани, чувено трговачко племе старог доба, које је живело на источној обали Средоземног Мора и имало својих станица по целој обали тог мора.

Фидена, варош недалеко од Рима.

Филоктет, Грк, убио је под Тројом Париса

Финеј, трачки краљ, коме су, зато што је издао тајне богова, кад год би јео, долазиле Харпије, па му отимале и поганиле јело. После су та чудовишта отерана на Строфаде.

Флегетон, огњена река у Доњем Свету.

Флегијас, Иксионов отац. Бацио га је Аполон у Доњи Свет, зато што је запалио његов храм у Делфима (чувено пророчиште Аполоново у средњој Грчкој).

Форко, син Нептунов, брат Нерејев, отац Горгонâ, морски бог, који заповеда Тритонима.

форум, у Риму јавно место где се, поред осталог, судило.

Фригија, област у М. Азији. *Фригијски* често — тројански, *Фрижани* — Тројанци. *Фригијска* мати — Кибела.

Фтија, варош у Тесалији, родно место Ахилово.

Фурије — Ериније.

Х.

Халкида, варош на Еубеји.

Хамон, најпре један либијски бог, после поштован и код Грка и Римљана као Јупитар Хамон.

Хаонија, део епирског приморја. Названа је тако по Хаону, брату или пратиоцу Хеленовом.

Хаос, пуста просторија Доњег Света.

Харибда, чудовиште које гута све што му се приближи; она живи преко пута Скиле у сицилијском мореузу.

Харпалика, једна чувена ловкиња у Тракији.

Харпија, гл. Финеј.

Хебро, река Марица.

Хеката, богиња месеца, с три главе.

Хектор, син Пријамов, највећи тројански јунак, убио га је Ахил.

Хекуба, жена Пријамова, мати Парисова.

Хелен, син Пријамов, чувен као пророк.

Хелор, река на источној страни Сицилије, у доњем току врло тиха (отуд „баровити“ X)..

Хенети, племе које је, по причи, дошло с Антенором по паду Троје из М. Азије у Италију, где је добио име Венети.

Херкул (Херакле), највећи грчки херој (полубог и јунак). Он је сишао једном у Доњи Свет и изнео оданде Кербера. Његово оружје је била буџа.

Хермијона, кћи Менелајева и Јеленина. Она је била обећана за жену Оресту, али после се уда за Неоптолема. Зато Орест убије Неоптолема.

Хесперидe, Атласове кћери, имале су на далеком западу врт са златним јабукама које је чувао један змај.

Хесперија, старо грчко име за Италију („земља на западу“).

Хидра, водена змија. *Лерњанска хидра,* змија с више глава, назвата тако по бари у којој је живела, недалеко од Арга. Њу је убио Херкул.

Хијаде, једно звездано јато; оне доносе, кад се појаве, кишу.

Химера, чудовиште које је спреда лав, у средини коза, позади змај, и које бљује ватру.

Хипоман, по веровању старих, месната израстао на челу новорођеног ждребета која је употребљавана за мађије. Држало се да кобила откине ту израстао свом ждребету, наскоро пошто га ождреби.

Хламида, горња хаљина код Грка.

Хоре, богиње времена.

Ц.

Церера, богиња земљорадње и плодности. Њу су обожавали и као богињу која је дала законе.

FL . 14-10-54

1277

PA
6816
S4A5
1907
knj.1

Vergilius Maro, Publius
Enejida

PLEASE DO NOT REMOVE
CARDS OR SLIPS FROM THIS POCKET

UNIVERSITY OF TORONTO LIBRARY